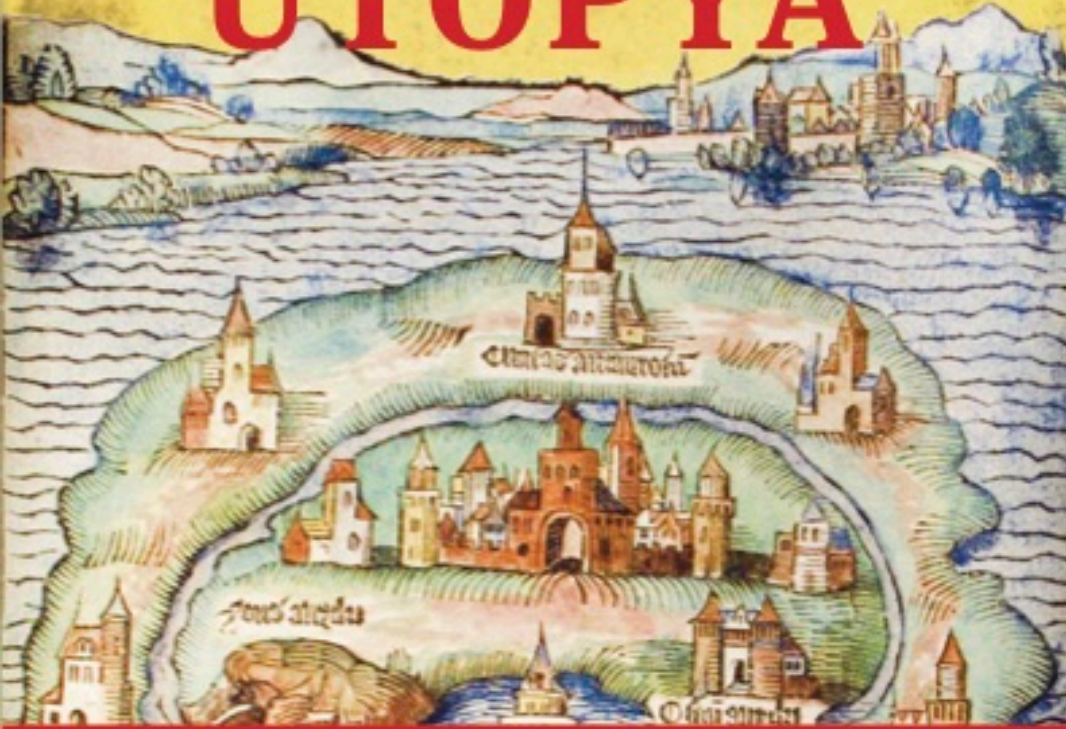

THOMAS MORE

ÜTOPYA

Bu Kitap **500** Yaşında

ÜTOPYA

Thomas More, 7 Şubat 1478'de doğdu. Londralı bir yargıcın oğludur. Hukuk eğitimini 1495 yılında Oxford'da tamamladı. Eğitiminin bir bölümünü de, zamanın önemli aydınlarından Canterbury Başpiskoposu John Morton'un yanında gördü.

Çağdaşları arasında hızla sivrilen More, milletvekili seçilerek parlamentonun da en genç üyesi oldu. Ama hukuk alanındaki çalışmalarına da devam etti. Kutsal Augustinus'un *Tanrının Devleti* eseri üzerine kapsamlı bir araştırma yaparak, henüz 22 yaşındayken seminerler vermeye başladı. On yıl sonra Lincolns Inn'de okutman oldu.

Dönemin aydınları arasında dikkatleri üzerine çekti. Öyle ki, Rönesans çağının en ünlü aydını Rotterdamlı Erasmus bile onu görmek için can atıyordu. Sonunda görüştüler. Hatta Erasmus, *Deliliğe Methiye*'yi, 1499 yılında, bu karşılaşmanın şerefine yazdığını belirtir. Ayrıca, More'un, *Ütopya*'nın ikinci bölümünü, Erasmus'la yaptığı sohbetlerden esinlenerek yazdığı da söylenir.

Thomas More, 1518 yılında VIII. Henry'nin özel danışmanı, 1521 yılında Maliye Bakan Yardımcısı olur ve 1529'da VIII. Henry tarafından başbakanlığa atanır.

Ancak More, devlet sorumluluğuyla kendi idealleri arasında büyük bir çatlama yaşadı. Devlet içindeki önemli konumuyla büyük toplumsal değişimlere önyak olabiliyor ama aynı zamanda kabul etmediği kararların altına imza atmak zorunda kalıyordu.

Eserleri, görüşleri ve yaşam tarzıyla Kral'a ters düşen More, önce gözden düştü, ardından 15 Mayıs 1532 yılında, ülkedeki bütün maddi ve manevi yetkileri kralda toplayan olağanüstü yasaya muhalefet etti, 6 Temmuz 1535'te vatan hainliği suçlamasıyla idama mahkûm edildi.

Düşünce ve vicdanı nedeniyle ölümü göze alan More'nun kafası kesildi ve ibreti âlem olsun diye Londra Köprüsü'nde halka teşhir edildi.

Aradan neredeyse 500 yıl geçti; Sir Thomas More ve eseri *Ütopya*, insanlık tarihinin hafızasında silinmez bir yer edindi.

Thomas More'un diğer eserleri

Heretik Görüşler Üzerine Bir Diyalog (1529), *Tyndals'ın Yanıtlarına Tekzip* (1532), *Savunma ve Fatih* (1533) ve 1534 yılında hapishanede yazdığı *Acıyı Yatıştırma Diyalogu*.

Kaynak Yayınları No: 413

Yayıncı Sertifika No: 14071

ISBN: 978-975-343-416-4

1. Basım: Nisan 2005

4. Basım: Ocak 2016

Elinizdeki çeviri, *Der Utopische Staat* (Rowohlt Verlag, Hamburg, 1987) içindeki *Utopia* kitabı esas alınarak yapılmış, İngilizce baskısıyla (Wordsorht Classics of World Lit., Kent, 1997) karşılaştırılmıştır.

Genel Yayın Yönetmeni

Erdem Ergen

Redaktör

Işık Soner

Düzeltili

Gülcem Ofraz

Kapak Tasarım

Bora Gürsoy

Kapak Görseli

Vision und Utopien, Eco Ver., Köln, 1999, Potala Şatosu,
Lasa-Tibet, s.26-27.

Baskı ve Cilt

Ertem Basım Yayın Dağıtım Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi

Başkent Organize Sanayi Bölgesi 22. Cadde No: 6

Malıköy - Temelli / ANKARA

Tel : 0312 640 16 23

Sertifika No: 26886

© Bu kitabın yayın hakları Analiz Bas. Yay. Tas. Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir. Eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Meşrutiyet Caddesi 6/3, Beyoğlu 34430, İstanbul

www.kaynakyayinlari.com • iletisim@kaynakyayinlari.com

Tel: 0212 252 21 56-99 Faks: 0212 249 28 92

Thomas More
ÜTOPYA

Çeviren
Sadık Usta

ÜTOPYALAR DİYARINA YOLCULUK

Neden Ütopyalar Dizisi?

Sir Thomas More, 1516 yılında, dostu Rotterdamlı Erasmus'a, Ütopya'yı yazarken yüreğinin kabardığını söylüyordu. Ütopya yalnızca onun değil, milyonların da yüreğini kabarttı. Yüreğini kabartmakla da kalmadı; insanlığa, bütün dillerde taht kuran bir kavram da armağan etti.

Ütopya sözcüğü, bildiğimiz gibi, bir kelime oyununun ürünüdür. Yunancada, yer/mekân anlamına gelen "topos"un başına olumsuzluk takısı eklenerek icat edilmiştir: U-topos; olmayan yer, yok-ülke.

Ütopyalar, 5 bin yıllık bir geçmişe sahip. Sümer'den, Mısır'dan, Yunanistan'dan çıkmış yola, Roma'ya, Çin'e, Hindistan'a uğramış, sonra duralamış bir ara ve yeniden düşmüş yollara; Ortadoğu'ya, Avrupa'ya yayılmış.

Bundan 5 bin yıl önce, Sümerler, insanlığın henüz günahkâr olmadığı, bolluğu ve huzuru tanıdığı "çok eski bir çağ"dan bahsederler:

"Ne korku vardı, ne dehşet.

İnsanın rakibi yoktu...

Ama sonra geldi, Efendi Baba, Prens Baba, Kral Baba..."

Aynı şekilde, 4 bin yıl önce Mısır'da da bir efsane dolaşır ortalıkta: "Tanrı kullarını aynı çamurdan yaratmıştır. Fakat zenginlik hırsı, doymak bilmeyen altın ve gümüş hırsı, insanı, geleneksel ahlaktan ve göreneklerden uzaklaştırmıştır. Ama cennetle her şey yeniden düzelecektir. Toprak herkesin müşterek malı olacak, onu ne duvar ne de sınırlı bölecektir. İnsanlık bal gibi hurmaların yetiştiği, buğdayın kendiliğinin-

den göverdiği, sütün ve balın ırmaklar gibi aktığı bir diyara ulaşacaktır. Herkes birlikte yaşayacak ve zenginlik bir fayda sağlamayacaktır. O zaman ne fakir, ne zengin, ne zalim, ne köle, ne kral, ne senyör, ne büyük, ne küçük; herkes eşit olacaktır."

3 bin yıl önce Yunanistan'da bir Hesiodos çıkar, zulmü lanetler; Sparta'da bir Likurgos çıkar, eşitliği sağlar; Kadıköylü Phaleas çıkar, eşit bir toplum önerir; bir Miletli Hippodamos çıkar, komünist bir kent kurmayı dener.

Platon, Aristophanes, Lukianos ve diğerleri ortaklığın yararlarını yazarlar.

Bergama'nın ünlü devrimcisi Aristonikos köle isyanını ateşler. Yüz binleri harekete geçirmişse, onlara Güneş Ülkesi'ni vaat ettiği içindir.

Hem umudu şahlandıran yeni bir kavramdır, hem de cennet kadar huzur veren eski bir öyküdür ütopya. Çünkü nerede sıkıntı ve çatışma varsa, orada belirir ve ufukta parlayarak yol gösterir.

İcatçı insanlığın egemen sisteme bir tür yanıtıdır. Ütopik eserlerin tarihsel dizinine bakıldığında görülmektedir ki, insanlık, büyük çözümsüzlükler döneminde ütopyalara başvuruyor. Zira o günün ağır sorunları, ütopya özlemimizi, ütopya ihtiyacımızı kışkırtıyor.

İnsanlık tarihindeki yağma ve fetihler, askerî demokrasiyle yönetilen toplumları yalnızca zenginleştirmekle kalmadı; toplumdaki sınıflaşma sürecini de hızlandırarak ilkel, ama eşitlikçi yasaların çözülmesine de yol açtı.

Ve böylece, altın çağ özlemi, yani cennet, yani ütopya, toplumsal belleklerde yeşerdi ve gelişti.

Ütopyaları kendi dönemlerinin devrimci manifestoları olarak tanımlamak pek de yanlış olmaz: Ütopyalar, özel mülkiyetin tanrılaştırılmasına karşı ortak mülkiyete vurgu yaptılar; dilenciler asılırken, yurttaşın ekme ve iş hakkını savundular; kadınlar köle gibi muamele görürken eşit ve mutlu kadının önemine dikkat çektiler; çalışmadan sefahat içinde yüzen asalak sınıflara karşı emeği kutsadılar; israfa karşı tutumluluğu, açgözlülüğe karşı ihtiyacı vurguladılar; çocuklar maden

ocaklarında tüketişe terk edilirken onlar için mutlu bir gelecek ve eğitim hakkı istediler.

Ütopya çöl ortasındaki "vaha"dır.

Orada, çalışmak haz verir. İş, insanın yeteneklerinin ve yaratıcılığının ortaya döküldüğü temel faaliyettir. İnsanı bozan para hırsı yoktur. Ütopyalarda mal mülk, cıncık boncuk, takı ve mücevher hırsı, insan karakterinin bozukluğunun bir ifadesidir. Platon'un yöneticileri altın ve değerli madenlere ihtiyaç duymazlar, çünkü metallerin şahı olan altın onların özünde vardır.

Orada felsefe, tıp, matematik, astronomi, kısacası bilim, sadece seçkinler için değil, bütün yurttaşların gelişimi için vardır. Öğrenme, insanın yaşıyla sınırlı değildir; ölüme dek insanın temel uğraşdır.

Orada herkes kendince bir sanatçdır. Bir müzik aleti çalmayan, tiyatro oynamayan, şarkı söylemeyen, yazmayan, resim ve heykelle uğraşmayan, spor yapmayan kalmamıştır ütopyada.

Doğa, insanın sömüreceği bir alan değil, onun kopmaz bir parçasıdır. İnsan doğayla iç içe ve onunla barışıktır. Gölleri, nehirleri, denizleri kirleten fabrikaların yerinde yeller eser. Şelalelerin çırpıntularına kuş cıvıltıları karışır. Çayırılar cerenlerle çocukların oynama alanıdır.

Özellikle yeni ütopyalarda, kadın-erkek ayrımı da kalkmıştır. Şehirler ve sokaklar kadına düşman değildir. Laf atmak yok, sarkıntılık yok, tecavüz ve cinsel taciz yok. Evlilik de yok fakat aşk vardır.

Toplumsal ve siyasi tıkanıklık, çıkızsızlık, insanlığı yeni arayışlara sürüklüyor. İçinde bulunduğumuz düzenin çalışma hayatı, teknik ve bilimin gelişme seyri, ekolojik dengesizlikler ve diğer evrensel sorunlar, insanın mutsuzluğu ve İnsan ilişkilerindeki yapaylaşma, aşkın, kültür ve sanat hayatının dar bir çevreye hapsedilmesi.... Bütün bunlar ve daha sayamadığımız pek çok şey, düşünsel kapasitemizi yeni ütopyalar üretmeye zorluyor.

Geçmiş olmayanın geleceği olmaz ya; eski ütopyaları bilmeden yenilerini üretmeyiz. İşte Kaynak Yayınları bu gerçekten yola çıktı.

"Ütopyalar Dizisi" ile yelkenlerimizi açtık; okurlarımızla birlikte, Ütopyalar diyarında keyifli ve anlamlı bir yolculuğa çıkıyoruz.

Likurgos'un Mükemmel Toplumu'ndan Jambulos'un Güneş Adaları'na; Platon'un Devlet'inden Messeneli Euhemoros'un Kutsal Metinler'ine; tabii ki Thomas More'un Ütopya'sına, Havemann'ın Yarın'ına ve Callenbach'ın Ökotopya'sına ve daha başkalarına bir yolculuk...

Bu, aynı zamanda, dönemlerine damgalarını vurmuş filozoflarla; toplum projesi üreten düşün ve bilim insanlarıyla; örneğin, Hesiodos, Lukianos, Aristophanes, Thomas Münzer, Wilhelm Weitling, Charles Fourier, William Morris'lerle tanışma şölenine bir davettir...

KAYNAK YAYINLARI

500. YILINDA THOMAS MORE VE ÜTOPYA

Giriş

16. yüzyılda heybetli bir şahsiyet, zamana çalım atarcasına düşünce ve eylemleriyle bilimsel sosyalizmin sınırlarını zorlamıştı. Bu dev adam, sonradan İngiliz başbakanı olacak Thomas More'dan başkası değildi.

O, İngiltere'nin yetiştirdiği en büyük hümanist, düşün ve siyaset adamıydı. Ama buna rağmen bundan 500 yıl önce, 1535 yılında Londra'da kurulan idam sehpasında can verecekti.

O derin birikimiyle, çağının çok çok ötesine geçen geniş bir ufka sahipti. Onun ölümünden 10 sene önce, yani 1525 yılında, Almanya'da da bir Hıristiyan papaz, Thomas Müntzer, özgürlük ve eşitlik uğruna can vererek adını sosyalizm tarihine kalın harflerle yazdıracaktı.

Biri teorisyen ve devlet adamı, diğeri ise köylü önderi ve ajitatördü. Her ikisinin tarihsel çıkışı da, kaybetmeye mahkûm bir dünyanın, eşitlik ve kardeşlik dünyasının son çırpınışıydı.¹

1 Thomas Müntzer'in hayatı ve konuşmaları hakkında geniş bilgiye ulaşmak için bkz. *Dünyayı Değiştiren Düşünürler*, c.1, haz. ve çev. Sadık Usta, Yordam Kitap, İstanbul, 2013, s.316 vd.

More'u tarihsel olarak olağanüstü kılan olgu, onun 1516 yılında, yani bundan tam 500 yıl önce, komünist bir toplum betimleyerek, günümüzde bile henüz çözülemeyen sorunlara ışık tutan ve adı *Ütopya*² olan bir kitapçık yazmasıdır. Bu öylesine bir kitaptır ki, İncil'den sonra en çok basılan, okunan ve tartışılan kitapların başında gelir. Altı üstü 100 sayfayı bulan bu kitapçık, 500 sene boyunca sadece okunmakla ve ilham alınmakla kalmamış, günümüzde hâlâ akademik, siyasi, edebi ve felsefi tartışmaların başat konusu olmaya devam etmiştir.³

Ütopya konusu ve kitabın kendisi, kitapçığın yazılışının 500. yılı vesilesiyle yeniden dünya çapında tartışılmaya başlanacak. Bunun için daha şimdiden birçok seminer ve eğitim kampı düzenlenmiş, tartışma platformları oluşturulmuş durumda. Ne yazık ki son yıllarda yayımlanan inceleme ve araştırmaların büyük bir çoğunluğu günümüzün yeni liberal bakış açısıyla yazıldığı için kayda değer, önemli ve yeni bir saptamada bulunmuyor.⁴ Bu nedenle yapılan değerlendirmelerin büyük bir kısmı karamsardır ve dolayısıyla ütopya kavramının ruhuna da aykırıdır.⁵

2005 yılında söz konusu eseri Kaynak Yayınları bünyesinde yeniden Türkçeye çevirirken, insanlık tarihinin diğer önemli ütopyalarını da kültür hazinemize kazandırarak bu çabayı derinleştirmek istemiştik. Bunun için *Ütopya*'yı sadece Almanca ve İngilizce (1556 baskısı) çevirileriyle değil, aynı zamanda özgün dili olan Latinceyle de karşı-

- 2 Latince kaleme alınan kitapçığım esas adı şöyleydi: *De optimo rei publicae statu, deque noua insula Utopia, libellus uere aureus, nec ninus salutaris quam festiuis* (Türkçesi: "En iyi devlet ya da Ütopya adası üzerine yazılmış ve gerçekten altın değerinde olmanın yanı sıra hem yararlı hem de keyif veren bir kitapçık").
- 3 Şu son yıllarda Ütopya hakkında yazılan kitaplardan örnekler sunmak beyhude bir çaba olur, çünkü bu sayı binlerin üzerindedir. Ayrıca *Ütopya* kitabı ve ütopya konusu bu yıl Avrupa'da birçok dergi ve gazetenin ilgi gösterdiği konuların başında gelmektedir.
- 4 Ulrich Answard & Hans-Peter Schütt, *Thomas Morus' Utopia und das Genre der Utopie in der politischen Philosophie*, Scientific Publishing, Karlsruhe, 2010.
- 5 Joachim Fest, *Der zerstörte Traum, Vom Ende des utopischen Zeitalters*, Siedler Verlag, Berlin, 1993.

laştırmıştık. Bu amaçla Stuttgart Şehir Kütüphanesi'nde bulunan 1518 Latincesine de göz atma imkânımız olmuştu. Amacımız çeviriler arasındaki bazı başlık farklılıklarını gidermekti, ama bu kadar yıl önce yayımlanmış bir eseri görmek bile başka bir duyguydu.⁶

Türkiye'de Ütopya

Peki, *Ütopya* açısından Türkiye'de durum neydi?

Thomas More'un *Ütopya*'sını Türkçe okuyabilmek için tam 450 sene beklemek gerekecekti.⁷ Eser ilk kez 1960'lı yıllarda Türkçeye çevrildi ve sonra da üniversitelerimizde birçok akademik çalışmanın konusu oldu. 60'lı yıllardaki bu incelemeler de asıl olarak Platon, Thomas More ve Thomas Campanella'nın ütopyalarıyla sınırlıdır ve konu devlet felsefesi açısından ele alınmıştır.⁸

80'lerden sonra Türkiye'de siyasi ortamın yeniden canlanması, felsefe ve tarih alanına duyulan yoğun ilgi, sosyalist teoriye ilişkin araştırmalar, ekoloji ve kadın hareketinin etkin hale gelmesi, ütopya kavramının da yeniden aydınlar ve düşünce insanları arasında tartışılmasına ve incelenmesine neden oldu.

Türk kökenli yazarların kaleme aldığı ütopyalarınsa, akademik çevrelerde ancak 1980'li yılların ortalarından itibaren, kısmen ele alındığı görülecektir.⁹ Örneğin Hüseyin Cahit'in (Yalçın) ünlü eseri "Hayat-ı Muhayyel" bir ütopya örneği olarak ilk kez 80'li yılların sonunda ince-

6 Thomas More, *Ütopya*, 3. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s.9.

7 Yunus Emre Kır, yüksek lisans tezinin ekler bölümünde ütopya konusunda son 40 yılda ortaya atılan tezleri sıralamıştır; bkz. Yunus Emre Kır, "Klasik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007, s.130. Ayrıca bkz. Sadık Usta, *Türk Ütopyaları/Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ütopya ve Devrim*, 2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, s.14.

8 Son 40 yılın ütopya konulu tezlerinin bir listesi için bkz. Yunus Emre Kır, "Klasik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum", s.130.

9 Ekrem Işın, "Jön Türk İdeolojisinin Türk Romanına Etkileri, Mizancı Murad Bey ve Toplumsal Ütopyası", *Sanat Olayı*, sayı 5, İstanbul, 1981.

lenecektir.¹⁰ Sevindirici olan, incelemelerin 90'lı yıllardan başlayarak hem genel yazın alanında¹¹ hem de akademik çevrelerde yeni araştırmalarla¹² sürdürülmüş olmasıdır.

Ne yazık ki, Türk ütopyalarının araştırılması ve incelenmesine yönelik en büyük engel, bunların önemli bir kısmının Osmanlıca yazılmış ve bugün hâlâ günümüz Türkçesine aktarılmamış olmasıdır. Söz konusu ütopyaların en önemlileri ilk kez bir inceleme kapsamında günümüz Türkçesine aktarılmıştır.¹³

Yeniden ütopyaya dönersek, Thomas More'u sosyalizm açısından ayrıcalıklı kılan özelliği neydi? Onu ayrıcalıklı kılan olgu, *Ütopya* adlı eserini 20. yüzyılın ve hatta insanoğlunun bugün bile henüz çözemediği birçok soruna ışık tutacak bir perspektifle kaleme almış olmasıdır. İleriki sayfalarda belirtileceği gibi bu kitapçık hem o günün İngiltere'sinin yakıcı sorunlarına çareler aramış hem de geleceğe dair öngörülerde bulunmuştur.

Ancak Thomas More'a ve onun başyapıtına yapılacak en büyük haksızlık, yazarını ve eserini anakronik bir bakış açısıyla, tarihin dışından değerlendirmektir.

More'un düşünsel derinliği ve eseri tabii ki çağların ötesine taşar, ancak yine de o ve eseri, tarihsel şartların maddi zorunluluklarıyla belirlenirler.

10 Metin Kayahan Özgül, "Bir Ütopya Taslağı: Hayat-ı Muhayyel", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (TDAD)*, sayı 53, İstanbul, 1988.

11 Birçok edebiyat dergisi, 1990'ların başından itibaren ütopya konusuna ilgi göstermiştir. Hatta *Milliyet Sanat* dergisi 1990 yılında "Abdi İpekçi Ütopya Yarışması" bile düzenlemiştir. Bkz. *Milliyet Sanat*, sayı 238/15, Nisan 1990.

12 Nurettin Öztürk, *Çağdaş Türk Edebiyatında Ütopya*, İnönü Ün. Sos. Bil. Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1992. Öztürk'ün bu çalışması, hem ütopya araştırmaları alanında yapılan çalışmaların başında gelmektedir hem de yazar Türk edebiyatında, ütopyanın 150 yıllık birikiminin izini sürerek, "Türkiye'de ve Doğu'da ütopya vardır" tezini güçlü bir şekilde savunmaktadır.

13 Sadık Usta, *Türk Ütopyaları/Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ütopya ve Devrim*.

Ütopya'nın ufuklar ötesi bir derinliğe sahip olması onu tarih üstü yapmaz. Sonuçta bu kitap, yazarın tarihsel ve toplumsal koşulların belirlediği düşünsel yeteneklerinin bir ürünüydü. O günün koşullarını ise İtalya'dan kaynaklı hümanizm, gelişmekte olan kapitalist üretim ilişkileri ve Kuzey Avrupa'da ortaya çıkan Reform hareketi belirliyordu.

I. BÖLÜM

16. YÜZYIL'DA AVRUPA

1. Düşük Yoğunluklu Meta Üretimi

More'un hayatını ve eserini incelemeyden önce, hem yazarın hem de eserinin hangi tarihsel koşulların ürünü olduğuna bakmakta yarar var. Onun için de önce 16. yüzyıla ve hatta daha da öncesine kısaca değinmek gerekir.

15. ve 16. yüzyıl birçok alanda tarihsel gelişmelere gebe dir. Çünkü dönemin ufkunda Hümanizm ve "yeniden doğuş" adı verilen Rönesans belirlemektedir. Bununla, feodalizmin ve haliyle onun sınıfının (toprak baronları ve ruhban sınıfı) ve ideolojisinin (Katolik Hıristiyanlığı) yıldızı sönmekte, kapitalizm ve haliyle onun sınıfı (ilk etapta serbest ticaret erbabı) ve ideolojisi (ilk etapta hümanizm ve liberalizm) yükselmektedir. Meta üretiminin hızlanmasıyla birlikte iki sistem ölümüne bir savaşa tutuşmuşlardır. Skolastik felsefe günbatımını yaşarken, ufuktaysa "lanetli insanların" kabına sığmadığı, insanı hayatın merkezine koyan yeni ve etkin bir felsefe akımı belirlemektedir; bu felsefe, Tanrının yarattığı varlığı "lanetli kaderinden" kurtulmaya ve varlığının bilincine varmaya kışkırtmaktadır.

Hümanizm, Rönesans, Reform ve ondan sonra gelecek olan Aydınlanma çağı, her açıdan eskiyi yıkacak düşünsel potansiyeli de bağırlandığında taşıyorlardı.

8. yüzyıldan itibaren kuzeyden gelen Germen kavimlerinin yıkıma uğrayan Roma İmparatorluğu'nun mirası üzerinde şekillenen yeni yerleşim bölgelerinde üretim, esas olarak tarım ve hayvancılığa dayalı olarak yapıyordu. Köylük alanlarda yapılan üretimin yanı sıra kasaba ve kentlerde (her ne kadar mevcut kentler önemli ölçüde yıkılmış olmasalar da Roma döneminden kalan birçok yerleşim yeri "barbar halklara" yaşam alanı sunmaktaydı) yerleşik olan zanaatkâra ait küçük ölçekli ve makine benzeri hiçbir aletin kullanılmadığı işlikler de bulunuyordu.

Meta üretimi esas olarak bölge halkının ihtiyaçlarına yanıt veriyordu. Komşu kentlere, hele hele yurtdışına yönelik herhangi bir üretimden bahsetmek henüz o çağda teknik açıdan da mümkün değildi. Eğer komşu derebeyliklere yönelik herhangi bir ihracattan bahsetmek gerekirse o da en fazla "hammadde ihracatı-deri, yün, tuz vs." açısından mümkündü. Dolayısıyla ne geniş bir pazar ekonomisinden ne de yoğun bir emek sömürsünden bahsetmek olanaklı değildi.

Halkın ezici çoğunluğu köylük alanlarda ve içten bir tevekkülle gününü gün ediyordu. Birkaç köyün birleşmesiyle kurulan pazarlara ise halk ürettiğini getirir ve getirdiklerinin yerine de ihtiyacı olan başka ürünleri edinirdi.

Ormanlar, meralar, deniz kıyıları ve akarsular, doğal ürün ve yalıtı kaynakları (madenler, tuz vs.) esas olarak bir düzine aileden oluşan köy halkının ortak malı olarak kullanılırdı. Derebeylerin ve sonradan gelişecek olan toprak baronlarının geniş arazilere, meralara ve ortak kamusal alanlara el koyması için köylük alanların daha da gelişmesi, haliyle nüfusun çoğalması, pazarın genişlemesi, en önemlisi de meta üretiminin ve para dolaşımının hızlanmasını beklemek gerekecekti.

2. Katolik Kilisesi ve Çürüme

Kendi içinde ailelere bölünmüş, karşık köyü kendine yabancı sayan bir köy topluluğunun ortak bir sınıf veya ulusal bilinç geliştirmesi o gün açısından maddi olarak da mümkün değildi, çünkü bunları siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan bir potada eritecek yoğun meta üretimi ve geniş pazar olanakları henüz mevcut değildi. Dolayısıyla halkın toplumsal bilinci, Hıristiyan müminin sıradan bilinciyle sınırlıydı. Kavim bilincinin dışına taşan herhangi bir bilinç mevcut olmadığı için de Katolik Kilisesi'nin evrensel bilinci halkı kısmen Avrupa çapında birleştiren bir rol oynamaktaydı.

Dinler tarih sahnesine, kan bağına dayanan ortaklaşa toplulukların dağılarak feodal üretim ilişkilerine geçmenin bir ürünü olarak doğmuşlardı. Ancak din ve ona dayalı somut ideoloji, tarihin ilerleyen sürecinde hem siyasi ve ekonomik hem de toplumsal ve kültürel açıdan kurumsallaşarak feodal düzenin vazgeçilmez temelini oluşturdu.

Maddi olan her şey kendi zıddıyla birlikte varlık gösterir. Yani herhangi bir şey, gelişmesinin belirli bir aşamasında kendi varlık nedeninden bağımsızlaşarak kendisini yaratan şeyin varlık temeli haline gelir. Basitçe ifade etmek gerekirse, doğan çocuk, gelişmesinin belirli bir evresinde onu doğuran ananın varlık temeli haline gelir. Yani ananın varlığı çocuğuna bağlı hale gelir. Bu kural, bütün alt ve üstyapı unsurları için ve haliyle dinler açısından da geçerlidir. Dinler, gelişmelerinin belirli bir evresinde bağrından çıktıkları feodal üretim ilişkilerini belirleyen bir konuma yükselerek Ortaçağ'da olağanüstü bir konum edinmişlerdi.

Roma İmparatorluğu yıkıldığında kurum olarak ayakta bir tek Katolik Kilisesi kalmıştı. Dolayısıyla Roma'nın toplumu ayakta tutan bütün olumlu unsurları da Katolik Kilisesi'nin şahsında toplanmıştı: Toplumsal üretime dair temel bilgiler, bilimsel araştırmalar, bürokratik kurumlar, yönetme sanatına dair tecrübeler, sağlık ve bakım işleri, eğitim merkezleri, üretim işlikleri, kültür ve edebiyat faaliyetlerinin yanı sıra doğum ve ölüm anının vazgeçilmez unsuru olan inanç ve bilinç.

Kilisenin kurumları ve özellikle de manastırlar toplumlara yön veren örnek birer yaşam merkeziydi. Pazarlar oğunlukla Kiliselerin ya da manastırların avlusunda kurulurdu, çünkü en korunaklı bölgeler buralardı.

Roma'nın mirasına konan Germen kavimleri kültürel açıdan henüz emekleme döneminde bulunuyorlardı. Kilise bu dönemde onlara birer ğretmen oldu. Ne karşılığında? Hıristiyan kitle ve yöneticiler üzerinde tartışmasız otoriteye sahip olma karşılığında. Ortaçağ'da kilise, insanların doğum kayıtlarını tutmanın yanı sıra onların ölümüne de "ruhları cennete ulaşsın" diye hayırlı dualarla eşlik ededi. Pazar ayinleri kilisenin otoritesini sürekli yeniden üreten ve pekiştiren bir rol oynardı. Kilise toplumun bütün gelenek ve göreneklerine damgasını vururdu ve bundan bağımsızlaşmak da mümkün değildi. Bu türden çabalar çoğunlukla sapkınlıkla damgalanır ve anında cezalandırılırdı.

Kilisenin Ortaçağ'daki siyasi ve toplumsal rolü, en iyi Umberto Eco'nun muhteşem romanı *Gln Adı*¹ ve Carlo Ginzburg'un *Peynir ve Kurtlar*² adlı incelemesinde görülebilir. Katolik Kilisesi Ortaçağ'da sadece halk için değil, devlet için de vazgeçilmez bir konum kazanmıştı. Ortaçağın Katolik Kilisesi ruhaniden ziyade siyasi ve toplumsal bir organizasyondur.

Katolik Kilisesi'nin Hıristiyanlaştırılan Avrupa zerindeki en etkili organizasyonlarından biri kuşkusuz 11. yüzyıldan itibaren örgütlenen ve görünürdeki amacını "kutsal toprakların (Kudüs)" ele geçirilmesi olan Haçlı Seferleriydi.³ Kilise olmadan böylesi devasa bir örgütlenmenin başarılması imknsızdı. Haçlı seferleri, sadece ganimet ele geçirmek için örgütlenmemiş, aynı zamanda Katolik Kilisesi'nin Hıristiyan devlet ve ordularını üzerindeki denetimini de pekiştirmek için hazırlanmış

1 Umberto Eco, *Der Name der Rose*, 12. Auflage, Dtv Verlag, Mnschen, 1987; Türkçe baskısı için bkz. *Gln Adı*, Can Yayınları, İstanbul, 1999.

2 Carlo Ginzburg, *Peynir ve Kurtlar, Bir 16. Yüzyıl Değimencisinin Evreni*, ev. Aysen Gr, 5. basım, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2014.

3 Walter Zlner, *Geschichte der Kreuzzge*, VEB Verlag, Berlin, 1977.

ve sürdürülmüştür. Türklerin Balkanlara yönelik hamlelerinin karşısında ancak Kilisenin birleştirdiği ve donattığı Hıristiyan orduları etkin olabiliyordu. Ne zamanki bu sekteye uğradı, Türkler de ilerlemeye devam ettiler.⁴

Birçok fırsatı ve imkânı kullanan Katolik Kilisesi, verimli arazilerin büyük bir kısmını mülkiyetine geçirmişti. Çünkü o çağda üretime dair mevcut bilginin neredeyse tamamı keşiş ve papazların, yani ruhban sınıfının denetimindeydi. Bugün araştırıldığında görülecektir ki yediğimiz, içtiğimiz ve kullandığımız birçok ilacın, alet ve edevatın kökeni kilisenin denetimindeki laboratuvarlarda, atölye ve botanik bahçelerinde geliştirilmiştir. Ekilebilen, işlenebilen ve kullanılabilen toprak ve arazilerin büyük bir kısmı hem doğal yolla hem de sahte belge ve beratlarla (evrensel dil olan Latinceyi okuyabilen ve yazan insanların sayısının parmakla sayılacak kadar az olduğunu da göz önünde bulundurursak) ele geçirilmişti. Mal varlığı açısından Kiliseyle boy ölçüşebilecek durumda olanlar sadece krallardı.

Hıristiyanlık da her din gibi ortaya çıktığı süreçte devrimci bir rol oynayarak halkların tarihsel gelişimini ileriye taşımıştır. Ancak 14. yüzyılın sonlarından itibaren o da yozlaşmaya ve çürümeye başlamıştır. 12. yüzyıldan itibaren Avrupa'da devletlerin şekillenmesi ve bunlar arasındaki rekabetin artmasıyla Kilise de bağımsız bir devlet olarak hareket etmiş, Avrupa'daki siyasi ve toplumsal süreci yönetmeye çalışmıştı. Gelir ne kadar artarsa o kadar güç kazanılıyordu. 15. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Katolik Kilisesi sadece farklı düşünenlere karşı gaddarlığıyla, değişik tarzda yaşayanlara yönelik acımasızlığıyla ve ruhban sınıfının müsrif yaşamıyla dikkat çekmemişti, aynı zamanda

4 Kanuni Sultan Süleyman'ın 16. yüzyılın ortalarına kadar süren fetihleri, sadece Osmanlı'nın muhteşem gücü sayesinde gerçekleşmedi, aynı zamanda Avrupa'nın göbeğinde patlak veren ve Hıristiyan dünyasını tam 100 yıl boyunca mezhepler savaşına sürükleyen kargaşalığın da uygun ortamın oluşmasında etkili olduğu bir gerçektir. Bkz. Josef Matuz, "Süleyman der Praechtige", *Epochen der Weltgeschichte in Biographien, Humanismus, Renaissance und Reformation-Kaiser und Könige*, Fischer Verlag, Frankfurt, 1983, s.174 vd.

hurafe ve batıl inançla desteklenmiş bir dizi fetvasıyla da gözden düşmeye başlamıştı.

Devletlerin gelişmesi, ticaretin artması, bürokrasinin yerleşik hale gelmesi, modern teknolojiyi kullanan orduların yaratılması gibi bir dizi gelişme kiliseyi gereksiz hale getirirken, aynı dönemde kilisenin serveti de, saygınlığının tersi oranında katbekat artıyordu. Entelektüel olarak çürüme belirtileri gösteren Katolik Kilisesi, ahlaki ve fiziki olarak da çöküşe doğru yol alıyordu.

Çünkü Katolik Kilisesi "yüzde onluk" hakkı yetmezmiş gibi yeni vergiler koyabiliyor, yetimlerin miraslarından pay alabiliyor, cennetten yer satabiliyor, para karşılığı günahları affedebiliyor (Endüljans⁵), arazi ve toprakları zor, tehdit ve bağış yoluyla elde edebiliyordu.

3. Ortaçağ'da Kentleşme

Feodal dönemin üretim merkezleri, esas olarak köylük alanlardı. Fakat üretim fazlası yaratarak çevre köylere açılmak, değiş tokuşun ötesine geçerek daha geniş pazarlara ve ticarete yönelmek, coğrafi ve tarihsel açıdan stratejik bir konumda bulunmak, bazı yerleşim yerlerinin ekonomik açıdan daha fazla güç ve önem kazanmasına neden olmuştu. Önemli yol kavşaklarında, nehir ve deniz kenarlarında bulunmak, Katolik Kilisesi'ne ait kurum ve yapılar barındırmak ya da Roma döneminden beri kritik geçiş yerlerinde konumlanmış olmak bazı yerleşim yerlerinin büyüyerek kentleşmesine neden olmuştu.

5 Endüljans, Orta Çağ Avrupası'nda bir tür günah çıkarma ve ölümden sonra cennete gitmek için Papa'nın sattığı af belgesi. Kilisenin halktan para alarak cennetten toprak satmasıdır. Katolik Kilisesi Yeniçağ başlarında harcamalarının artması üzerine bir bildiri yayınladı. Bu bildiriye göre Hristiyanlar günahlarından arınabilmek için kiliselere bağışta bulunmalıydı. Bildiri Katolik Kilisesi'ne karşı kitlesel eylemlere yol açtı ve sonucunda Reform hareketleri başladı. Kutsal devlet ve kilisenin otoritesinin sorgulanması gündeme geldi. Bunlar temel olarak bir süre sonra halkın, kiliseye olan inancını yavaş yavaş yok etti ve bu da reform hareketlerine yol açtı.

Ardından bu yerleşim yerleri konumlarına göre kendi işliğini, ambarını, amele pazarını, bürokrasini, kilisesini, kültür ve sanat merkezini, eğlence dünyasını oluşturmaya ve haliyle bu merkezler, göreceli olarak özerk olmaları nedeniyle feodal baskı ve yükümlülüklerden kurtulmak isteyenlerin (örneğin Yahudilerin, gözden düşen yabancı aydınların, farklı mezhepten olanların ve tacirlerin), ellerinden toprakları alınarak köy alanlarının dışına atılan ve ortalığa saçılan yoksul köylülerin toplandığı merkezler olmaya başlamıştı.⁶

Kent sayısının artması, nüfusun büyümesi, meta üretiminin artması, dağıtım ve ticaretin yoğunlaşması, kentlerde yeni bir sınıfının (burjuva) ortaya çıkmasını sağlamıştı. Ekonominin içinde bulunduğu tarihsel koşullar hem üretici güçlerin ve ürünlerin özgür dolaşımına, kitlelerin kültürel canlılığına, çalışanların istediği gibi meslek ve ticari alanlar belirlemesine hem bütün bu süreci yönetecek güçlü bir devlet aygıtına (bürokrasi, ulaşım, güvenlik vs.) ihtiyaç duyuyordu.

Fakat üretici güçleri oluşturan köylüler toprağa bağlıydı; hammadde kaynakları (ormanlar, büyükbaş hayvanları, tuz, post, balık, tarım ürünleri, yün ve keten gibi maddeler) merkezkaç eğilimli sınır ve gümrüklerle denetim altına alınmıştı; yasalar, dinler, diller, kültürel alışkanlıklar ve gelenekler, ticari ve kültürel yaşamı sınırlamakta ve bütün bu engellerin aşılmasını zorunlu kılmaktaydı. Sadece üretim değil, aynı zamanda dağıtım ve tüketim alanındaki engeller de burjuvalarla soyluların çatışmasını kaçınılmaz hale getirmekteydi. Aynı şekilde köylülerle toprak baronlarının; ticaret burjuvazisiyle aristokratların, yerel prenslerle kralların; Protestanlarla Katolik Kilisesinin; ulusal dillerle Latincenin; tarikatlarla merkezi dini otoritenin, bilimle dinin çatışmasını da kaçınılmaz hale getiriyordu. Bu çatışmanın ideolojik kökleri daha eskilerde bulunmakla birlikte, esas olarak 14. yüzyıldan bu yana belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştı.

6 Ralf Roth, *Städte im europäischen Raum - Verkehr, Kommunikation und Urbanität im 19. und 20. Jh.*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2009, s.75.

Kuruluş aşamasında kendi halinde bir işleyişe sahip olan söz konusu kentler, zamanla endüstriyel üretimin, bilimin ve siyasi etkinliklerin merkezi konumuna erişmişti. Bu yeni durum kentlerin, feodal beylikler gibi özerk yönetimlere (bunlar çoğunlukla kent parlamentoları tarafından yönetiliyorlardı) kavuşmasını sağlamıştı. Pazar ekonomisinin ve ticaretin gelişmesi, kent yönetimlerinin yükselmekte olan yeni sınıfın, yani ticaret burjuvazinin denetimine geçmesini kolaylaştırmıştı. Aslında bu durum, ileride devletler bazında ortaya çıkacak olan merkezleşmiş devlet otoritesinin (mutlakiyet) bir ön aşamasından başka bir şey değildi.

13. yüzyıldan bu yana Doğu'yla ve özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'yla yapılan ticari alışveriş, İtalyan kentlerine olağanüstü bir güç ve konum kazandırmıştı. Bu kentler sadece maddi açıdan değil, aynı zamanda Doğu-İslam biliminin ve yönetim usullerinin aktarıldığı merkezler olmalarıyla da öne çıkmışlardı.⁷ Bu süreç aynı zamanda tarihte ilk kez, hatta Roma döneminde bile yaşanmamış bir hızda Batı dünyasını, Çin'e, Hindistan ve Asya'nın diğer merkezlerine yakınlaştırmış, siyasi ve kültürel alışverişi verimli hale getirmişti. Dolayısıyla meta üretiminin yanı sıra ticaret sermayesi, bilim, siyaset ve kültür de bu bölgede yoğunlaşmıştı.

4. Ticaret Burjuvazisinin Yükselişi

Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra bile Güney Avrupa'nın ticari ve kültürel ilişkisi ne Doğu ne de Kuzey Avrupa'yla bütünüyle kesintiye uğramamıştı. Güney'in Kuzeyle olan ticaret hacmi küçüktü ama henüz devam ediyordu. İtalyan kentlerinde üretim, manifaktür aşamasına geçmişti. Sermaye birikimi ise esas olarak ticaret üzerinden sağlanıyordu. Meta üretiminin hızlanması ve sermayenin yoğunlaşmasıyla birlikte hizmet sektöründe, Roma İmparatorluğu gün-

7 Bkz. Sadık Usta, "Doğu Rönesansı", *Doğu Uygarlığı/Yükselişinin Tarihsel Nedenleri* içinde, 3. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015.

lerini aratmayacak çapta yeni hizmet alanları meydana gelmişti. Lüks tüketim gün geçtikçe çoğalıyor ve dolayısıyla üretim sürecini çeşitlendirerek hızlanıyordu.⁸

Endüstriyel üretimin henüz yeni gelişmekte olduğu 15. ve 16. yüzyılda ticaret sermayesi ve onun yarattığı kültürel-toplumsal iklim, çağın hareketlenmesinde ana etken olarak rol oynuyordu. Dünyayı dolaşan maceraperestler, coğrafi keşifler yapan korkusuz adamlar, icatlar yaratan aykırı zekâlar, ufku genişleyen tacirler, yaratıcılıklarını burjuvazinin himayesinde ortaya koyan aydın ve sanatçılar, yüz yüze geldikleri yeni halkların farklı gelenek ve usullerini gördükçe, dar, kısımcı ve bölgeci bakış açısından sıyrılarak alışılmış sınırların ötesine geçerek olaylara evrensel açıdan bakmanın ne demek olduğunu öğreniyor ve bunu halka halka kitlelere de aktarıyorlardı.

Olaylara ve hayata dar ufukla bakan, hurafe ve batıl inançların belirlediği bir iklimden beslenenlerle, olaylara geniş ufukla ve bilimsel yaklaşan, olayların ardındaki nedenselliği merak eden, tartışmayı, sorgulamayı ve doğruyu mantık ilkesiyle belirlemeyi düstur edinen, olguları evrensel bakış açısıyla değerlendirenler bir arada, yan yana varlık gösteriyorlardı.

Çatışma kaçınılmazdı!

Sermayenin yoğunlaşması bir yandan içpazarda ulusal bütünleşmeyi (dilde, bürokraside, kültür ve siyasette) sağlarken, dışardaysa devletler arası rekabeti ve sömürgeciliği kışkırtıyordu. Bu dönem aynı zamanda keşifler dönemiydi de. Yeni bölgelerin fethedilmesi, korunması ve tahkim edilmesi için askeri birliklere ihtiyaç vardı. Dolayısıyla güçlü bir devlet aygıtının yaratılması da zorunlu hale geliyordu. Her yeni savaş, ekonomik, siyasi ve toplumsal açıdan farklılaşmaya ve merkezileşmeye neden oluyordu. Savaşlar bundan böyle doğrudan sermayenin hizmetine koşulmuştu. Savaş ilan etmek ya da savaşları sürdürebilmek

8 Werner Sombart, *Liebe, Luxus und Kapitalismus-Über die Entstehung der modernen Welt aus dem Geist der Verschwendung*, Wagenbach Verlag, Berlin, 1995.

özellikle şimdi para demekti, çünkü savaşların karakteri ve çapı da büyümüştü. Dolayısıyla "parayı veren düdüğü çalacaktı". Paranın merkezleri ise kentlerdi ve kentler, krallara para vererek, konuşma hakkı (danışma ve karar organlarının yanı sıra parlamentoların kurulmasını zorlayarak) kazanmışlardı.

Antikçağın kent cumhuriyetleri hakkında çok şey biliniyordu; sonradan bunları İtalya'nın kentleri de örnek alacaklardı, ama bunlar esas olarak aristokratik karakterdeydiler. Şimdi ilk kez modern cumhuriyetler gündeme geliyor ve bunların teorisi yapılıyordu.⁹

Ticaret sermayesinin yoğunlaşmasıyla, kentlerde yerleşik hale gelen ticaret burjuvazisi daha da cesaretlenmişti ve bütün bir çağı, siyasi, bilimsel ve kültürel açıdan etkilemekle kalmıyor aynı zamanda finanse ediyorlardı.

5. Yeni Burjuvazinin Toprak Hırsı

İngiltere'nin diğer Avrupa ülkelerinden bir önemli farkı, çok erken bir süreçte geleneksel toplumsal sınıfları dönüşüme uğratacak ekonomik, siyasi ve toplumsal altyapıya sahip olmasıdır. 15. yüzyıldan itibaren sermaye, özellikle de ticaret sermayesi yoğunlaşarak sadece yeni bir sınıf (ticaret burjuvazisi) yaratmakla kalmadı, aynı zamanda eski sınıfları da (orta aristokrat kesimi) dönüşüme uğratarak hizmetine koştı.

Sermayenin kentlerde yoğunlaşması, tüketim alışkanlıklarını köylük alanlara da yayarak feodal ilişkilerin çok erken bir zamanda çözülmesine neden oldu. Bunun ilk işareti, toprağa olan bağlılığın gevşemesi ve ekilebilir arazilerin metalaşarak tek elde toplanmasıdır. Herkes elindeki toprak parçasını paraya çevirme hırsıyla tarım alanlarını yeni gelişmekte olan yün ticaretinin hizmetine verdi. Koyunyünü üretimi toplam üretim içinde başat hale gelince, topraklar ekilip biçilmek yerine ya otlaklara ya da hayvan yemi üretim alanlarına dönüştürüldü.

9 Bkz. Niccolo Machiavelli, *Der Fürst*, Kröner Verlag, Stuttgart, 1978; Jean Bodin, *Über den Staat*, Philipp Reclam Verlag, Stuttgart, 1982.

Eskiden geniş arazilere sahip olan toprak baronları, mümkün olduğunca çok sayıda köylüyü maiyetinde tutmayı ilke edinirdi, çünkü bunları hem arazi ve çiftliklerde işgücü olarak kullanırdı hem de savaş durumunda silahlandırarak askeri gücünün temel kuvveti olarak değerlendirirdi. Ama artık durum değişmişti. Hem savaşların karakteri değişmişti hem de eskiden olduğu kadar işgücüne ihtiyaç duyulmuyordu. Doyurulmayan, giydirilmeyen ve korunmayan köylü her an tehlike demektir, çünkü 13. yüzyıldan bu yana İngiliz köylüsü düzenli olarak ayaklanarak yöneticilerin korkulu rüyası olmuştur.¹⁰

Bütün Avrupa'da ve özellikle de İngiltere'de toprak edinme hırsı hem ticaret burjuvazisini bu alana yöneltti hem de orta ölçekteki aristokrat sınıfı toprağı işleyen yeni bir burjuva sınıfına dönüştürdü. Bu durumda birçok köylü toprağını gönüllü ya da gönülsüzce büyük toprak sahiplerine kaptırınca yüz binlercesi kentlere aktı. Kentlerde avare dolaşan köylülerin arasında yoksulluk ve sefaletle birlikte hırsızlık, yankesicilik ve eşkıyalık gibi toplumsal yozlaşma belirtileri de görülmeye başlamıştı. Bu durumun ortaya çıkmasında kuşkusuz, İngiltere'de, çok erken bir zamanda yoksullara ve kimsesizlere sağladığı yardımlarla kısmi bir rahatlama sağlayan kilisenin vakıf ve yardım kuruluşlarının mülkiyetindeki birçok işletme, malikâne, arazi ve sağlık kuruluşu ve saireye el konmasının da payı olduğu söylenebilir.

Kentlerdeki yozlaşma ve adi suçlar öylesine arttı ki 16. yüzyıl İngiltere'sinde hırsızlığın cezası ipe çekilmekteydi. Ama cezanın ağırlığına rağmen suç oranı azalmıyor aksine gittikçe artıyordu. Böylece tarihte ilk kez el emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan bir sınıfın, proletaryanın doğuşuna İngiltere'de tanık olunuyordu.

6. Keşifler, İcatlar ve Buluşlar

Ortaçağın sonlarına doğru Avrupa, Asya'dan ve özellikle de İslam

10 Bkz. Sadık Usta, "Rönesans ve Aydınlanmanın Halkçı Kökeni", *Bilim ve Ütopya*, sayı 216, Haziran 2012.

coğrafyasından edindiği bilimsel bilgi, yöntem ve teknikler sayesinde hem kendi becerilerine hem de içinde yaşadığı doğaya daha fazla yönelmeye başlamıştı. Toplumsal ihtiyaçlar, hastalıklar, veba salgınları, besin ihtiyacı ve savaşlar bilimsel ilgi ve merakla birleşince, Avrupa'nın birçok kentinde yeni üniversitelerin kurulmasına yol açmıştı. Sonra da araştırma, inceleme ve deneyler başlamıştı. 15. ve 16. yüzyıldaki coğrafi keşiflerin yanı sıra bilimsel buluşlar, teknolojik icatlar ve yeni felsefi-siyasi akımlar kelimenin gerçek anlamında bir yeniden doğuşu (Rönesans) müjdeliyordu. Kralların hizmetindeki kâşifler, korsanlar ve tacirler, Amerika Kıtası'ndan elde ettikleri çuvallar dolusu altın ve gümüşle Avrupa'nın ilk sermaye birikimini yaratmakla kalmamışlar, aynı zamanda hem toplumların farklılaşmasını hızlandırarak yeni sınıfların ortaya çıkmasına neden olmuş hem de enflasyon yaratarak toplumsal sefaletle yol açmışlardı.

Ortadoğu üzerinden yapılan ticaretin durgunluk yaşaması, Atlantik hattının öne çıkması hem İtalya ve Hollanda'nın hem de İngiltere'nin ekonomik ve siyasi açıdan öne çıkmasını sağlamıştı.

Batıya, güney ve doğuya yönelik gemi seferleri, yeni coğrafi keşifler, yeni pazar ve ticaret yollarının yaratılmasını mümkün kılmıştı.

Teknolojik gelişmeler, bilimin baş döndürücü bir hızla ilerlemesi, gemi yapımındaki ilerleme, denizcilik alanındaki teknolojik gelişme, pusulanın kullanılması, rüzgâr değirmeninin devreye girmesi, dokuma aletlerinin yaygın olarak kullanılması, barut ve ateşli silahların icadı, kâğıt üretimindeki artış, matbaanın icadı, dokumacılık ve ağaç işlemedeki ataklar, bakırın işlenerek yaygın bir şekilde kullanılması, cep saatlerinin üretimi, askeri alandaki yenilikler, toplumsal açıdan hem yeni ihtiyaçlar yaratıyordu hem de üretimin daha da yoğunlaşmasına neden oluyordu. Bu gelişmeler bir bakıma, yeni toplumsal devrimlerin altyapısını da hazırlıyordu.

Bilim ve teknolojiye gelişmeyle birlikte toprakların daha verimli hale getirilmesi mümkün hale gelmişti; yeni ulaşım olanaklarının yanı

sıra yol yapımında da ilerleme kaydedilmişti; su kanallarının inşası ve tahkimatı, madencilikteki gelişmeler, kentleşmede atılan yeni adımlar, tıp ve sağlık alanındaki buluşlar, feodalizmin temelini ekonomik açıdan aşındırırken, kapitalist ilişkilere tam bir hâkimiyet gücü sunuyordu.

Fizik alanındaki buluşlar cam ve mercek üretimini hem kolaylaştırmış hem de hızlandırmıştı. Kimya ise hem sağlık ve eczacılık hem de dokuma endüstrisini canlandırmıştı. Metaller bilimi de yeni metallerin bulunuşuna yol açarak, üretim ve tüketimde yeni ve dayanaklı alet ve araçların yaratılmasını sağlıyordu. Bunlara teleskop ve mikroskop da eklenince, astronomi ve tıp da kendine özgü önemli başarılarla imza atmıştı.¹¹

Ortaçağ'ın lonca örgütlenmesi içinde sıkışıp kalan meta üretimi, manifaktürle hem bir patlama yaşadı hem de tarımın kapitalist üretim ilişkileri içine çekilmesini sağladı.

Sınıf ilişkilerindeki keskinleşmenin ilk işaretleri olan isyanlar ve ayaklanmalar 14. ve 15. yüzyıllarda Fransa, İngiltere ve Kuzey İtalya'da görülmüştü. Fakat esas istim arkadan geliyordu: İsviçre, Böhmiya, Fransa, Hollanda ve Almanya gibi bir dizi Orta ve Kuzey Avrupa ülkesinin "miskin ve lanetli köylüleri" ağır baskı ve sömürü sistemine başkaldırarak tırpan ve oraklara sarılmışlardı.¹² Köylü ayaklanmalarında kızıl bayraklar dalgalanmış, adalet ve eşitlik istekleri daha da sesli dillendirilmeye başlanmıştı.¹³

11 Georg Fülberth, *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, çev. Sadık Usta, 3. basım, Yordam Kitap, İstanbul, 2014, s.131 vd.

12 M. Kossok, *Revolutionen der Weltgeschichte*, Kohlhammer V., Leipzig 1989, s.20 vd.

13 *Ütopya'nın yazılışından 15 yıl sonra başta Almanya olmak üzere tüm Orta Avrupa'yı kapsayan ünlü mezhep ve köylü ayaklanmaları başlamıştı. Hatta Tabor ve Münster gibi bazı yerlerde katliama uğrayana kadar eşitlikçi komünler de kurulmuştu. Papa'ya karşı bir isyan karakteri kazanan köylü ayaklanmalarının bastırılmasıyla savaşlar son bulmadı, aksine genişleyerek, büyük ve tüm Avrupa'yı kucağına çekecek olan 30 yıllık bir mezhepler savaşına dönüştü. Milyonlarca insan yerinden yurdundan edilmiş, yüz binlercesi de katledilmişti; Karl Kautsky, *Vorläufer des Neueren Sozialismus, Bd 1-2*, Dietz V., Berlin 1947.*

7. Felsefe ve Bilimsel Devrim

Dönem, Avrupa'nın doğu ve güneyde Osmanlı ablukasını yarmaya başladığı keşifler dönemiymi; keşiflerle birlikte deniz aşırı ticaretin ivme kazandığı, Avrupa'nın sadece sermaye birikimi açısından değil, aynı zamanda üretimin yoğunlaşması açısından da dünyanın merkezi olmaya aday olduğu bir dönemdi; korsanların ve maceraperestlerin birbiriyle kıyasıya-ölümüne bir rekabete girdikleri "Avrupa'nın dünyayı fethettiği" bir dönemdi; köylülerin ve kentlerin görece özerkliklerini kazanarak özgürleştikleri ve bütün yaratıcılıklarını ve becerilerini ko- nuşturdukları bir dönemdi.

Bu dönem artık kabına sığmayan evrensel düşüncülerin, bilimadamlarının ve yaratıcılıklarıyla dudak uçuklatan dehaların da dönemiymi. Onlar insanoğlunun "doğal haklarından", bahsediyorlardı.

Onlar araştırma ruhunu öldüren skolastik kalıplara isyan ediyor, "özgür bilime" vurgu yapıyorlardı.

Onlar hurafe ve putların kerametinden değil, fakat yaratıcı "insan iradesinden" bahsediyorlardı.

Dolayısıyla onlar, doğayı açıklayan "akıl ve mantıktan" yola çıkarak dünyayı ve evreni yeniden keşfetmeyi ve tanımlamayı öneriyorlardı.

Ama kuşkusuz bu çağrılarının bir öncesi de vardı. Nitekim geç ortaçağ döneminin büyük düşünürü ve din adamı Thomas Aquin, *Summa Theologiae* adlı eserinde "deneyim" kavramına vurgu yapmıştı. Eserinin başlattığı tartışma, düşün ve din adamlarını ikiye bölmüştü.

Thomas Aquin eserinde dünyayı, Tanrının bir "takdir-i ilahisi" olarak görüyordu. Ona göre dünyayı, daha doğrusu evreni anlamak isteyenler, sadece *İncil*'in ayetlerine değil, ama aynı zamanda "deneyime" de başvurmalıydılar. Bir parçacık özerklik de olsa bu kavramdan 14. yüzyılın büyük evrensel tartışması kopmuştu. Nominalistler, "universalialia"yı, "sunt nomina" (genel kavramlar), Realistler ise "sunt realia" (maddi olgular) olarak görüyorlardı.

Bu tartışmanın bu kadar büyümesinin altında canlı varlıklar için-
de sadece insanoğlunun bir ayrıcalığı olan "deneyim" kavramına olan
özel bir ilgi yatıyordu. İlk üniversiteler (Padova, Bolonya ve Paris) esas
olarak ilahiyat ve hukuk fakülteleriydi; ancak "önyargısız" araştırma
yöntemi, önce üretime ve ticaret alanına, sonra da diğer bilimsel alan-
lara yayılmıştı.

Kuzey İtalya'da filiz veren felsefe okulları, İslam materyalistlerin-
den sonra hem materyalizmi teşvik etmişler hem de diyalektik öğretiyi
gündeme getirmişlerdi.¹⁴

Evren, doğa, toplum ve insanla ilgili görüş ve değerlendirmeler
metafizikten kurtulmuş ve uzun bir aradan sonra yeniden dinamizm
kazanmıştı. Önce din sorgulanmış, ardından da "Tanrı kelamı" redde-
diler mantık öne çıkarılmıştı. Büyük bilim tarihçisi J. D. Bernal bu
süreci (1440- 1690) üç dalga halinde gerçekleşen "büyük bilimsel dev-
rim" dönemi olarak adlandırır.

1. dönem, Rönesans dönemi, esas olarak 1440-1540 yıllarını kapsar.
Heybetli ressam ve heykeltıraşların yanı sıra, büyük mühendislerin de
ortaya çıktığı bu dönemde, doğa bilimlerinde ve tıpta büyük buluşlar
yapılmıştır. Pusulanın ve pompanın bulunuşu, ulaşım ve iletişim ala-
nındaki yenilikler, madencilik ve yeni eritme tekniklerindeki icatlar,
yeni metal ve cevherlerin (çinko, bizmut, kobalt) ortaya çıkışı bilimsel
atakların altyapısını hazırlamıştı.

Astronomideki buluşlar ve özellikle de yıldızların yön bulma tek-
nikleriyle izlenmesi, evreni ve dünyayı anlamada büyük adımların atıl-
masını sağlamıştı. Bu da insanoğlunun Ptolema'nın eski dünya eksenli
evren modelinden büyük bilimadamı Kopernik'in 16. yüzyıldaki yeni
dünya modeline geçmesini sağlamıştı.¹⁵ Bunun teknolojik bir sonucu
da yeni merceklerin geliştirilmesi ve dolayısıyla artan yeni cam ihtiyacı

14 Gottfried Stiehler, *Veraenderung und Entwicklung, Studien zur vormarxistischen Di-
alektik*, VEB Ver., Berlin, 1974, s.48. vd.

15 Bu konu hakkındaki kapsamlı çalışmamız 2016 yılının ilk aylarında Yordam Kitap
tarafından *Dünyayı Değiştiren Düşünürler/II. Cilt* başlığıyla yayımlanacaktır.

(ortaçağdan bu yana pek ender de olsa cam, pencere ve gözlük yapımında kullanılıyordu) oldu.

2. dönem, burjuva devrimlerin birbiri peşi sıra sökün ettiği toplumsal devrimler aralığıdır (1540-1650). Bir yandan odun krizi, diğer yandan da demir ihtiyacı insanlığı, yeni bir enerji kaynağına, taş kömürüne sevk etmişti; taş kömürü daha önceleri, Roma döneminde, özellikle de İngiltere'nin bir kısmında ve İskoçya'da kullanılıyordu. Hollanda'da teleskobun bulunuşu gerçekleşmişti, Galileo ise yeni hesaplama teknikleri ve deneylerle gezegenlerin hareketini öngörebiliyordu. Onunla birlikte astronomi sadece izlenebilen bir bilimden, deney ve matematik bilimine dönüşmüştü. Bu andan itibaren deney ve izleme yöntem ve tekniği, ticaret sermayesinin ihtiyacına göre biçimlenmiş olan eski teknolojiyi tahtından ediyordu. Buna William Harvey'in (1578-1657) kan dolaşımına ilişkin yaptığı keşfi de ekleyebiliriz.

3. dönem ise, bilim ve felsefe dünyasının başını kaldırarak konuşmaya başladığı özgürlük dönemidir (1650-1690). Böylece bilim, üniversiteler dışında da, "Royal Society of Sciences in London" örneğinde de görüldüğü gibi, kendi başına çalışan ve özerk bir örgütlenme sistemi olan bir alana dönüştü. Astronomi alanındaki teorik gelişme, Newton sistemiyle birlikte geçici olarak tamamlanmıştı. Öte yandan Denis Papin ve Thomas Savery de, buhar gücü teknolojisine yönelik araştırmalarına bu dönemde başlamışlardı.¹⁶

8. Kültür ve Sanat Akımı Olarak Hümanizm

1479 yılında Venedik senatosu, Fatih Sultan Mehmet'in başvurusu üzerine ünlü ressam Gentile Bellini'yi, Fatih'in portresini yapması için İstanbul'a göndermeyi kararlaştırır.

1495 yılında Fransa kralı VII. Karl, İtalya gezisi sırasında kardeşine şu mektubu yazar: "Bu ülkede dünyanın en iyi ressamlarıyla karşılaş-

16 John Desmond Bernal, *Sozialgeschichte der Wissenschaften-Die Geburt der modernen Wissenschaft*, Rowohlt Verlag, Hamburg, 1970, s.356-471.

tım. Yakında sana sarayının kubbesini ve duvarlarını süslemeleri için, sanatsal yetenekleri konusunda dünyada eşi bulunmayan bir iki tane göndereceğim..."

1516 yılında Leonardo da Vinci, Fransız kralı I. Franz'ın çağrısı üzerine sarayına, "ilk ressam, inşaat mühendisi ve tekniker" olarak katılmıştı.

Görüldüğü gibi dünyayı yönetenler, İtalyan sanatıyla tanışıyorlardı.

Avrupa'da bir yüzyıl önce görülen siyasi, toplumsal ve ekonomik krizin yanı sıra, kargaşalık, açlık ve sefaletten sonra İtalya, göreceli olarak yeniden istikrara kavuşmuş, Rönesans ve Hümanizmin yaygınlaşmasına zemin oluşturmuştu. İtalya'nın istikrarı ve refahı sayesinde Avrupa hanedanları ve Osmanlı padişahı da sanat ve kültürle buluşuyordu.¹⁷

Keşifler, icatlar ve üretimde yeni tarzlar, yeni düşüncelere ve ilgi alanlarının yaratılmasına neden olmuştu. Yaşamın içeriği de zorunlu olarak bu değişime uyum sağlamıştı. Ekonomik ve siyasi açıdan kendi gücünü keşfeden insanın yeni bir bilince erişmesi, tabii ki yüzyıllardır süregelen skolastik öğretinin bir kenara atılmasıyla olacaktı. Kilisenin sunduğu düşünce tarzı, artık dünyayı ve yaşamın anlamını açıklamaya yetmiyordu.

Bu durumda insanoğlu ister istemez ya yeni yönelimine eski dayanak noktaları arar ya da köklerinden hareketle yeni düşüncelere yönelir. Roma harabelerinin altında keşfedilen muhteşem yapılar, İtalyan sanatçılarını, yapı ustalarını, mühendisleri ve sanatçıları kendi köklerine yöneltmişti. Ayrıca İtalyan tacirlerin, gezginlerin ve rahiplerin, Osmanlı ve Yunan kentleriyle olan münasebetleri, antikçağın ve özellikle de Yunan kökenli edebiyat ve yazın dünyasının Batı'ya açılmasının yolunu açmıştı.

17 *Die Zeit der Renaissance, Teil 1, Meyers Illustrierte Weltgeschichte*, Werner Digel (der.), Weltbild Verlag, Augsburg, 1987, s.50 vd.

Gerçi Avrupa ve özellikle de Akdeniz'e sahili olan Avrupa ülkeleri, 10. yüzyıldan bu yana Haçlı seferleri, Müslüman gezginler ve Yahudi aydınlar üzerinden felsefi içerikli edebiyatla çoktan tanışmıştı. Hatta bunun Roma döneminden kalan kökleri mevcuttu. Ancak şimdi bu ilişki daha bir derinlemesine kurulmaktaydı, çünkü Avrupalı toplumlar, söz konusu eserlerin anlamını daha derinlemesine kavranmaya müsait bir süreçte bulunuyorlardı.

Ünlü Romalı düşünür Terenz'in "insana ait olan hiçbir şey bana yabancı değildir" sözlerinden esinlenen Rönesans aydınları, eski Yunan eserlerini incelemekle kalmadılar aynı zamanda insanın merkezde olduğu kendi eserlerini de ortaya koydular. Bu eserlerde Hıristiyan dininin lanetlediği insanoğlu, artık yaşamın kıyısında değil merkezindedir. Bundan böyle her şey insan ve ona ait yaşam açısından değerlendirilir ve anlamlandırılır. Hümanizm, yani insan merkezli düşünce ve yaşam tarzı, kültürel ve sanatsal bir akıma dönerek birbiri peşi sıra eserler vermeye başlar.

İtalyan hümanizminin babası Dante, Antikçağ yazarı Vergil'in peşinden giderek ilk kez Latineden başka bir dilde, yani halkının dili olan İtalyancada, insanın (kendisinin) acılarını, arzularını ve umutlarını konu edinen bir eser kaleme alır: *İlahi Komedya*. Dante eserinde hem topluma ve siyaset erbabına hem de yozlaşmaya yüz tutan ruhban sınıfına (kiliseye) kendilerini düzeltmeleri için ayna tutar. Boccaccio ise *Decameron*'da, veba salgınını fon olarak kullanarak toplumu ve özellikle de kiliseyi kıyasıya eleştirir. Machiavelli ise *Prens*'le¹⁸ modern devletin ve siyaset tarzının nasıl olması gerektiğini açıklar. Ardından daha birçok düşünür devlet, toplum ve yaşam üzerine düşüncelerini kâğıda dökerek sadece ruhban sınıfını değil aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumu ve onun geleneksel düşünce anlayışını da eleştiriye tabi tutarlar.

18 Niccolo Machiavelli, *Der Fürst*. Kröner Verlag, Stuttgart, 1978.

Hümanistler Katolik Kilisesi'nin mevcut kurumlarıyla ayakta kalmasını ama bu kurumların ciddi bir şekilde sarsılarak daha insancıl hale gelmeleri gerektiğini vurguladılar. Bu nedenle de birçok hümanist aydın, kıvılcımı Martin Luther tarafından çakılacak olan Reform hareketine yakınlık duymadılar.

Onların amacı Kiliseyi bölmek ya da ortadan kaldırmak değildi, çünkü Kilise bir gereklilikti ve toplumu "Hıristiyan kardeşliği" altında birleştiren bir rol oynuyordu.

Ancak Kuzey Avrupalıların Katolik Kilisesi'ne yönelik nefretlerinin de maddi bir zemini vardı, çünkü Kilisenin esas sömürü ve zorbalığı, Germen halklarının yaşadığı kuzey coğrafyasında yoğunlaşmıştı. Ayrıca Kuzeyli "barbar" halklar, gelişmek ve ilerlemek için İtalyan merkezli Kilisenin boyunduruğundan kurtulmalıydılar. Bu nedenle de Güney'den gelen "uygarlık" akımını, kısmen Katolik Kilisesi'nin bir unsuru olarak algılıyorlardı.

Hümanistlerin amacı, kültür ve sanatı varlıklı insanların hayatına sokarak yönetimleri ve özellikle de kral ve prensleri uygarlaştırmaktı. Bu nedenle de halkla pek bir ilişkileri olmuyordu. Kuzeyden gelen Reform hareketi ise Kilisenin otoritesini kırabilmek için halka dayanmak durumundaydı. Bu nedenle de birçok ülkede (Almanya, İsveç, Hollanda ve İngiltere) hümanistlerle Reformcular karşı karşıya gelmişlerdi. Reform hareketinin dalgalar halinde gelişmesiyle birlikte Hümanizm de tökezledi ve İtalya'nın dışına çıkamayarak bütünüyle kesintiye uğradı. Kesintiye uğramasının önemli bir nedeni de İtalya'nın ekonomik açıdan gerileme sürecine girmesi, ticaret alanındaki hâkimiyetini kaybederek önce İspanya ve Portekiz'e sonra da Hollanda ve İngiltere'ye kaptırmasıdır. Hümanistlerin yarattığı devrimci sanat ve kültür akımının yeniden etkili olabilmesi için insanlığın 200 yıl daha beklemesi gerekecekti.

Hümanistleri, kısmen erken Aydınlanmacılar olarak da görebiliriz. Onlar da dünyayı ve toplumu akıl yoluyla, insancıl duygularla değiş-

tirmeyi düşünür ve yöneticilere tavsiyeler de bulunurlardı. O dönemde yazılan devlet ve toplum projelerini de bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Hümanizm akımı, İtalya'nın maddi zemininde yeşermiş, etkili olmuş ve gelişmiştir, ancak Kuzey Avrupa'da küçük bir azınlığın dışına taşamamış ve dolayısıyla ciddi anlamda bir toplumsal değişime neden olamamıştır.

Bu akım birçok prensi ve aristokrat kökenli aydını etkisi altına almıştı. Birçok resim ve heykel sanatçısı saray ve şatoların himayesinde güzel sanatlar alanında eserler vermeye başlamışlardı. Bu süreç, hem coğrafi keşiflerle hem de bilim alanında atılan baş döndürücü adımlarla desteklenmekteydi. Dünya'nın, evrenin merkezi olmadığı gerçeği de insanın kendi çevresine yönelik merakını kıskırtıyordu.

Amerika'nın keşfi, Avrupa açısından yeni ekonomik olanaklar yaratmıştı ama sonra eski ve köhnemiş imparatorlukların çöküşünü hızlandırmıştı. Artık eskinin yerini genç, hırslı ve atak devletler (Hollanda ve İngiltere) almaktaydı. Ekonomik, siyasi ve bilimsel sıçramaların ardından toplumsal dönüşümler de tarihin çarkını hızlandırıyordu.

Bu arada Katolik Kilisesi'nin yıldızı artık sönmeye yüz tutmuştur. Ama engizisyon mahkemeleri de hızla çalışmaktadır. Altüst oluşların yaşandığı bu süreçte aydınlık, aykırı düşünenler ve bilimadamları çarpmıha gerilir, yakılır, bataklıklarda boğdurulurlar. Toplumsal altyapı, dönemin hâkim düşünce sistemini parçalarken, gelişen kentlerin ve ticaret erbabının evrensel düşünce sistemi de altyapıyı önüne katarak, değişikliğe zorluyordu. Tarihin çarkı uzun bir aradan sonra yeniden hızlanmıştı. Gerisi ise neredeyse kendiliğinden geldi.

II. BÖLÜM

THOMAS MORE VE *ÜTOPYA*'NİN İŞLEVİ

Thomas More, 500 yıl sonra kelimenin gerçek anlamında yeniden doğumunu yaşıyor. Dünyanın her yerinde onun anısına toplantılar ve sempozyumlar düzenleniyor. Peki, kimdir Thomas More?

1. Thomas More Hakkında Bildiklerimiz

Her ne kadar günümüz insanı Thomas More'u başyapıtı *Ütopya* üzerinden tanıyorsa da aslında o yaşadığı dönemde çok ünlü bir filozof ve devlet adamıydı.

Onun hakkında yazılanlar az değildir, elimizde yeterince malzeme bulunmaktadır. Elimizde, damadı William Roper'in onun hakkında yazdığı sade ama nesnel bilgi içeren bir biyografisi¹ bulunmaktadır. Ayrıca More'un ölüm yıldönümünde, 1535 yılında doğan rahip Thomas Stapleton'un, kendisinden önce yazılmış ama yayımlanmamış bazı notlar üzerinde çalışarak hazırladığı bir Thomas More biyografisi de var-

1 William Roper, *Das Leben von Thomas More 1478-1535*, Verlag Lambert Schneider, Heidelberg, 1986.

dır. Daha başka biyografiler de vardır ama bunlar esas olarak birbirinin tekrarı gibidirler.²

Ayrıca bu biyografilerde More, Katolikliğiyle ve kral VIII. Henry'ye karşı başı dik duruşuyla öne çıkarılır. Katolik Kilisesi sonradan Thomas More'un kararlılığından dolayı kıvanç duyar ve ona azizlik payesi verir. *Ütopya*'nın yazarı olması ise sonraki yüzyıllarda öne çıkarılır.

Ama Thomas More hakkındaki en sağlıklı bilgiyi yakın arkadaşı ve düşündaşı Rotterdamlı Erasmus'tan ediniyoruz. Aslında bu bir biyografi değildir, fakat yakın bir dostun kaleminden More'a ilişkin izlenimlerdir. Biraz aşağıda bu mektubun tamamını okuyabileceğiz.

Ancak biyografilerle ilgili bir not daha düşmekte yarar var. Bugüne kadar More hakkında yazılmış biyografileri ve incelemeleri göz önüne aldığımızda, sanırsanız bunların içinde en doyurucu ve sağlıklı olanı ünlü Alman sosyalistlerinden Karl Kautsky'nin, 1887 yılında kaleme aldığı ve Türkçeye *Thomas More ve Ütopyası*³ başlığıyla çevrilen muhteşem eserdir.

Thomas More'un doğum tarihiyle ilgili tartışmalar henüz sonuçlanmıştır değildir, ancak yine de en sağlıklı bilgiler, onun 7 Şubat 1478 yılında Londralı bir yargıcın oğlu olarak dünyaya geldiğini bildiriyor.

Ergenlik çağını, dönemin sayılı aydınlarından biri olan Canterbury başpiskoposu John Morton'nun yanında eğitim alarak geçirdi. Her ne kadar o, bütün benliğiyle bir felsefe ve edebiyat tutkunu olsa da, bir hukukçu olan babası tarafından zorla, "adam gibi bir mesleğe sahip olması" ve hukuk eğitimini tamamlaması için Morton'un yanına çömez olarak verilmişti. Daha sonraki yıllarında More, Morton'un medresesindeki döneminde "esaslı bir ahlak ve erdem dersi aldığını ve kişiliğinin biçimlenmesini ona borçlu olduğunu" belirtecektir.⁴

2 Karl Kautsky, *Thomas More und seine Utopie*, Dietz Verlag, Berlin, 1947, s.109 vd.

3 Karl Kautsky, *Thomas More ve Ütopyası*, çev. Oğuz Özügül, Pencere Yayınları, İstanbul, 2006.

4 More, *Ütopya*'da Morton'u saygıyla anar ve ona çok önemli özellikler atfeder.

More küçük yaştan itibaren klasik Yunan ve Roma edebiyatına ilgi duymuş ve bu konuda ciddi bir araştırmaya girişmişti. Sadece Latince değil, hümanistlerin sevgili dili Eski Yunancayı da öğrenerek edebi ve felsefi eserleri özgün dillerinden okumuştur. Platon'a, özellikle de onun "komünist devlet" teorisine ilgi duyuyor ve araştırmalarını bu yönde ilerletiyordu. *Ütopya*'dan da görüleceği gibi More hem Platon'un izinden gidiyor hem de onun döneminden kalan bütün ütöpik eserleri yakından biliyordu. Onun Platon'un *Devlet*'i ve komünistliği üzerine, hatta kadınların ortaklaşalığını da dâhil ederek bir inceleme ve savunma üzerinde çalıştığı belirtiliyor.

Thomas More sadece Latince yazmaz, aynı zamanda birçok öyküsünü İngilizce kaleme alır. Bu nedenle de More, edebiyatta İngilizceyi kullanan ilk yazarlar arasında gösterilir. Onun Latince'den İngilizce'ye çevirdiği başka eserler de bulunmaktadır. Arkadaşı Erasmus'un da yakından tanıklık ettiği gibi o öylesine yufka yüreklidir ki kadınlara ve çocuklara herkese davrandığından farklı davranır. Hatta o küçük küçük büyükle büyük, olgunla olgun, deliyle de deli olmasını bilirmiş. Nitekim delilere yönelik özel ilgisini, *Ütopya*'da onlara özel bir konum tahsis ederek gösterir. Sadakat ve vefa ise onun en önemli yaşam ilkeleridir.

Büyük adamların sık sık başına geldiği gibi More da babasına karşı çıkamaz ve onun ısrarı üzerine Oxford'da hukuk eğitimini tamamlar. O, henüz yirmi beş yaşındayken yayımladığı Aziz Augustinus'un "Tanrının Devleti Üzerine" adlı konferansıyla, dikkatleri üzerine toplar. Bu arada hukuk alanındaki yetenekleriyle de dikkat çeker; Hukuk Fakültesi'ndeki dersleri onun dönemin en parlak zekâlarından biri olduğunu kısa bir süre sonra göstermişti. More artık kıdemli hukukçuların da zevkle dinlediği bir hatip olarak öne çıkmıştı. Birçok zorlu davaya ilişkin çözümleri tecrübeli hukukçuları bile hayrete düşürüyordu.

Bu yeteneklerinin Saray tarafından fark edilmemesi mümkün değildir, çünkü İngiliz kralı VIII. Henry aynı zamanda Rönesans aydın ve

sanatçılarını etrafına toplayan bir aydıydı. Saray'ın da teşvikiyle 1505 yılında Parlamento'ya seçilir ve ardından da Avam Kamarası'nın sözcüsü olur.

Bu arada ünü, İngiltere dışına da taşmıştı. More'un en önemli hayranlarından biri de, Rönesans döneminin en seçkin hümanistlerinden olan Rotterdamlı Erasmus'tu. Erasmus mektuplarında sık sık Thomas More'u görebilmek için Londra seyahatini sabırsızlıkla beklediğini belirtir. İlk karşılaşma, hemen karşılıklı bir dostluğa ve ardında da hayat boyu sürecek kopmaz bir gönüldaşığa dönüşür.

Erasmus *Deliliğe Methiye*'yi More'un zorlamasıyla, onun evinde yazdığını belirtir ki kitabın başlığı da bunu kanıtlar. Çünkü More'un Yunancası "Moria"dır ve delilik demektir: "Moria'ya Methiye."⁵

More ise Ütopya'da dile getirdiği felsefi ve siyasi görüşlerini Erasmus'a danışarak oluşturmuştu.

O Erasmus ki, 16. yüzyılın en saygın aydınlarından biridir ve tabii ki saygınlığından bugüne kadar hiçbir şey kaybetmemiştir. O Avrupa'nın tamamında saygı gördü ve Thomas More'un arkadaşı olmaktan da büyük gurur duyardı. Rotterdamlı Erasmus 1519 yılında, Alman düşünürü ve eylem adamı Ulrich von Hutten'e yazdığı bir mektupta More'u nesnel bir anlatımla betimler.

2. Erasmus Thomas More'u Anlatıyor

İşte Erasmus'un mektubu:

"Eğer Thomas Morus'un⁶ çok bilgece ve cana yakın eserleri seni bu kadar hayran bırakıyorsa o zaman onu seviyorsun, hatta az daha diyecektim ki, ona çıldırmasıya âşkınsın, ancak bunu hisseden yalnız sen değilsin, azizim Hutten, hayranlığını pek çok insan paylaşıyor ve bu

5 Erasmus, *Deliliğe Methiye*, "Thomas More'a mektup"tan, MEB Yay., Maarif Matbaası, Ankara, 1941, s.4 vd.

6 Hümanistlerin tarzına uygun olarak More adı Latince Morus'a çevirmiştir.

hayranlık karşılıklı, çünkü Morus da, neredeyse beni kıskandıracak kadar senin eserlerinden büyük bir zevk alıyor. Ayrıca beni bu kadar sıkıştırırsan Sana Morus'un bir portresini çizmeyi isterim, tek dileğim sadece bunu yapabilmek için gücümün senin arzun kadar fazla olmasıdır.

Zira kendimi zaman zaman en cana yakın dostlarımı gözlemlemeye hasretmek benim için de büyük bir zevktir. Ancak Morus'un yeteneklerini fark etmek herkesin harcı değildir, onun ilk önüne gelen ressam tarafından portresinin çizilmesine razı gelip gelmeyeceğini de bilmiyorum. Gerçekten de Morus'u betimlemenin Büyük İskender'i ya da Akhilleus'u betimlemekten daha kolay olduğunu sanmıyorum; bu ikisi ölümsüzlüğe onun kadar layık değillerdi. Böyle bir serzeniş bir Apelles'in⁷ elini gerektirir, korkarım ki ben Apelles'ten çok Fulvius Rutuba'ya benziyorum. Ama ben bu büyük insanı, uzun yıllar birlikte yaşamamızın bana gösterdiği şekliyle, tam olarak olmasa bile birkaç çizgiyle betimlemeyi denemek istiyorum...

Morus'u betimlemeye senin en az tanıdığın yanıyla başlayalım: O ne uzun ne de göze çarpacak kadar kısa boyludur, uzuvları ona karşı söyleyecek bir şey bulamayacak kadar mütenasiptir. Teni beyaz, yüzü solgun olmaktan çok aydınlık bir renge sahip, ancak sağlıklı bir kırmızılık yerine hafif pembeye kaçan bir ışıltı arz ediyor. Saçları siyaha çalan kestane renginde ya da eğer tercih edersen, kestane rengine çalan siyah (sufflavo nigrore) bir tonda; sakal seyrek, gözler, üstünde birkaç leke bulunan mavi-gri renkte; bu tür gözler genellikle çok yetenekli bir dâhiyi sezdirir ve İngilizlere göre güzel sayılır, oysa biz siyah gözleri daha çok beğeniriz; söylenene göre bundan başka hiçbir göz çeşidi kem bakışlara karşı güvenli değilmiş.

Çehresi karakterine uygundur, her zaman dostça ve cana yakın bir neşe saçar, yüzünden gülümseme eksik olmaz, şunu da açıkça söyleyeyim ki, kendisini gülünç maskaralıklardan uzak tutmasını da bildiği

7 Apelles: MÖ. 4. yüzyılda yaşamış Grek ressam, Büyük İskender'in dostu.

halde ciddiyet ve ağırbaşlılıktan çok neşeli olma eğilimindedir. Sağ omzu soldakinden bir parça daha yukarıdadır, özellikle yürürken. Bu onda doğuştan değil, sonradan bir alışkanlık haline gelmiştir, tıpkı bizlerin de sık sık buna benzer alışkanlıklar edinmemiz gibi. Onda, bedenine oranla belki bir parça kaba görünen elleri dışında başka herhangi itici bir yan yoktur.

Fiziksel görünüşünü ilgilendiren her şeyi gençliğinden beri savsaklamıştır ve genellikle Ovidius'a⁸ göre bir erkeğin en çok dikkat etmesi gerektiği şeye bile fazla özen göstermemiştir. Delikanlıyken ne kadar sevimli olduğunu bugün bile fark etmek mümkün; onunla tanıştığım zaman 23 yaşından büyük değildi; şimdi kırkının üzerinde. Güçlü kuvvetli denmese de sağlığı yerinde; namuslu bir yurttaşın üstüne düşen görevleri yerine getirmesi için yeterli ve hiç hasta olmamış ya da ufak tefek birkaç hastalık geçirmiş; umut edelim ki dayanıklı çıkar, çünkü ilerlemiş yaşına karşın hâlâ çok dinç bir babası var.

Yediğine içtiğine onun kadar aldırılmayan birini görmedim. Delikanlılık çağına kadar su içmeyi tercih ederdi, bu huyunu babasından almıştı. Ama neşeli bir toplulukta oyunbozan demesinler diye bir teneke kupadan (stanneo poculo) az alkollü bira, genellikle de su içerek arkadaşlarını kandırırdı. İngilizler şarap içerken karşılıklı kadeh kaldırma alışkanlığında oldukları için, bunu istemediğini ve onlardan ayrı biri olduğunu göstermemeye çalışarak dudağının ucuyla bir yudum alırdı. Sığır etini, tuzlu balığı ve iri taneli, iyice mayalanmış ekmeği, lezzetli yemeklere tercih eder, bedene zararı dokunmadan haz veren bir şeyi de küçümseyerek reddetmez. Sütlü tatlıları, ağaçta yetişen meyveleri zevkle yer ve yumurtaya bayılır.

Sesi ne güür ne de kısıktır, kolayca anlaşılır, açık seçiktir, ama kulağa hoş gelmekten ve çekicilikten uzaktır. Müziğe çok düşkün olduğu halde şarkı söylemeye yatkın gibi görünmez. Ağır ağır ve açık seçik konuşur, ne acele eder ne de duraklar. Sadeliği sever, konununun ge-

8 Ovidius: MÖ. 43-18 yılları arasında yaşamış Romalı şair.

rektirdiği zamanlar dışında ne ipekli ne erguvan giyer ne de altın zincirler takar. Kitlenin nezaket ve görgü saydığı kurallara hemen hemen hiç önem vermemesi ne kadar da şaşılacak bir şeydir. Başkalarından bu kurallara uymasını beklemez, kendisi de ciddi oturumlarda olduğu gibi neşeli sohbet toplantılarında da bunlara uyma konusunda titiz davranmaz. Gerçi bu kurallardan habersiz değildir, ama onların bir erkekten çok bir kadına yakıştığını, bu tür saçmalıkların vakit kaybetmekten başka bir şey olmadığını düşünür. Önceleri saraydan ve hükümdarlarla ilişki kurmaktan uzak duruyordu, çünkü ezelden beri despotluktan özellikle nefret eder ve eşitlik kadar başka hiçbir şeyi sevmezdi. Zira sen curcunadan ve ikbalperestlikten, ikiyüzlülükten ve şatafattan uzak, her çeşit despotluktan tamamen kurtulmuş olacak kadar gösterişsiz bir saray hiçbir yerde bulamayacaksın. Bu yüzden Morus'u VIII. Henry'nin sarayına çekmek çok zor olmuştur, hem de bundan daha cana yakın ve iddiasız başka bir kral bulunmamasına karşın.

Morus özgürlüğü ve boş kalmayı sever; fırsat bulduğu zaman kendisini nasıl tembelliğe bırakırsa, çalışmak söz konusu olunca da gayret ve sebat konusunda onu kimse geçemez. Sanki dostluk için doğmuş gibidir; dostlarına bağlıdır ve dostluğun devamı için elinden geleni yapar. Hesiodos'un⁹, hakkında pek de iyi şeyler söylemediği dost bolluğundan (*poliphilian*) çekinmez. Dostlukların kurulması konusunda müsait davranır, dost seçiminde kılı kırk yaracak kadar titizlik göstermez, ilişkilerde hoşgörülüdür, onlara bağlı kalmakta kararlıdır. Hatasını düzeltmeyeceği biriyle karşılaştığı zaman onunla olan dostluğunu askıya alır, ama birdenbire kesmez. Kendisine bağlı ve duygudaş bulunduğu biriyle görüşmek onun için akla gelen en büyük zevktir. Çünkü seçkin ayak takımının (*vulgus procerum*) vakit geçirmesine yarayan top, zar, iskambil gibi oyunlardan hiç hoşlanmaz. Kendi çıkarı söz konusu olduğu zaman buna aldırış etmez, ama dostlarının çıkarlarını özen-

9 Hesiodos: MÖ. 8. yüzyılda yaşamış Yunan şair. Antik Yunan mitolojisinin babası sayılır. Altın çağı betimleyen *Günler ve İşler* adlı eseriyle ünlenmiştir.

le korur. Kısacası, eğer bir kimse gerçek dostluk için mükemmel bir örnek ararsa, daha iyisini Morus'tan başka kimsede bulamaz. Sohbet toplantılarında o kadar şen ve tatlı dillidir ki, en asık suratlı insanı bile neşelendirir, tatsız bir olayın etkisini hemen bertaraf eder. Daha çocukken muziplik yapmaktan ve şakalaşmaktan hoşlanırdı, sanki bunun için doğmuş gibiydi; ama muziplikleri hiçbir zaman kaba ve incitici olmamıştır. Delikanlıyken bir komedi yazmış ve sahnelemiştir. Zekice yapılmış nükteleri çok severdi, hatta bunlar gerçeği tersine çevirerek kendisini hedef almış olsa bile hoşuna giderdi. Bu yüzden gençliğinde epigramlar¹⁰ düzderdi ve Lukianos'u¹¹ okumaktan zevk alırdı. Beni de 'Deliliğe Övgü' (bir yergi) kitabını yazmak, yani deve dansı yapmak (mümkün olmayan bir şeyi yapmak) için kıskırtmıştır. Her şeyi, hatta en ciddi şeyleri bile eğlenceli yanından almaya çalışırdı. Bilge ve zeki insanlarla bir arada olduğu zaman onların zekâsına hayran kalır, cahiller ve ahmaklar topluluğunda ise ahmaklığa gülme fırsatı bulur. En budala kişiyi bile hoş görür, harika bir beceriyle herkesin mizacına uymasını bilir. Kadınlarla, hatta kendi karısıyla şakalaşır, onlara muziplikler yapar. Sen onu ikinci bir Demokritos¹² ya da tasasız ve avare bir şekilde pazar yerinde gezinen, müşterilerle satıcıların velvelisini gülümseyerek seyreden Pitagorasçı bir filozof sayabilirdin. Kitlenin yargısından Morus kadar az etkilenen kimse yoktur, ancak öte yandan kimse onun gibi alçakgönüllü ve mültefit değildir.

En büyük eğlencelerinden biri de hayvanların beden yapısını, zihinsel faaliyetini ve huyunu gözlemlemektir. Evinde beslemediği hemen hemen hiçbir kuş türü yoktur; eğer maymun, tilki, dağ gelinciği, sansar ve benzeri gibi ender bulunan bir hayvanın, yabancı ülkelerden gelmiş bir eşyanın satılık olduğunu görürse onu elde etmek için acele eder. Evi

10 Epigram: Eski Yunancada özdeyiş, nükteli dize.

11 Lukianos: 120-180 yılları arasında yaşamış ünlü Yunan hiciv ustası; yergi, taşlama türü öykü, diyalog ve mektuplarla çağının aksaklıklarını eleştirmiştir.

12 Demokritos: MÖ. 460 yıllarında yaşamış Yunan filozofu. Atom öğretisinin yanı sıra hayatta ölçülü ve soğukkanlı olmayı öğütlemiştir.

bunlarla doludur, nereye adım atılsa dikkati çeken bir şeyle karşılaşılır, Morus başkalarının bunlardan zevk aldığını görünce her defasında sevinir.¹³

Gençliğinde kızlardan hiç de nefret etmezdi, ama iftiralara da meydan vermezdi, fethedilmeyi bekleyen kızların yerine kendisine kolaylık gösterenleri tercih ederdi; karşılıklı zihinsel uyarımlara bağlı olmazsa cinsel ilişkiler kendisine çekici gelmezdi.¹⁴

Klasik edebiyatla ilgilenmeye erken başladı. Gençliğinde Grek edebiyatını ve felsefesini incelemiştir; aslında dirayetli ve anlayışlı bir insan olan babası buna şiddetle karşı çıkmış, kendisinden bütün desteğini çekmiştir, bir İngiliz hukuk bilgini olan babasının izinden gitmek istemiyor gibi görüldüğü için neredeyse evlatlıktan reddedilecek duruma düşmüştü. Bu mesleğin gerçek eğitimle bir ilgisi olmadığı halde, bu alanda isim yapmış kişilere İngiltere'de çok değer verilir ve saygı gösterilir, burada şöhret ve para kazanmak için hukuk eğitimi görmekten daha iyi başka bir çare yoktur; hatta bu meslek kimilerine İngiliz soylu sınıfına yükselme yolunu açmıştır. Söylenildiğine göre, uzun yıllar

13 More'un hayvanları arasında ünlü bir maymun vardır ve bir tabloda ölümsüzleştirilmiştir. Bu maymun bir defasında More'un gelinciğinin tahta perdedeki bir aralıktan tavşanların bölmesine girmesini becerikli bir şekilde önlemiştir. Bu öyküyü Erasmus "Colloquiiis" adlı eserinde hayranlıkla anlatır. Birkaç yıl sonra Hans Holbein Lord Chancellor (başbakan ve baş yargıç) More'un ailesini resmederken bu maymun da tablodaki yerini almıştır (Seebohm, *age*, 1. basım, s.420, 421).

14 Daha sonra değinme fırsatı bulamayacağımız bir noktaya burada dikkati çekmek istiyoruz: More cinsellik konusunda hiç de çekingen değildi. Müstehecen bir nükteden çok zevk alardı, hem de ahlakçı dar kafalılar gibi gizliden gizliye değil. Eğer kendisi de böyle bir şeyi başarırsa hemen yayımlardı. Latince epigramları arasında bu tür pek çok şiir yer alır. More'u niteleyenlerden birini buraya alalım: Delikanlının biri bir genç kıızı yalnızken yakalar. Kıza sarılır ve kendisini sevmesi için yalvarır. Boşuna; kız delikanlıya karşı umutsuzca ve tüm gücüyle direnir. Sabrı taşan delikanlı kılıcını çeker ve şöyle der: "Bu kılıç üstüne yemin ederim ki, / uslu uslu yatıp çeneni tutmazsan - giderim o zaman. / Bu tekin olmayan tehditten korkan kızın dizlerinin bağı çözülür: / peki istediğini yap, der, ama bil ki, sadece zora baş eğiyorum." Bu konudaki nüktelerin püf noktası ne söylendiğinden değil, nasıl söylendiğinden ileri gelir. Çeviride bunun etkisi her zaman kaybolur.

ter dökmeden bu alanda başarılı olmak mümkün değilmiş. Daha iyi günler görmek için dünyaya gelmiş olan Morus ise, haklı olarak nefret etmesine karşın böyle bir şöhrete başka yoldan ulaştı, mahkemeye düşen taraftar başkasına değil ona başvurmayı tercih ediyordu, kendilerini sadece hukuka adanmış meslektaşlarından hiçbiri bu mesleğin onun kadar fazla kazanç sağlayamamıştır. İşte o bu kadar basiretli ve hazırcevap biriydi.

Ama bununla yetinmedi, teoloji eğitimi için daha çok çaba harcadı. Delikanlıyken kalabalık bir dinleyici kitlesi karşısında Augustinus'un¹⁵ *De Civitate Dei* (Tanrı Devleti Hakkında) adlı kitabı üstüne vaazlar veriyordu; takdis edilmemiş bu delikanlıdan dinsel sırların açıklanmasını dinlemeye rahipler ve yaşlı insanlar bile geliyordu ve pişman da olmuyorlardı. Bunun yanı sıra kendini tüm ruhuyla din kitaplarına vakfetti ve oruç tutarak, dua ederek, geceleri uyumayarak rahipliğe hazırlandı. Ama kendisi için bundan daha tehlikeli bir mesleğin olmayacağını, böyle zor bir mesleğe hiç düşünmeden girmeye can atan diğerlerinden daha çabuk fark etti. Kendisini bu yaşam tarzına hasretme yolunda önüne çıkan tek bir engel vardı: Bir kadına duyduğu arzuyu yenemiyordu. İffetsiz bir rahip olmaktansa iffetli bir koca olmayı tercih etti. Böylece henüz çocuk yaşta, soylu, ana ve babasının, kız kardeşlerinin yanında köyde yetişmiş, görgüsüz ve eğitimsiz, tamamen kendi eğilimlerine göre geliştirebileceği bir kızla evlendi. Çeşitli bilim dallarında ve müzik türlerinde eğitim görmesini sağladı; onu bütün ömrünü birlikte geçirebileceği eksiksiz bir kadın haline getirdi, ne ki birçok çocuk doğurduktan sonra vakitsiz gelen ölüm onları birbirinden ayırdı, bu çocuklardan üç kız bir oğlan sağ kalmıştı: Margareta, Aloisia¹⁶, Cecilia ve

15 Augustinus: 354-430 arasında yaşamış düşünür ve din adamı. Erken Ortaçağın en önemli Hıristiyan teologlarından. Adı geçen eserinde paganlığa karşı Hıristiyanlığı savunmuştur.

16 More kızlarının adını kendi sayar: Margareta, Elisabetha ve Cecilia (örneğin epigramlarına ek olarak çocuklarına yazdığı uyaklı mektupta). Kısıltılmış adın İngilizce-deki söylenişi herhalde Erasmus'u yanıltmış.

John. Belki de dostlarının etkisiyle uzun süre bekâr kalmadı. Karısının ölümünden birkaç ay sonra bir dulla evlendi, onu cazibesine kapıldığı için değil, ev işlerini idare etsin diye almıştı, çünkü kendisinin de ara sıra şakayla belirttiği gibi ne gençti ne güzel, ama hamarat ve özenli bir ev kadımıydı. Tanrı bilir ya, genç kızların en güzeliymiş gibi onunla da iyi geçiniyor şimdi. İyilikle ve şakayla karısını avcunun içine aldı, oysa çoğu kocalar hoyrat ve sert davranarak karılarını böylesine yola getiremezler. Artık yaşlanmaya yüz tutmuş, sert karakterli, üstelik yavan biri olan kadının, yaylı sazları¹⁷ ve flüt çalmasını öğrenmeye, her gün bu çalgılarla gözü önünde çalıştırmaya kadar işi vardırıran kocasını reddetmesi mümkün müydü? Çocukları ve hizmetçileri, karısı gibi ayrı iyilikseverlikle idare ediyor. Facialar ve kavgalar yoktur evinde. Bir anlaşmazlık çıkınca dakikasında halledilir. Bugüne kadar kimse ondan düşman ayrılmamıştır. Mutluluk dağıtmak sanki evinin yazgısı gibidir; bu evde yaşayan herkes çok mutlu olmuştur, orada kimsenin adı kötüye çıkmamıştır.

Çok az insan kendi annesiyle onun üvey annesiyle geçindiği gibi geçinemez; zira babası ikinci defa evlenmişti, Morus onu da annesi kadar severdi. Kısa süre önce babası üçüncü defa evlendi ve Morus yemin billâh ederek bundan daha iyi bir kadın görmediğini söylüyordu. Ana babasının, çocuklarının, kız kardeşlerinin üstüne fazla düşerek rahatlarını kaçırmaz, ama onlara karşı ödevlerini asla ihmal etmez.

Haksız kazançta gözü yoktur. Gelirinin bir kısmını çocuklarına ayırır, kalanım cömertçe harcar. Ekmek parasını avukat olarak kazanırken fikrini soranlara, kendi çıkarından çok onlarınkini gözeterek dostça ve doğru bilgiler verirdi. Masrafı daha az olduğu için birçoğuna karşısındakiyle anlaşmasını önerirdi. Bu önerisi kabul edilmezse müşterisine davayı en az masrafla nasıl yürütebileceğine dair talimat verirdi. Çünkü başkaları mahkemenin uzamasına daha çok sevinir.

17 Erasmus üçünün adını verir: Cythara, testudo ve monochordum. Bunların, özellikle sonuncusunun nasıl bir çalgı olduğunu ortaya çıkarmayı müzik tarihini bilenlere bırakıyoruz.

Doğduğu kent Londra'da birkaç yıl medeni hukuk yargıçlığı görevinde bulundu.¹⁸ Duruşmalar sadece perşembe günleri öğleden önce yapıldığı için bu görev kendisini pek yormuyordu, ama ona büyük bir saygınlık kazandırıyor. Hiçbir yargıç bu kadar çok sayıda davayı karara bağlamamıştır, onun kadar kendini düşünmeyen kimse yoktur; hatta çoğu zaman mahkeme masraflarını bile bağışlamıştır! Duruşma başlarken davacının da davalının da üçer drachmas¹⁹ yatırması gerekiyordu ve kimse daha fazlasını talep edemezdi. Bu davranışıyla kentnin en sevilen insanı oldu. Büyük tehlikelerle karşı karşıya kalmadan kendisine yeterince saygınlık kazandıran bu görevde kalmaya karar verdi. Bir elçilik görevini üstlenmesi için kendisine iki kez baskı yapıldı; görevini o kadar akıllıca yerine getirdi ki, adının sekizincisi yüce kral Henry onu sarayına sürükleyene kadar rahat etmedi. Niçin mi 'sürükledi' diyorum, çünkü herkes saraya girebilmek için canla başla uğraşırken, Morus da saraydan kaçabilmek için elinden geleni yapıyordu. Ama çok soylu kral, bilge, ağırbaşlı, zeki ve kendi çıkarını düşünmeyen kişileri çevresinde toplamaya kararlıydı, böylece birçoğu gibi, özellikle Morus'u da saraya çağırırdı ve onunla o kadar samimi oldu ki, yanından bir dakika bile ayırmıyordu. Ciddi bir sorun söz konusu olunca Morus'tan daha deneyimli kimse bulunmaz; ama kral başını dinlemek için havadan sudan konuşmak isterse, o zaman Morus en hoşsohbet biri olur çıkar. Genellikle ciddi, pürüzlü sorunlar deneyimli ve anlayışlı bir yargıç gerektirir: Morus, her iki tarafı tatmin edecek şekilde sorunu çözer. Bugüne kadar kimseden bir armağan aldığı görülmemiştir. Hükümdarlar her yere Morus'a benzeyen sorumlu insanlar yerleştirirse devletler başarılı olurdu!

Saraydayken hiçbir zaman büyüklük taslamamıştır. Görevlerinin ağır yükü altında bile dostlarını unutmamış, bilimsel çalışmalarını ih-

18 More, 1509 yılında "undersheriff" unvanıyla Londra'da yargıçlığa getirilmiştir.

19 Klasik eğirimden geçmiş Erasmus'umuz drachmas diye yazıyor. Oysa drahm antik çağda Yunanistan'da gümüş bir sikkenin adıdır. Burada kastedilen, 4 pens değerindeki gümüş sikke groat olmalıdır.

mal etmemiştir. Konumunun kendisine sağladığı yetkiyi ve asaletli kral üzerindeki nüfuzunu sadece devletin yararı doğrultusunda ve insanları hoşnut etmek için kullanır. Ezelden beri canla başla insanlığa yararlı olmak için çalışmıştır, eğilimi her zaman merhametten, insaftan yadır. Makamında yükseldikçe daha çok iyilik yapma olanağına kavuşur. Kimine para yardımını yapar, kimini nüfuzuyla korur, kimilerine de salık vererek destek olur, bu şekilde yardım edemediklerine ise en azından önerilerde bulunur. Yanından kimsenin üzgün ayrılmasına izin vermez. Denilebilir ki, Morus ülkedeki yoksulların en başta gelen koruyucu meleğidir. Zulüm gören bir kimseye yardım edebildiği, çaresiz kalmış birini bu kötü durumundan kurtarabildiği, gözden düşmüş birine tekrar saygınlığını kazandırabildiği zaman büyük bir kazanç elde etmiş gibi sevinir. Karşılığını beklemeden onun kadar iyilik yapmayı seven kimse yoktur. Çok yetenekli ve de ünlü olmasına, bunlarla övünmek kadar doğal bir şey olmamasına karşın böyle bir erdemsizlik ona çok uzaktır.

Şimdi de beni Morus için, Morus'u da benim için bu kadar değerli kılan çalışmalarına geçiyorum. Gençliğinde özellikle şiire yeteneği vardı, ama kısa süre sonra uzun ve zahmetli çalışmalarla düzyazısını geliştirmeye, edebiyatın her türünde kendi üslubunu bulmak için alıştırma yapmaya başladı. Bunları anlatmanın, hele onun eserlerini her zaman elinde bulunduran sana ayrıntılarıyla anlatmanın bir anlamı var mı? En çok söylev ve konuşma yazıları, özellikle de zekâsını bilemek için alışlagelmışin dışındaki konular üstüne yazmayı severdi. Platon'un komünizmini, üstelik kadınlar toplumuyla birlikte, savunan bir diyalog üzerinde çalışmıştı gençliğinde. Lukianos'un *Tyrannicida* (despot katili) adlı eserine bir cevap yazmış ve bu edebiyat türünde bir ilerleme kaydedip etmediğini iyice anlamak için diyalogda benim muhatap olmamı istemişti. *Utopia*'yı, devletlerin kötü durumda olmalarının nedenini göstermek amacıyla yazdı, ama gözünün önünde hep inceden inceye araştırdığı ve iyice tanıdığı İngiltere'yi bulunduruyordu.

Utopia'nın ikinci kitabını önce boş zamanlarında kaleme aldı; sonra kimi zaman irticalen yazdığı birinci kitabı buna ekledi; böylece üstün dehası söz ve yazı alanındaki yeteneğiyle de desteklenmiş oluyordu.

Zekâsı çok işlek ve hazırcevaptır, belleğini çok iyi eğitmiştir, her şey belleğinde adeta düzenli bir şekilde yer aldığı için o an durum neyi gerektiriyorsa onu hiç duraksamadan ve çabucak ortaya koyar. Tartışma sırasında kimse onun kadar maharetli ve selis değildir, en saygın teologları bile, onların alanıyla ilgili konuları tartışıyorsa, zor duruma sokar. Mükemmel bir muhakeme yeteneğine sahip ve basiretli bir insan olan John Colet sık sık İngiltere'nin sadece bir tek dâhiye, Morus'a sahip olduğunu, ama bu adada yine de pek çok zeki ve saygın insanın yettiğini içtenlikle söylerdi.

Morus gerçek bir dındardır, her çeşit boş inanç ise ona yabancısıdır. Alışkanlıktan dolayı değil, tüm içtenliğiyle tanrıya dua etmek için kendine zaman ayırır. Dostlarıyla gelecekteki yaşam hakkında sohbet ederken herkes onun inanarak ve umutla konuştuğuna tanık olur. İşte Morus sarayda böyledir ve orada iyi Hıristiyanların yalnız manastırlarda bulunduğunu zanneden insanlar var."²⁰

3. More'un Yükselişi

Kral VII. Henry, İskoçya'ya karşı sürdürdüğü savaşı, savaş vergileriyle finanse ettirmişti. Ama artık barış zamanıydı! Şimdi söztüm ona barışı sağlamak için kızı Mary'i İskoç kralıyla evlendirmek istemektedir. Ama bunun için kızına yüklü bir çeyiz vermesi gerekir. Bu arada oğlunun şövalyelik unvanı için de heybetli bir tören planlamaktadır. Yani kralın, ailevi sorunlarını halledebilmek için yüklü miktarda paraya ihtiyacı vardır. Bunun için de eski ve unutulmuş bir vergiyi canlandırarak istemektedir. Hatta bu vergi yükünün önemli bir kısmını Londra halkının sırtlanmasını planlar. Her şey planlandığı gibi yürür

20 Erasmus'un, Karl Kautsky'nin *Thomas More ve Ütopyası* adlı eserinde yer alan mektubunu, Oğuz Özügül'ün yetkin çevirisinden aldık.

ama... More'un tutumu ve etkisi hesaplanmamıştır. Görüşmeler sorunsuz devam eder, hatta bitmek üzeredir. Kralın başdanışmanı Tyler de toplantıya eşlik etmektedir. Artık son bir görüşme kalmıştır. Görüşmenin başlamasından kısa bir süre sonra Tyler hızla dışarı çıkarak koşar adımla kralın yanına ulaşır ve "henüz sakalı bile çıkmamış bir çocuğun, konuşmasıyla yasanın iptal edilmesini sağladığını" söyler.

Artık bu kadarı da fazladır. More hapis cezasından kurtulmak için birkaç yıllığına (kralın ölümüne kadar) yurtdışına kaçmak zorunda kalır, yüklü para cezasını ise babası karşılamak durumunda kalır.

Ama More'un dönüşü muhteşem olur. Gelir gelmez hemen en saygın makamlardan biri olan Londra'nın yargıç yardımcılığına atanır. Ticaret erbabının etkin olduğu Londra'da görev üstlenmek, More'a hem çetrefilli sorunları çözme hem de ekonomik sorunları derinlemesine kavrama becerisi kazandırır. Bu deneyimini *Ütopya*'sında da ortaya koyar.

Hem toplumsal sorunları çözme yeteneği ve ülkenin ekonomik sorunlarına vâkıf olması hem de halkın sevgisini kazanmış ender insanlardan biri olması More'u kral açısından cazip hale getirmişti. Saraydan, devlet katında yüksek görev alması için teklif üstüne teklif gelmekteydi. O ise ona önerilen yüklü bağış ve maaş teklifini elinin tersiyle itiyordu.

Thomas More öteden beri "ya kralların filozof olması ya da filozofların devleti yönetmesini" savunuyordu. Ancak teklif edilen işlerin mizacına uygun olmadığını da sık sık belirtiyordu. Gel gör ki toplum içindeki saygınlığı arttıkça, kritik ve karmaşık sorunları ele alışı ve çözüme ulaştırmasıyla dikkat çektikçe, kral VIII. Henry de ona daha çok bağlanmaya başlamıştı. Kral ne zaman başı sıkışsa ya da dinlenmek ve herhangi bir konu hakkında derin bir sohbete dalmak istese onu hemen yanına çağırır ve sarayda ağırlarmış.

Bu durumu More dost muhabbetinde "saraya sürüklenmek" olarak nitelendirirmiş. Üstüne çok fazla gelindiğinde artık zorunlu olarak bu görevi kabul eder ama şüpheli de elden hiç bırakmaz. Hatta başbakan

olarak atandığında yaptığı konuşmada, "insanlar ne kadar yükselirlerse düşüşleri de o kadar fena olur" diyerek isabetli bir saptamada da bulunmuş.

Sarayın gözdesi olmak More'u şımartmaz, aksine o itibarını köşe-ye sıkışmış insanların sorunlarını çözmek ya da yoksulların ricalarını yerine getirmek için kullanmıştı, bunu yaparken de bırakalım herhangi bir ücret ya da rüşvet talep etmeyi, aksine çıkan masrafları da cebinden karşılamış. Hatta bir keresinde Londra halkı isyana kalkıştığında hemen aracı olmuş ve sorunu yoksulların lehine çözmüştü. More artık "yoksulların koruyucu meleği" olarak anılıyordu.

O sadece iyilikleriyle ve dostluklarıyla değil, zekâsı ve birikimiyle de ünlenmişti. İngiltere'nin en saygın hümanisti Johann Colet, onun hakkında "İngiltere sadece bir dâhiye sahiptir ve ondan her türden zekâ fışkırmaktadır" saptamasında bulunmuştur.

Aslında More söz konusu görevden korkmaktadır. Korkmakta haklıdır, çünkü eğer sarayla halk karşı karşıya gelirse, sarayın aleyhine karar vermekte hiçbir zaman tereddüt etmeyeceğini o da bilmektedir. Bunu dostu Erasmus'a "Halkla Haşmetli arasında bir sorun yaşanırsa ve ben karar vermek durumunda kalırsam, onun maaş ödediği bir memur olarak onun aleyhine karar veremem. Bu ise vicdanımla bağdaştırabileceğim bir şey değildir" şeklinde ifade eder.

Kral, Londra halkının sevgisine mahzar olmuş birini önemli diplomatik işlerde sınamaya karar verir. İspanya ve Hollanda'yla yaşanan toprak ve ticari sorunları çözmesi için onu diplomatik bir görevle Belçika'ya gönderir. O ise orada yaptığı görüşmelerden zaferle çıkmakla kalmaz, yaptığı antlaşmayla ülkesine, sarayın beklentisinin çok çok ötesinde yararlar da sağlar. Bu arada orada *Ütopya*'yı da kaleme alır. Kitap ona büyük bir saygınlık kazandırır. Eser, onun felsefi ve edebi kariyerinin de doruğudur.

4. İdama Giden Süreç

İngiltere'ye can veren Londra'nın sevgilisi olmak, hâkim sınıf ticaret burjuvazinin gözdesi olmak, halkın sonuna kadar güvenini kazanmış olmak onu ülkenin en saygın şahsiyeti haline getirmişti. Nitekim *Ütopya*'da dile getirilen düşüncelere rağmen More'un başbakan olarak atanması, onun saygınlığının hangi düzeyde olduğunu gösterir. O ya sarayın hizmetine alınmalı ya da yok edilmeliydi. Nitekim o, kitabının yazılışından iki yıl sonra hızlı bir yükselişle İngiliz kralı VIII. Henry'nin özel danışmanı olur, 1521 yılında maliye bakanı ve kısa bir süre sonra da baş mühür taşıyıcısı ve ülkenin başbakanı olur. Bu görevi istifa edene kadar, 1529 yılına kadar devam ettirir. Bu arada şövalye unvanı da alarak "Sir" olur.

Kraldan sonraki en önemli göreve geldikten sonraki hayatı onun açısından sıkıntılı yıllardır. Sık sık evinden uzak kalır. Eşine ve çocuklarına, ev hayatına düşkün olan More, esas görevini, evdeki görevini yerine getiremediği için sık sık dertlenir ve bunu krala hissettirir. VIII. Henry ise onu yanı başında görmekten, dost sohbetine katmaktan pek memnundur. More'un katkı ve girişimleri sayesinde ülke kültür ve sanat açısından da gelişme kaydetmişti. Ama artık sorunlar da birbiri peşi sıra gelmeye başlıyordu.

Henüz çocuk yaşta ölen abisinin dul karısıyla evlenmek zorunda kalan VIII. Henry, kayın pederi olan İspanyol kralından söz verilen çeyizi ve başlığı alamayınca eşinden boşanarak cariyelerinden biriyle evlenmeyi düşünür. Ayrıca son yıllarda yapılan yüksek harcamalar nedeniyle ek bir bütçeye ihtiyaç duyuluyordu ki bunun parlamento tarafından kabul görmeyeceği aşikârdı. Bu durumda kralın aklına kilisenin elindeki servete el koymak geliyordu. Kral bu adımla Katoliklerin Papasına savaş ilan ettiğinin farkındaydı.

Bu arada İspanya krallığı ise İngiltere'ye karşı Fransa'yla işbirliği yaparak ve Katoliklerin Papasını da yanına çekerek İngiltere'ye tavır almıştır. Her iki ülkenin açık denizlerde yürüyen rekabeti savaş orta-

masını kışkırtmaktadır. Papa ise, İspanya'nın isteğine uygun olarak VIII. Henry'nin isteğini kabul etmeyecek ve boşanmaya cevaz vermeyecektir. Bunun üzerine İngiliz kralı hem ülkesindeki Kilisenin tüm mallarına el koymuş hem de kendisini Anglikan Kilisesi'nin başı ilan etmişti.

Bununla sadece dış politikada ray değişikliğine gidilmiyor aynı zamanda ülke içinde de yeni bir krize neden olunuyordu. Nitekim devletin Katoliklere karşı dışlayıcı tavrı kendisini hemen gösterecekti. Sadece bununla da kalınmamıştı, "Supramate Act" yasası gereğince memurların ve kamu görevi yapanların krala biat ettiklerini yeminleriyle onaylamaları da isteniyordu.

Thomas More ise Katolik Kilisesi'ne mensuptu ve böylesi bir yemini kesinlikle kabul etmezdi. Ayrıca o bütün bunlar olduğunda çoktan görevinden istifa etmişti, ama kral, attığı bu adımları ülkesinin en saygın adamına da onaylatmak istiyordu. Çünkü VIII. Henry'nin attığı adımların halk nezdindeki meşruluğunu bir tek Thomas More sağlayabilirdi. More ise, sadece aktif politikadan çekilmemişti aynı zamanda Londra'nın dışına taşınarak üstüne doğru gelen beladan kaçınmaya çalışıyordu. Hatta bir aile içi sohbette "kralın ısrarından vazgeçmeyeceğini ya rızasını ya da kellesini alacağını" söylemişti. Nitekim More'dan, memuriyetten çekildiği halde, kralın Anglikan Kilisesi'nin başı olduğuna dair yemin etmesi istenmişti, reddedince de hapse atılmış, birkaç yıllık bir eziyetten sonra direncinin kırılmayacağı görülünce 1535 yılında idam edilmişti. Mahkemenin verdiği ölüm cezası dehşet vericiydi. Buna göre önce işkenceyle ölümün sınırına getirilecek, sonra canlı canlı dört parçaya bölünecek, yetmeyecek, kellesi kesilerek Londra Köprüsü'nde çürüyene kadar teşhir edilecekti. Bu ceza VIII. Henry'e de çok fazla gelmiş olacak ki söz konusu kararın uygulanmasına izin vermedi. More'un sadece başı kesilecek ve bir gün boyunca Londra Köprüsü'nde teşhir edilecekti. Nitekim öyle de oldu.

More'un ölümünden sonra sadece İngiltere'de değil, Avrupa'nın tamamında, kovuşturma, işkence ve zulüm çarkı bir kat daha hızlı ça-

lışmaya başlamıştı. Dürüst, adil ve kanaatkâr biri karaktere sahip olan More'un öldüğünde hemen hemen hiç nakit parası yoktu, çok olmayan mallarına ise kral tarafından el konmuştu. Kariyerinin başlarında daha varlıklı olan More, öldüğündeyse yoksul kalmıştı.

Katolik inancına ve devlet tarafından idam edilmesine rağmen Thomas More, İngiliz tarihinde bütün zamanların en efsane ve en saygın şahsiyeti olarak yerini almıştı. Bugüne kadar bu itibarından hiçbir şey kaybetmedi.

III. BÖLÜM

ÜTOPYA'NIN TARİHSEL ROLÜ

1. Kavram ve Tanım

Thomas More'u biçimlendiren felsefi, siyasi, toplumsal ve kültürel iklim 15. ve 16. yüzyıla damgasını vuran Hümanizm, Rönesans ve keşifler dönemiydi. More da bu iklimin pekişmesi sürecine katkısını esirgememiş ve tarihsel bir eserle, *Ütopya* ile katkıda bulunmuştur.

More eseriyle, mevcut İngiliz toplumunu ve siyasi sistemini hem esastan örselemiş, hem de tarihin başka bir mecrada ilerlemesi için mütevazı bir katkıda bulunmuştu. *Ütopya* bir anlamda, kabarmakta olan Rönesans ve Aydınlanma dalgasının ilk habercisi ve manifestosuydu.

More'un *Ütopya*'sı, hem döneminin bütün gelişmelerini özümseyerek sentezlemiş hem de "baldırı çıplaklara" yürünmesi gereken doğrultuyu gösteren bir işaret fişeği olmuştu.

Ütopya bir yönüyle, türünün ilki sayılır ve bu anlamda da yazın alanında çığır açarak yeni bir edebi türün oluşmasını sağlamıştır.

Ütopya'yı oluşturan zekânın arkasında yaman bir felsefi duruşun olduğu daha isminden bellidir. Utopia, şaşılmalı bir kelime oyunudur. Kökü Yunancadan gelir: "Topos" yer ve mekân anlamındadır, "u" önta-

kısı ise olumsuzluk takısıdır, bizim de kullandığımız "na" öntakısı gibi (Na-mert, Na-hoş). Kelimenin sonundaki "ia" ise coğrafyayı belirtmek için kullanılır. Bizdeki Alman-ya, İtal-ya, Rus-ya gibi. Her ne kadar ütopya kelimesi More'un bir icadı olsa da bunun da tarihte bir kökeninin olduğu görülmektedir. Nitekim More'da Latince kaleme aldığı epigramlarında buna değinir.¹

Yunan edebiyatında "Eutopia" mutlu ve güzel yer anlamında kullanılırdı. Homer'in, Herodot'un ve Strabon'un eserlerinde bu kelimeye sıklıkla rastlanmaktadır. Antikçağın eserlerinde söz konusu edilen Eutopialılar güzel, sağlıklı, canlı ve dinamiktir; uzun yaşam sürelerine sahiptirler ve özellikle de adil ve mutlu bir hayat sürerler.² Bilinmeyen yer, olmayan yer, ulaşılmayan yer olarak da çevrilebilecek olan ütopya, bir kelime oyunuyla ve bir çırpıda hem toplumların, hem de bireylerin yüzyıllık arzularına göndermede bulunur.

Bu bir kelime oyunudur, ama aynı zamanda insan doğasında bulunan geleceğe uzanma özelliğine de kavramsal bir altyapı oluşturmuştur.

Ütopya tarihte, hem eskinin üzerinde şekillenmiş hem de imkânsıza uzanarak insan enerjisini ateşleyen bir rol oynamıştır. Ütopya, kelimenin tam anlamında eskiyle yeninin birleştiği bir dikiş hattıdır. Bu dikiş ise, More'un keskin ve kıvrak zekâsının bir şaheseridir.

Binlerce yıldır ortaya çıkan, basitten karmaşığa doğru gelişen, belli bir tarihsel dilimde genişlerken derinleşen ve mevcut olanın bağrında derinleştikçe geleceğe de uzanan insan düşüncesinin diyalektik serüveni, ütopyayla yeni bir içerik kazanmıştır.

1 Karl Kautsky, *Thomas More und seine Utopie*, s.135.

2 Alexander Demand, *Der Ideal Staat -die politischen Theorien der Antike*, Köln, 1993, s.175 vd.; Marek Winarczyk, *Die Hellenistischen Utopien*, Berlin, 2011, s.1; ayrıca bkz. Sadık Usta, *İlkçağ Ütopyaları/Mükemmel Toplum ve İlk Devlet Teorileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015, özellikle Sunuş bölümü.

2. Ütopya'da El Emeğinin Rolü

Ütopya'nın ayırt edici özelliği sadece özel mülkiyeti yadsıyan bir perspektife sahip olması değildir; zira bu daha önceden de yapılmıştı. Miletli Hippodamos, Kadıköylü Paleas, Hesiodos, Platon, Plutarch, Aristophanes, Ksenofon, Lukianos gibi bir dizi Antik Çağ bilgisi, bu konuya dokunan eserler vermişlerdi.³ Efsaneler ve söylenceler özel mülkiyetin olmadığı "Altın Çağ"ın mutlu insanlarını betimliyorlardı.⁴ Hatta yüzyıllardır süregelen eşitlikçi ayaklanmaların kökleri Sümerlere kadar da götürülebiliyordu.⁵ Bütün bunlar eşitlik düşüncesini kuşaktan kuşağa aktarmış ve "sınıfsız toplum" umudunu diri tutmuştu. Bu geleneği More da devam ettiriyor, hem de daha basit ve nüktedan bir tarzda.

Ütopya'nın tüm diğer eserlere fark atan en önemli özelliği, onun 2 bin yıllık felsefe tarihinin lanetlediği insan emeğini yeniden kutsaması ve onu, değerler kategorisinin başköşesine oturtmasıdır. Kutsal dinlerin sık sık atıfta bulunduğu "kutsal ve mübarek emek", tarihin önemli dönemeçlerinde kutsanmakla birlikte, hiçbir zaman Ütopya'daki kadar ekonomik ve siyasi bir tutarlılık içinde savunulmadı.

More Ütopya'da emeği ve özellikle de el emeğini, insan yaşamının vazgeçilmez unsuru haline getirmektedir. Ona göre emek sadece yaratmaz, aynı zamanda insanı dönüştüren devrimci bir rol de oynar. Orada insan emekle var oluyor ve emek sayesinde arınıyor. Ütopya'daki kölelerin ve zorunlu iş cezalarının da anlamı bir bakıma budur.

3 Antikçağ'ın önemli ütopyaları Kaynak Yayınları'nın "Ütopyalar Dizisi" kapsamında derlenmiş ve yayımlanmıştır. Bkz. Sadık Usta, *İlkçağ Ütopyaları/Mükemmel Toplum ve İlk Devlet Teorileri*. Bildiğimiz kadarıyla buna benzer bir derleme başka bir yerde yapılmamıştır.

4 Altınçağ özlemi, insan eseri olan okunabilen en eski eserlerde bile dile getirilmiş. Sümer tabletlerindeki altın çağ özlemi için bkz. S. N. Kramer, *Tarihte Sümer'de Başlar*, çev. Muazzez İlmiye Çığ, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998, s.199.

5 Michael Aulfinger, *Der Gerechte König*, Edition Nove, Neckenmark, 2007.

Ütopya'da köy yaşamı ve toprağa verilen emek, fark gözetmeksizin erkek ve kadınların ortak işi olarak ele alınmıştır. Orada bir iki istisnanın dışında hiç kimse tarımsal etkinlikten muaf değildir. Herkes ilkokuldan itibaren tarımla ilgili hem teorik hem de pratik eğitim almaktadır. Kentte yaşayan çocuklar, küçük yaştan itibaren komşu köylere götürülür ve orada oyun oynar gibi tarımla haşır neşir olurlar. Bunu da yalnız gözlem yoluyla değil, bizzat işe katılarak yaparlar.

Tüm yurttaşların katılmak zorunda olduğu tarımsal etkinliğin dışında ayrıca herkesin bir de mesleği vardır. Bunlar herkesin aşına olduğu dokumacılıktır, duvarcılıktır, demircilik ve marangozluktur. Bunların dışında önemli bir başka meslek de bulunmuyor.⁶

3. *Ütopya*'da Yabancılaşmaya Çözüm

Kölecî dönemin ve düşüncede soyutlamanın bir ifadesi olarak ortaya çıkan idealist felsefe, emeği ve özellikle de el emeğini aşağılayarak kendisine onurlu bir paye vermişti. Platon bu düşüncenin atasıdır. Onun eserlerinde bunun en bariz izlerini görürüz.⁷ El emeği insanın kendisine yabancılaşmasının en açık örneğiydi. Yahudilerin ve Hıristiyanların Tanrısına göre el emeği bir cefaydı; ilk günahın cezasıydı, kaderdi ve aşağılanmanın bir ifadesiydi. Hâlbuki emek tarihte insanı insan yapan bir rol oynamıştı. More'la birlikte insan emeği, üzerindeki 2 bin yıllık lanetten kurtulma ve gerçek değerine kavuşma umudu yakalamıştı. More'un diğer eşitlikçi filozoflardan en önemli farkı insanı insan yapan emeğin tarihteki rolünü keşfetmesi ve onu toplumsal ve ekonomik düzen içindeki rolüyle birlikte ortaya koymasıdır.⁸ Bu keşif öylesine etkilidir ki, onu takip eden diğer bütün ütopya yazarları onun izinden gitmişler ve hatta bu kavramın tarihsel anlamını daha da derinleştirmişlerdir.

6 Thomas More, *Utopie*, Rowohlt V., Hamburg, 1987, s.54 vd.

7 Platon, *Devlet*, çev. Işık Soner, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.

8 *Age*. s.56.

More bunu, "Emekçiler çalışmasa devlet bir yıl bile ayakta kalamaz!" diye ifade ederek, emeğin gücünü göstermektedir.⁹ Devletlerin kuruluşunun nedenini de "Emeğin yaratılmasına, büyümesine ve halka dönük hale getirilmesine" bağlar.¹⁰ Bu açıdan bakıldığında Ütopya, "Bilimsel Sosyalizm'e giden yolun teorik zeminini döşer.

Emek, *Ütopya*'yla birlikte ilk kez yeniden saygınlığını elde ediyor. Tarihsel ve toplumsal konumu aydınlatılıyor. Üstündeki sis perdesi kaldırılıyor ve bir kaç yüz yıl sonraki değer teorisine bir ön hazırlık işlevi görüyor.

Bu arada More'un "komünizmi", kıtlık içinde tasarrufçu değildir; o eserinde geniş çaplı üretimi de esas alır. Yetinmeyi değil, bolca üretmeyi esas alır ve bu bakımdan da hem moderndir hem de devrimcidir.¹¹

Öte yandan *Ütopya*'da iş hayatının karakteri de değişmiştir. Çünkü orada üretim ve tüketim modeli değişmiştir. İnsan orada lanetlenmiş bir varlık değil, fakat mutluluk içinde yaşan özel bir varlıktır. Mutluluk orada, yaşamın temel amacıdır. İş hayatı da bunun en önemli unsurlarından ve destekçilerinden biridir. Öyle ki *Ütopya*'da "emekçi" yok, fakat insan vardır.¹²

4. Ütopya'da Çalışma Hayatı ve Eğitim

İnsanlar *Ütopya*'da en fazla altı saat çalışırlar. Kalan zaman eğitim ve yaşamın hakkıdır. Meslekler yapay olarak belirlenmemiştir, insanın somut ihtiyaçlarından çıkarlar ve toplumsal ihtiyaca yanıt verirler. Meslek öğrenimi ve çalışma hayatı, yeni insan ilişkisi üzerinde şekillenir. Orada mesleki kıskançlıklar ya da ayak oyunları görülmez. Yardımlaşmanın yanı sıra gençleri topluma hazırlama vardır. Herkes

9 Age. s.107.

10 Age. s.108.

11 Age. s.54.

12 Age. s.55.

eğitir; eğitirken de eğitilir.¹³ İşte *Ütopya* bunu da diyalektik tarzda ele alır ve bu bakımdan da çığır açıcıdır.

More'un *Ütopya*'sı çoğunlukla, öngördüğü kölelik kurumu nedeniyle eleştirilmiştir. Kabul edilmelidir ki, *Ütopya*'nın en zayıf yönünü bu konu oluşturur, ancak burada bile bir devrimci yenilik vardır. Buradaki kölelik de farklı bir nitelik taşır. Antikçağın ya da sonradan Amerika'da göreceğimiz uygulamanın aksine *Ütopya*'da insanlar köle olarak doğmazlar. Kölelik bir kader değildir, fakat suçluların "iş"le eğitildiği bir tür cezadır.¹⁴

Bilindiği gibi ütopyik eserler, eleştirdikleri mevcut toplumlara bir ayna tutarlar ve bununla hem toplumların kendilerine bakmalarını sağlarlar hem de gelecekteki toplumu tasavvur ederek ileriye projeksiyon tutarlar; More da bunu yapmaktadır.

More, eğitim alanında da devrimcidir. *Ütopya*'da Ortaçağ'ın ezbere dayanan, pratikten kopuk ve salt zihinsel bir etkinlik olarak planlanmış medrese eğitimi yoktur. Onun yerine üretime dönük, hayatın ihtiyacını esas alan, insan etkinliğinin ve dönüşümünün en önemli aracı olan bir kolektif faaliyet vardır. Bu anlamda da More, Aydınlanma ve modern çağın hem habercisidir hem de öncüsü.¹⁵

Skolastik eğitimle birlikte metafizik felsefe de yok olur gider *Ütopya*'da. Ütopya More açısından salt bir önerme değil, fakat bizzat kendi yaşamıyla da bir hesaplaşmanın aracıdır. *Ütopya*'da ceza, sakınma, uykusuz geceler, ruhsal bunalımlar, toplum dışılık gibi bir dizi uygulama sorgulanır ve manastır hayatının mantıksız uygulamalarıyla alay edilir.¹⁶

Ütopya'da More, politik etkinliği de modern bir perspektifle ele alır. Siyaset işini salt kralların bir uğraşı olmaktan çıkarır; onu insan hayatı-

13 *Age*. s.68.

14 *Age*. s.80.

15 *Age*. s.57.

16 *Age*. s.70 vd.

nın ihtiyacına yanıt veren bir yaşam felsefesine dönüştürür.¹⁷ Siyasetin biçimlendiği hükümdar sofraları, etkin ve yaratıcı insanın parlamentosuna dönüşür. Felsefenin siyaset için, siyasetin de felsefe için olduğunu gözler önüne serer ve en çok da filozofların yöntemi olan münzevi hayata kıyasıya eleştirir.¹⁸

5. Ütopya'da Dinsel Hoşgörü

Thomas More'un yaşadığı dönem, mezheplerin savaşının henüz bütün Avrupa'yı kasıp kavuracak bir tempoda olmadığı bir dönemdi. Ama tehlike ufukta görülmekteydi. Nitekim kısa bir süre sonra bütün Avrupa 100 yıl sürecek olan amansız bir savaşa tutuşacak ve bu milyonlarca insanın katledilmesine ya da yerinden yurdundan edilmesine neden olacaktı.

16. yüzyıl hümanistlerinin duyduğu en büyük acı kuşkusuz sadece mezhep savaşları değildi; ama özellikle buna zemin hazırlayan bağnazlık, batıl inançlar ve toplumsal şiddetti.

Thomas More da bu soruna bir çare bulmak durumundaydı. Nitekim o, bu konuyu Ütopya'da gündeme getirmiş, o günün en akılcı çözüm yolu olan dini hoşgörüyü teşvik etmiştir.

Protestanlarla Katoliklerin birbirini boğazladığı bir dönemde More, dini hoşgörüsünü sadece *Ütopya*'da ele almamış, aynı zamanda pratikte de bunu uygulamıştır.

Onu tanıyanlar, onun başka din ve mezhepten olanlara her zaman hoşgörüyle yaklaştığını ve hatta bir defasında Protestan bir öğrenciyi araştırma yapması için hem evini açtığını hem de birçok üniversite kütüphanelerinde çalışsın diye tavsiye mektupları yazdığını, hatta konunun her türlü masrafını da üstlendiğini belirtirler.¹⁹

17 *Age*. s.37.

18 *Age*. s.36.

19 Karl Kautsky, *Thomas More und seine Utopie*, Dietz Verlag, Berlin, 1947, s.153.

More dinde bağnazlık ve şiddet sorununu Ütopya'da şöyle çözer:

"Anlatıldığına göre Ütopos, daha ilk günden itibaren, yerlilerin kendi aralarındaki dinsel tartışmaların olumsuz etkilerine bizzat şahit olmuş. Yerli gruplar Utopos'a karşı birleşeceklerine, her biri kendi tarikatında anavatan için savaştığından, onları yenmek kolay olmuştur. Utopos, zaferden sonra herkesin istediği inanca bağlı kalmasına izin vermiş. Ancak onlardan, başkalarını kendi inancına kazanmayı mantıklı açıklamalarla ve ılımlı bir tarzda yapmalarını, başka inançlara kesinlikle hakaret etmemelerini istemiş. Bu tartışmalarda hakareti ve kaba kuvveti kesinlikle yasaklamış. Bunu dikkate almayanlara sürgün ve zorunlu çalışma cezası verilmiştir.

Utopos bunu, yalnız halk arasındaki barış ortamını sürekli zehirleyen ve onları güçsüz düşüren tartışmaları engellemek için değil, aynı zamanda bunun din açısından da faydalı olduğunu bildiği için uygulamış. Bu arada, hem halkın inançlarına saygıdan hem de belki bizzat tanrının bu kadar çok dini inancı yan yana görmek istemiş olabileceğinden dolayı, dinle ilgili kesin bir hükme varmamış.

Öte yandan dinin hakaret ve zorla kabul ettirilmesini ahmakça buluyormuş, çünkü birine doğru gözüken, bir diğerine farklı gelebilirmiş. Şayet bunlardan biri doğru ve diğerleri yanlış yol ise, o zaman hakiki yol kendisini akıllı ve ölçülü yöntemlerle nasıl olsa kabul ettirecektir. Hakikatin zora ihtiyacı yoktur ki. Peki, buna rağmen zor kullanılırsa ne olur? O zaman en sıradan insanlar, en bağnaz müminler olurlar ki bu da en hakiki dinin bağrını diken ve ayrıkotlarıyla kaplamak anlamına gelir. İşte bu nedenle Utopos, herkesin istediği dine inanmasına izin vermişti. Bunlardan yalnızca bir tanesine; ruhun bedenle birlikte yok olduğunu ve dünyanın da kendiliğinden yol aldığını iddia eden görüşe kesin yasak koymuştu."²⁰

20 Thomas More, *Ütopya*, çev. Sadık Usta, 3. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s.138-139.

6. Ütopya'da Doğu-Batı Sentezi

Ütopya'da insanoğlunun bütün olumlu birikimi sentezlenmiştir. More, Ütopya adasını betimlerken, hem Yeni Dünya'ya yolculuk eden serüvencilerin anlatımlarından esinlenmiştir²¹ hem de iki bin beş yüz yıllık ütopyacı gelenekten yararlanmıştır.²² Eşitsizliğin kaynağını özel mülkiyette gören yazarımız, Likurgos'u, Jambulos'u, ve Platon'u takip ederek eşitlikçi geleneğe yaslanır. More, Ütopya'yla Messeneli Euhemeros'u takip eder Hindistan kıyılarındaki "Kutsal Metinler"i hizmetimize sunar; Jambulos'la okyanusa açılır ve "Güneş Adalarına" varır, Lukianos'la serüvene atılır ve "Cennet-mekân" da dinlenir. Oradan Sparta'ya uğrar ve Likurgos'la toplum projesi üretir, Platon'u hatırlar ve Syrakusa'da "Devlet"i inşa eder. Ütopya, bir bakıma tam bir ütopyalar sentezidir. Tarihin her döneminden bir tutam esinti içerir ve onu ebedi kılan da budur.

Yine More'un en önemli özelliği onun insanlığa ait tarihsel birikimi antik Yunan'la sınırlamamasıdır. Yer yer kullandığı mekân, kurum ve sıfatlandırmalar özenle seçilmiştir. Bir yerde Roma ve Yunanistan'dan bahsederken, bir başka yerde de İran ve Afrika anımsanır. More insanlığa ait birikimin köklerini Mısır'da, Etiyopya'da, Ortadoğu'da, Hindus Vadisi'nde, Yunanistan'da, Roma ve Amerika kıtasında görür. Bu aç-

21 Tarih, anılarını edebi bir dille yazamayan Kolombo'yu unutturken, onun yerine Medici'nin adamı olan Amerigo Vespucci'ye büyük bir şöhret kazandırmıştır. Vespucci, Latin Amerika'nın yerli halklarının doğal, eşitlikçi ve barışçıl yaşamlarını "Batı Hindistan" anılarında yazarak üne kavuşmuştu. Vespucci'nin başarılarından ve anılarından esinlenen Alman kozmograf Martin Waldseemüller, "Batı Hindistan"ı Vespucci'nin önadını koyarak, bu toprakların tarihte Amerika olarak anılmasını sağlamıştı. More da Vespucci'nin anılarından oldukça etkilenmişti. Bkz. Robert Wallisch, *Der Mundus Novus des Amerigo Vespucci, Text, Übersetzung und Kommentar*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2002.

22 Özellikle Plutarchos Sparta'nın Likurg döneminden, Herodot Tarihi'nde Etiyopya ve Afrika'nın diğer halklarının güzel özelliklerinden bahseder. Aristoteles *Politika*'sında Atina dışındaki diğer halkların anayasalarından ve toplumsal düzenlerinden bahseder ve Lukianos *Lucius ve Sihirli Eşek*'te Yunanlıların Afrika ve Ortadoğu halklarından aldığı mitolojik ve dinsel kavramlarla alay eder.

dan da *Ütopya* olağanüstüdür. Tüm tarihsel kültürler bir potada erir ve insanlığın hizmetine sunulur.²³

Thomas More'un *Ütopya* gibi bir şaheseri yaratmasındaki becerisi şahsi olmakla birlikte, aynı zamanda tarihsel zorunluluktan kaynaklanmıştır. Zira yazının başında da vurguladığımız gibi Avrupa'nın içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik ilişkiler, yeni bir alacakaranlığın özelliklerini andırıyordu. More *Ütopya*'yla, yalnızca kendi dönemini aydınlatmadı, aynı zamanda 17., 18. ve daha sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan eşitlikçi hareketlerin moral kaynağı da oldu. Aynı şekilde tarihe, insana ve kendine güvenmeyi öğretti ve insanın sonsuz enerjisini ve merakını yeniden ve yeniden harekete geçirdi.

23 Özellikle seçtiği yer, tanrı ve kurum isimlerinin büyük bir çoğunluğu bu özellikleri taşırlar. Roma, Yunan ve Amerika kıtasından esinlenmişlerin dışında şu isimler de dikkat çeker; Barzanes: Fars veya Ermeni krallarından biri; Mythras: Ön Asya'da tapılan güneş tanrısı; Tapobrane: Ceylon'un eski adı. Ayrıca *Ütopya* kiliselerindeki din ve inanç ortaklaşalığı da dikkate değer.

IV. BÖLÜM

ÜTOPYA'NIN ARDINDA BIRAKTIĞI İZ

1. Ütopya'nın Yazın Dünyasına Etkisi

Thomas More'un ardından birbiri ardı sıra yazılan onlarca ütöpic eser, *Ütopya*'nın ayak izini takip ederler. Ama More'un *Ütopya*'sı hem her açıdan edebi bir öncüdür hem de bugün hâlâ birçok alanda aşılama-mıştır. Bir edebi tür olarak ortaya çıkan ütopya yazını, kendi bilimsel alanını da tarihsel süreçte yaratmıştır. Akademi dünyası, 200 yıldır bu kavramı tanımlamak için tartışmalar yürütmekte, araştırmalar yap-maktadır. Sosyoloji, edebiyat, siyaset, tarih, sanat, dil ve hatta hiç ala-kasız gibi görünen psikoloji ve müzik bilimi bile ütopya kavramını bir araştırma alanı olarak incelemiştir.

16. yüzyılda yazılan devlet teorisi antolojilerinin¹ yanı sıra 18. yüz-yılın ansiklopedileri de ütopya kavramını "fantastik dünya tasarıları" olarak ele almış ve onun bir kavram olarak yer edinmesini sağlamışlar.

19. yüzyılın devlet ve anayasa profesörleri ütopya türünü, devlet

1 Werner Kraus, *Reise nach Utopia -französische Utopien aus drei Jahrhunderten*, Berlin, 1964, s.8; Ferdinand Seibt, "Utopie als Funktion abendlaendischen Den-kens", Wilhelm Vosskamp (der.), *Utopieforschung*, 1. cilt içinde, s.260.

tasarılarının bir biçimi olarak kaydetmişler. Alman sosyalisti ve düşünürü Friedrich Engels 19. yüzyılın ortalarında hem bu yazın türünü geniş kitlelerle tanıştırmış hem de onun hakkında ilk ciddi inceleme ve eleştirisi metnine imza atmıştır.² Yine aynı şekilde Alman sosyalisti Karl Kautsky, Sovyet devriminin lideri Lenin ve Mussolini'nin zindanlarında zulüm gören İtalyan komünisti ve teorisyeni Gramsci de ütopya sorununa ilişkin tartışma ve araştırmalara dahil olmuştur.

Ama tanıma ilişkin ilk ciddi tartışmaları 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında Ernst Bloch,³ Alfred Doren,⁴ Karl Mannheim,⁵ Andreas Voigt,⁶ Paul Tillich,⁷ Martin Buber,⁸ Georges Deuveau,⁹ Lewis Mumford,¹⁰ Georg Quabbe,¹¹ David Riesman,¹² Fred Polak¹³ gibi Alman, Fransız ve Anglosakson kökenli düşünürler yapmışlardı.

Kanımızca Ütopya hakkında en tutarlı tanımlarından birini yapmış olan Karl Mannheim, onu önce ütöpik bilinç olarak düşünür. Ona göre "ütöpik bilinç, içinde bulunduğu mevcut durumla özdeşleşmeyen bir bilinç halidir. Bu bilinç kendisini sürekli yaşamda, düşüncede ve eylemde mevcut olana karşı konumlanmış faktörlere göre belirler. Ancak mevcut duruma uyum sağlayamayan, onu bir şekilde aşan ve bir bakıma

2 Fransız ütöpik sosyalizminin izini süren Engels, Amerika'da yerleşik hale gelen eşitlikçi komünlerle ilgili ciddi incelemeler yayımlamıştır. Ayrıca ütöpik sosyalizmi eleştirerek, sosyalist teorinin bilimselliğine vurgu da yapmıştır. Bkz. F. Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yay., çev. Kenan Somer, Ankara, 1977, s.410 vd.

3 Ernst Bloch, *Das Prinzip Hoffnung*, 3 cilt, Suhrkamp Ver., Frankfurt, 1976.

4 Alfred Doren, *Wunschraume und Wunschzeiten*, Leipzig, 1927.

5 Karl Mannheim, *Ideologie und Utopie*, Klostermann Ver., Frankfurt, 1985.

6 Andeas Voigt, *Die sozialen Utopien*, G. J. Völfen'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig, 1906.

7 Paul Tillich, *Gesammelte Werke*, Bd.5, Stuttgart, 1963.

8 Martin Buber, *Der Utopische Sozialismus*, Köln, 1967.

9 Georges Duveau, "Die Utopie", Neustüss, *Utopie*, Frankfurt, 1986 içinde s.399-425.

10 Lewis Mumford, *The Story of Utopias*, New York, 1922.

11 Georg Quabbe, "Die Utopie", Neustüss, *Utopie*, Frankfurt., 1986 içinde, s.286-299.

12 David Riesman, "Utopisches Denken in Amerika", Neustüss, *Utopie*, Frankfurt, 1986 içinde, s.327-339.

13 Fred L. Polak, "Die Utopie", Neustüss, *Utopie*, Frankfurt, 1986 içinde, s.361-387.

mevcut duruma yabancı olan her aşma etkinliği de ütopya sayılamaz. Sadece eylemsel düzleme uzanan ve mevcut olanın çerçevesini kısmen ya da tümünden parçalayan aşma faaliyeti gerçek anlamda ütopya olarak kabul edilmelidir".¹⁴

Yüzyıllardır yazılan ütöpik metinleri değerlendiren Alfred Doren, bunları "Özlenen Mekanlar" ve "Özlenen Zamanlar" olarak ikiye ayırmıştır. Doren'e göre "Özlenen Zamanlar" esas olarak eşitlikçi tarikatların ve hareketlerin ürünleridir ve bunları ütopya kavramı içinde değerlendirmek doğru olmaz.¹⁵

Ernst Bloch ise bu görüşe katılmaz ve bütün eşitlikçi hareketlerin ürettiklerini de ütopya kavramı içinde değerlendirir. Bloch'a göre 15. ve 16. yüzyılın eşitlikçi tarikatlarının laik hareketler olmaması onların bir kusuru değildir, fakat içinde buldukların dönemin zorunlu bir olgusudur. Thomas Münzer veya Jan Huss'un geleceğe dair projelerini dini kisve altında ileri sürmeleri onların bir kusuru değil, fakat olumlu bir taraftır. Çünkü onlar eşitsizliğe karşı başlattıkları sınıfsal devrimlerini o günün ideolojisi olan dini söylemle sürdürmüşlerdir.

2. Ütopya Geleceğe Uzanmaktır

Paul Tillich ve Fred Polak ise ütopyayı antropolojik açıdan ele almaktadırlar. Onlara göre "insanı insan yapan ütöpik bilinçtir". Her insanın özünde ütöpik bir durum vardır. Rotası ütopya olmayan insan, bilinçsizce hareket etmektedir.

"İnsan bilinci çatışma içindeki iki kutup arasında şekillenir: Korku ve merak." Kaybetme korkusudur insanı gelişmeden alıkoyan ve muhafazakârlaştıran. Ama meraksız da yapamaz insan. Çünkü yaşam, korku kadar merak üzerinde de şekillenmektedir. Meraksa, yani eğer bu geleceğe dokunmak, anlamak, keşfetmek ve oluşturmaksa cesaretimizi kamçılar sürekli. Ütopyalar toplumsal olduğu kadar bireyseldirler ve bu ebedi gerilim zemininde ortaya çıkarlar.

14 Karl, Mannheim, *Ideologie und Utopie*, s.159.

15 A. Doren, *Wunschraeume und Wunschzeiten*, Leipzig, 1927.

İncelendiğinde görülecektir ki bir yönüyle ütopyalar zamanın sınırlarında, eşliğinde ortaya çıkarlar. Bu nedenle de hep karar aşamamızda canlanırlar. Devrimci dönüşümlerden önceki kısa dönemler ütopyaların cennetidir bir bakıma. Sınırlar ve elementlerin dikiş noktaları her açıdan en verimli alanlardır; buralar iki farklı elementin iç içe geçtiği düzlemlerdir. Aslında eşikteki ve sınırdaki insan ve toplumlar hiçbir yeredir. Hem mevcut olana aittirler hem de bir başka yere. Sınırlarda verdiğimiz kararlarsa artık geçmişe ait değildir, çünkü o kendi içinde geleceği taşır. Sınırlarda verilen kararlar sonsuzluk içerir ve bu özelliğiyle de geleceğe işaret eder. Mevcut olan ne kadar akışkansa gelecek de o kadar fantastiktir.

Ütopyalar, hem zorunlu yasalara uyarlar hem de olasılıklara kapıyı aralarlar. Uçurumun kenarı olduğu kadar sapaşğlam zemindir de.

Toplumsal olanla şahsi olan, yaratıcılıkla kadercilik, iyimserlikle karamsarlık, umutla bahtsızlık, kahramanlıkla soysuzluk, yüce mantıkla doğal dürtüler, özgürlükle yasalara itaat, girişimcilikle vurdumduymazlık ütopya zemininde koyun koyunadırlar. Bunlar hem birbirini dışlarlar, hem de birbirlerini yeniden yaratarak diyalektik bir bütün oluştururlar. İnsanın arzu ve özlemleri akacak bir kanal bulur *Ütopya*'yla.

3. Manifesto Olarak *Ütopya*

Mannheim'in da saptadığı gibi More *Ütopya* başlıklı eseriyle İngiliz toplumuyla hesaplaşır ve "mevcut olanın" çerçevesini parçalar ve bunu kuşkusuz emekçiler ve hayatı yaratanlar adına yapar.

Ütopya'da toplumsal düzen, siyaset, ekonomi, iş hayatı, cinsel yaşam, eğitim, bilim, çevre, sağlık, yani bir bütün olarak insan ilişkileri, ülkelerarası ilişkiler, diplomasi, din ve insanlık tarihi bambaşğalaşır. Bir ayna tutar topluma. Hukukçu olması nedeniyle More'un ceza hukukundan rahatsız olduğu eserin her satırına yansır; eserin birinci bölümündeki tartışmalar buna işaret eder.

More ceza hukukuna yönelik eleştirisiyle aslında dönemin köylü sorununu gündeme getirir. Köylü sorunu ve kentleşme o günün en önemli toplumsal sorunlarının başında gelir. Köylülerin yaşadığı vahşi sömürü, onların yerlerinden yurtlarından edilerek hırsızlık ve eşkıyalık yapmaya zorlanmaları eserde acımasızca eleştirilir. More'un esas amacı toplumsal dengenin önemli bir unsuru olan köylülüğün karşı karşıya bulunduğu sömürü ve felaketi gözler önüne sermektir. Aslında köylülükle birlikte çöken mevcut toplumdur. Çok değil, bu eserin yayımlanmasından on yıl sonra hemen hemen bütün Avrupa ülkeleri sadece köylü ayaklanmalarıyla sarsılmazlar, aynı zamanda otuz yıllık bir savaş ve yıkım dönemine de girerler. Bu açıdan da More gerçekçidir. Ütopyalar hem tarihin defterini tutar hem de geleceğe işaret eder.

İstisnasız toplumun her can alıcı alanı incelenmiştir *Ütopya*'da. Sorunlar değil ve cerahat ortaya dökülür. Ancak toplumsal merhem de hemen yanı başındadır. Ütopya, sadece dönemin sorunlarını ele alan, eleştirilen ve çözüm üreten bir esere de indirgenemez. Sunduğu bütünlüklü toplumsal ve çevresel ilişkilerle, beş yüz yıl sonra bile günümüze ışık tutmaktadır. Felsefesi sağlamdır, öncüdür ve derin bir çözümlemenin eseridir.

Ütopya'da felsefe, dinin etkisinden kurtarılarak özgün bir kişilik kazanır. More'a göre din dindir, felsefe de felsefe. Bir kez bu özgürleşme gerçekleşince de toplumun tüm diğer bütün alanları kendiliğinden hizaya girer.

Sadık Usta, Aralık 2015

KAYNAKÇA

- AULFINGER, Michael, *Der Gerechte König*, Edition Nove, Neckenmark, 2007.
- BERNAL, John Desmond, *Sozialgeschichte der Wissenschaften-Die Geburt der modernen Wissenschaft*, Rowohlt Verlag, Hamburg, 1970.
- BLOCH, Ernst, *Das Prinzip Hoffnung*, 3 cilt, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1976.
- BODIN, Jean, *Über den Staat*, Philipp Reclam Verlag, Stuttgart, 1982.
- BUBER, Martin, *Der Utopische Sozialismus*, Köln, 1967.
- DEMAND, Alexander, *Der Ideal Staat -die politischen Theorien der Antike*, Köln, 1993.
- Die Zeit der Renaissance, Teil 1, Meyers Illustrierte Weltgeschichte*, der. Werner Digel, Weltbild Verlag, Augsburg, 1987.
- DOREN, Alfred, *Wunschraeume und Wunschzeiten*, Leipzig, 1927.
- Dünyayı Değiştiren Düşünürler*, c.1, haz. ve çev. Sadık Usta, Yordam Kitap, İstanbul, 2013.
- ECO, Umberto, *Der Name der Rose*, 12. Auflage, Dtv Verlag, München, 1987.
- ENGELS, Friedrich, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, çev. Kenan Somer, Ankara, 1977.

- Erasmus, *Deliliğe Methiye*, MEB. Yayınları, Maarif Matbaası, Ankara, 1941.
- FEST, Joachim, *Der zerstörte Traum, Vom Ende des utopischen Zeitalters*, Siedler Verlag, Berlin, 1993.
- FÜLBERTH, Georg, *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, çev. Sadık Usta, 3. basım, Yordam Kitap, İstanbul, 2014.
- GİNZZBURG, Carlo, *Peynir ve Kurtlar, Bir 16. Yüzyıl Değirmencisinin Evreni*, çev. Aysen Gür, 5. basım, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- İŞİN, Ekrem, "Jön Türk İdeolojisinin Türk Romanına Etkileri, Mizancı Murad Bey ve Toplumsal Ütopyası", *Sanat Olayı*, sayı 5, İstanbul, 1981.
- KAUTSKY, Karl, *Thomas More und seine Utopie*, Dietz Verlag, Berlin, 1947.
- KAUTSKY, Karl, *Vorläufer des Neueren Sozialismus*, c.1-2, Dietz Verlag, Berlin, 1947.
- KIR, Yunus Emre, *Klasik ve Çağdaş Ütopyalarda Din ve Toplum*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007.
- KOSSOK, Manfred, *Revolutionen der Weltgeschichte*, Kohlhammer Verlag, Leipzig, 1989.
- KRAMER, S. N., *Tarihte Sümer'de Başlar*, çev. Muazzez İlmiye Çığ, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- MACHIAVELLI, Niccolo, *Der Fürst*, Kröner Verlag, Stuttgart, 1978.
- MANNHEIM, Karl, *Ideologie und Utopie*, Klostermann Verlag, Frankfurt, 1985.
- MATUZ, Josef, "Süleyman der Praechtige", *Epochen der Weltgeschichte in Biographi, Humanismus, Renaissance und Reformation-Kaiser und Könige*, Fischer Verlag, Frankfurt, 1983.
- Milliyet Sanat*, sayı 238/15, Nisan 1990.
- MUMFORD, Lewis, *The Story of Utopias*, New York, 1922.
- ÖZGÜL, Metin Kayahan, "Bir Ütopya Taslağı: Hayat-ı Muhayyel", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (TDAD)*, sayı 53, İstanbul, 1988.
- ÖZTÜRK, Nurettin, *Çağdaş Türk Edebiyatında Ütopya*, İnönü Ün. Sos. Bil. Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1992.
- Platon, *Devlet*, çev. Işık Soner, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.

- ROPER, William, *Das Leben von Thomas More 1478-1535*, Verlag Lambert Schneider, Heidelberg, 1986.
- ROTH, Ralf, *Städte im europäischen Raum–Verkehr, Kommunikation und Urbanität im 19. und 20. Jh.*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2009.
- SEIBT, Ferdinand, "Utopie als Funktion abendländischen Denkens", Wilhelm Vosskamp (Hrsg), *Utopieforschung*, c.1.
- SOMBART, Werner, *Liebe, Luxus und Kapitalismus–Über die Entstehung der modernen Welt aus dem Geist der Verschwendung*, Wagenbach Verlag, Berlin, 1995.
- STIEHLER, Gottfried, *Veraenderung und Entwicklung, Studien zur vor-marxistischen Dialektik*, VEB Verlag, Berlin, 1974.
- TILLICH, Paul, *Gesammelte Werke*, Bd. 5, Stuttgart, 1963.
- Ulrich Answald & Hans-Peter Schütt, *Thomas Morus' Utopia und das Genre der Utopie in der politischen Philosophie*, Scientific Publishing, Karlsruhe, 2010.
- USTA, Sadık, "Doğu Rönesansı", *Doğu Uygurlığı/Yükselişinin Tarihsel Nedenleri* içinde, 3. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015.
- USTA, Sadık, "Rönesans ve Aydınlanmanın Halkçı Kökeni", *Bilim ve Ütopya*, sayı 216, Haziran 2012.
- USTA, Sadık, *İlkçağ Ütopyaları/Mükemmel Toplum ve İlk Devlet Teorileri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015.
- USTA, Sadık, *Türk Ütopyaları/Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ütopya ve Devrim*, 2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.
- Utopie*, Frankfurt, 1986.
- VOIGT, Andeas, *Die sozialen Utopien*, G. J. Völfen'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig, 1906.
- WALLISCH, Robert, *Der Mundus Novus des Amerigo Vespucci, Text, Übersetzung und Kommentar*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2002.
- Werner Kraus, *Reise nach Utopia -französische Utopien aus drei Jahrhunderten*, Berlin, 1964, s.8;
- WINIARCZYK, Marek, *Die Hellenistischen Utopien*, Berlin, 2011.
- ZOLNER, Walter, *Geschichte der Kreuzzüge*, VEB Verlag, Berlin, 1977.

SEÇKİN İNSAN BAY RAPHAEL HYTHLODEUS'UN
EN MÜKEMMEL DEVLET DÜZENİ HAKKINDA
RAPORU

*Britanya'nın dünyaca tanınmış başkenti Londra'nın
kontu ve yurttaşı, ünlü Bay Thomas More
tarafından yayımlanmıştır.*

BİRİNCİ KİTAP

İngiltere'nin, bir hükümdarın tüm özellikleriyle donanmış ve yenilmez kralı VIII. Henry¹ ile çok değerli Kastilya prensi Charles² arasında, kısa bir süre önce, önemsiz sayılamayacak görüş ayrılıkları olmuştu. Kral da beni, hem tartışmayı yatıştırmak, hem de sorunu gidermek için Flander'e elçi olarak göndermişti. Yanımda, kralın yüksek yargıç³ olarak henüz yeni atadığı ve kamuoyunun da sevgisini kazanmış eşsiz insan Cuthbert Tunstall⁴ bulunuyordu. Onunla ilgili övgülere şimdilik değinmek istemiyorum. Bunu, övgüm bir dalkavukluk olarak algılanır korkusuyla değil, fakat onun herkes tarafından bilinen yetenek ve bilgeliğinin yüceliğini yeterince ifade edemeyeceğim korkusuyla yapmıyorum. Zira çabam, atasözünün de ifade ettiği gibi, "güneşi fenerle göstermek" gibi abes kaçabilir.

Daha önceden planlandığı gibi, Brütj'de⁵ prensin, hepsi de birbirinden değerli görevlileriyle buluştuk. Heyete, Brütj'ün

1 VIII. Henry: 1509-1547 yılları arasındaki İngiltere kralı.

2 Charles: 1506 yılında Kastilya kralı, 1516-1556 yılları arasında ise Aragon kralı. 1519 yılından itibaren Kayser V. Charles olarak bilinir.

3 "*Sacris scriniis*" ya da "*Master of the rolls*" ya da "*Staatsarchivar*" kavramı, bazı Türkçe çevirilerde "kont", bazılarında "vali", bazılarında "başpiskopos" olarak karşılanmış. Biz "yüksek yargıç" diye karşılamayı uygun bulduk. Zaten metnin içeriğinden de bunun böyle olduğu anlaşılıyor.

4 Cuthbert Tunstall (1474-1559): İngiliz diplomatı ve din bilgini. 1522 yılında Londra piskoposu, daha sonra da başbakan.

5 Brütj: Belçika'da bir kent.

muhteşem valisi başkanlık ediyordu. Ayrıca heyette, ekibin sözcüsü ve ruhu, Kassel Piskoposu Georg Temsicius da bulunuyordu ki o, eğitimle kazanılamayacak bir hitabet yeteneğine sahip olmanın ötesinde, hem yılların kazandırdığı deneyimi, hem de zekâsının kıvraklığı sayesinde bir müzakere ustası da olmuştu.

Sorunu birkaç kez görüşmemize rağmen, bazı noktalarda anlaşmaya varamayınca, heyet bize veda ederek, prenslerinin görüşüne başvurmak için Brüksel'e döndü.

Ben de bu arada, Anvers'e gitme fırsatı buldum. Orada bulunduğum süre içinde beni, çok sayıda değerli insan ziyaret etti. Ne var ki, beni en çok, aslen Anversli olan Petrus Aegidius'un⁶ ziyareti mutlu ediyordu. Sağlam karakteri sayesinde hemşehrileri nezdinde büyük bir saygı uyandırmış bir adam. Onun, genç yaşına rağmen edindiği birikiminden mi, yoksa sağlam karakterinden mi övgüyle bahsetmem gerekir; doğrusu ben de bilemiyorum. Ama o, sağlam karakterin yanı sıra, derin bir birikime de sahip. Herkese öyle açık yürekli davranıyor ki! Hele dostlarına; tüm içtenliği, sevgi, sadakat ve özverisiyle. İnsan onun dostluğuna sahip olunca, başka bir dost daha edinmeyi aklından bile geçirmiyor. O, öyle alçakgönüllü ve dürüst ki, insan, zekâ ve tevazuu, bir arada ondan başkasına yakıştıramıyor. Konuşmasına gelince, öyle kıvrak ve nükteli ki, bana dört aydır çektiğim vatan, eş ve çocuk hasretini bile unutturmuştu.

6 Petrus Aegidius (1486-1533): Hollandalı hümanist. Erasmus ve More'un hem arkadaşı hem de öğrencisi. 1510 yılında Antwerpen'in kâtibî.

Dünya Gezgini: Raphael Hythlodeus⁷

Günün birinde, görkemli olması nedeniyle ziyaretçi akınına uğrayan Marien Kilisesi'nde bir ayine katılmıştım. Tam eve dönmek için oradan ayrılmak üzereydim ki, tesadüfen onu gördüm. Yabancı, yaşlı bir adamla; güneşte yanmış teni, uzun sakalı ve sırtına öylesine geçirdiği üstlüğüyle denizci gibi görünen bir adamla konuşuyordu.

Varlığını fark eden Petrus, henüz ben selamına karşılık bile veremeden, kolumdan tutmuş ve beni kenara çekmişti.

"fiunu görüyor musun?" diyerek, az önce onunla konuşurken gördüğüm adamı işaret etmiş ve ardından da, "Tam şu sırada onu sana getirmeyi planlıyordum" diye eklemişti.

Ben ise, "Senin hatırın için kim olsa memnuniyetle kabul ederdim" diye yanıt vermiştim.

"Hayır! Onu, onun kendisi için kabul etmelisin. Onu bir tanısan! Yeryüzünde, sana bilinmez ülke ve insanlardan onun kadar bahsedebilecek başka birinin bulunduğunu sanmıyorum. Anlatacaklarına heyecanla kulak vereceğinden eminim" dedi.

Ben, "Desene yanlış tahminde bulunmadım. Bir denizci olduğunu hemen anlamıştım" diye yanıtladım.

"Çok yanlışsın!" diye bağırdı. "Gerçi o, denizde seyahat etmesine etmiş, ama bir Palinirus⁸ gibi değil, daha çok Odysseus,⁹ hatta Platon gibi. Bu Raphael –adı böyle, soyadı ise Hythlodeus– Latinceyi bayağı iyi, kendisini felsefeye adanmış olması nedeniyle Yunancayı da çok iyi derecede konuşuyor. Zi-

7 Hythlodeus Raphael: Ütopya'nın anlatıcısının ismi; Yunancadan esinlenilmiştir ve "düşman olmayan kelimeler" anlamına gelir.

8 Palinirus: Troyalı kahraman Aineas'ın kaptanı.

9 Odysseus: Yunan ozanı Homer'in ünlü kahramanı.

ra, onu bir tek felsefe ilgilendiriyor. Hatta ona kalırsa, bu alanda Senek¹⁰ ve Çiçeron¹¹ gibisi de yokmuş. O, aslen Portekizlidir. Babasından kalan malın mülkünü tamamını kardeşlerine dağıtmış ve yeryüzünü keşfetme hevesiyle Amerigo Vespucci'nin¹² peşine takılmış. Bizimki, Vespucci'nin, hani şu sıralar hakkında her yerde bir şeyler yazılıp çizilen seyahatlerinden üçüne katılmış, ama sonuncusunda onlarla birlikte geri dönmemiş. Bir şekilde, Amerigo'yu da ikna etmiş ve kampta kalması gereken 24 kişiye dahil olmayı başarmış. Memlekette bir mezar taşına sahip olmaktansa, dünyayı gezmek istediğini bildiklerinden, orada kalmasına razı olmuşlar. Zaten o da sözlerinin arasına ikide bir 'Mezarı olmayanı sema örtermiş', 'Tanrıya mesafe her yerden aynıdır' gibi özdeyişler sokuşturup duruyormuş. Gerçi bu anlayış ona, eğer tanrı yardımcısı olmasaymış, çok pahalıya mal olurmuş.

"Hakikaten de, Vespucci'nin yola çıkmasından hemen sonra, kampta kalan adamların beşiyle birlikte o ülkeden bu ülkeye gezip durmuş ve sonunda yolu, önce Tapobrane'ye¹³ ve oradan da Kalikut'a düşmüş. fiu işe bak ki, talihi gene yaver gitmiş ve orada da Portekiz gemilerine rastlamış. Onların yardımıyla, görmekten umudunu kestiği memleketine geri dönmüş."

10 Senek (4-65): Romalı şair ve filozof. Caesar Nero'nun da eğitmeni.

11 Çiçeron, Markus Tullius (MÖ 106-43): Romalı hatip ve filozof. Ne yazık ki günümüze ancak fragmanları kalan Çiçeron, "Devlet Üzerine" adlı kitabında "bilge" birinin siyaset adamı olup olmaması gerektiğini tartışıyor.

12 Amerigo Vespucci (1451-1512): Floransalı denizci. 1497-1504 yılları arasında Güney Amerika'ya dört kez seyahat etti. Amerika kıtasının adı da Amerigo adından gelir.

13 Tapobrane: Seylan'ın eski adı.

Seyahat Raporu

Konuşmasından sonra Petrus'a, hem bana gösterdiği ilgiden, hem de anlatacaklarını ilginç bulacağımı düşündüğü adamı getirmek istemesinden dolayı teşekkür ettim. Ardından da Raphael'e döndüm ve kısa bir tanışma faslından sonra, onu da yanımıza alarak benim evin yolunu tuttuk. Eve varınca, sohbet için bahçedeki banklara yerleştik.

O bize önce, Vespucci'nin geride bıraktığı adamlarıyla birlikte, hediye vererek ve yardımlaşarak yerlilerin güvenini ve sevgisini nasıl kazandıklarını ve kısa bir süre içinde onlarla dost bile olduklarını anlattı. Özellikle de, adını ve ülkesini hatırlayamadığım bir prensin onları sevdiğini ve kolladığını belirtti. Prens onu ve beş yol arkadaşını hem erzak, hem de maddi açıdan fazlasıyla donatmıştı. Hatta yanlarına güvenilir bir kılavuz da vermişti. Kılavuz onları, ihtiyaç duymaları halinde yardımına başvuracakları diğer prenslerle de tanıştıracaktı. Bununla da kalmamış, su engellerini aşabilmek için kayık, yol için de bir araba hazırlatmıştı. Günlerce süren bir yolculuktan sonra, birçok irili ufaklı kente varmış, kalabalıkların yaşadığı, iyi yasalarla yönetilen ülkeler görmüşlerdi.

Ne var ki, Ekvator boyunca ve onun her yanında; altında ve üstünde, doğuştan batışına kadar güneşin yörüngesi içinde kalan bütün bölgede, çölden ve kuraklıktan başka bir şey bulunmuyormuş. Bu bölge tümünden sahipsizmiş. Burada sadece yabani hayvanlar, yılanlar ve en az onlar kadar vahşi ve tehlikeli olan insanlar yaşıyorlarmış. Gel gör ki, bu bölgeyi aşınca, her şey yeniden, yavaş yavaş daha hoş ve keyifli oluyormuş. İklimi daha az kasvetli, toprakları ferahlatıcı ve yemyeşil, canlıları ise daha cana yakınmış. Nihayet yeniden, hem komşularıyla, hem de ya-

bancılarla yoğun bir deniz ve kara ticareti içinde olan köy ve kentlere varmışlar. Bu sayede, hem bu taraftaki hem de diğer taraftaki yabancı ülkeleri tanıyabilme fırsatı bulmuşlar. Çünkü orada onu ve arkadaşlarını güverteye kabul etmeyen bir tek gemi bile çıkmamış.

Anlattığına göre, gördükleri ilk gemilerin omurgaları bizimkiler gibi derin değilmiş. Yelkenleri ise, ya liflerle ya da hayvan derileriyle kaplıymış. Ama sonraları, gittikçe bizimkilere benzeyen, daha derin omurgalı, yelkenleri yaprak ve kenevirden yapılmış gemilere de rastlamışlar. Kaptanlarına gelince; onlar hem deniz, hem de yıldızlar konusunda bayağı deneyimliymişler. Ama Raphael ucu mıknatıslı aletle ilgili bilgi verince, ona bayağı minnettar kalmışlar, çünkü pusulayı henüz tanımıyorlarmış. Bu nedenle de, güvenli bir şekilde denize açılmıyorlarmış. Açılırsalar bile, buna sadece yaz aylarında cüret edebiliyorlarmış. Gerçi artık pusula sayesinde, kış aylarında da korkusuzca denize açılmaya başlamışlar. Ama Raphael onların, böylesine yararlı bir buluşa çok fazla güvenerek, tedbiri elden bırakmalarından ve sonunda da bir felaketle karşılaşmalarından endişe ediyormuş.

Gezdiği ve gördüğü bölgelere ilişkin bilgileri, burada art arda sıralamak işi uzatır ve zaten bu eserin amacı da bu değil. Gerekirse, belki başka bir yerde, bununla ilgili daha fazla bilgi verebilirim. Anlatacaklarıma, özellikle oralardaki uygar halkların akıllı ve zekice düşünülmüş kurumlarıyla ilgili bilgiler de dahildir. Biz de sorularımızı en çok merak ettiğimiz bu alana yoğunlaştırmıştık. O da en çok bu sorularımızı yanıtlarken haz almıştı. Bizim açımızdan, egzotik hayvanlarla ilgili bilgiler edinmenin ilginç bir yanı yoktu. Çünkü deniz canavarları, insan yiyen lastrigon ve diğer korkunç yaratıklarla ilgili hikâyelere her yer-

de rastlanıyor, ama akıllı ve bilgece inşa edilmiş devletlerin insanlarına her yerde rastlanmıyor.

Gerçi Raphael, bu yeni halkların da birçok yanlış uygulamalarına tanık olmuş. Ancak, örnek alındığında, pek çok kentin ve devletin, halkların ve imparatorlukların sorunlarını çözebilecek, pek çok zekice uygulamaların olduğundan da bahsetti. Bunlardan başka bir yerde söz edeceğim. Ne var ki, şimdi onun, az önce değindiğim ve sohbetin kendi seyri içinde ortaya çıkan, Ütopyalıların görenek ve kurallarıyla ilgili anlattıklarından bahsedeceğim.

Hükümdara Hizmet Eden Filozof

Raphael, sanki o ülkelerin her birinde yıllarca yaşamış gibi, hem bizim, hem de onların hatalarını –ki bunlardan her iki tarafta da epeyce var– çok zekice, ardı ardına sıralamıştı. Bu arada, her iki tarafın bilgece tasarlanmış kurallarından bahsetmeyi de ihmal etmedi.

Onun anlatımına hayran kalan Petrus:

"Bir krala danışman olarak hizmet etmemene gerçekten hayret ediyorum Raphael! Senin hizmetini memnuniyetle kabul etmeyecek hiçbir kralın bulunmayacağından da öyle eminim ki. Sen öyle çok ülke ve insan tanıyorsun ki, bu birikiminle bir kralı hem mutlu edersin, hem de vereceğin örneklerle onu aydınlatır ve önerilerinle de desteklersin. Bu arada sana ve akrabalarına iyi bir gelecek ve büyük bir servet de edinirsin" dedi.

"Akrabalarım mı" dedi o, "onlar beni çok fazla ilgilendirmiyorlar. Onlar için görevimi yerine getirdiğimi sanıyorum. Herkesin ya hastalığında ya da ilerlemiş yaşında; o da uzun bir süre

daha sahip olamayacağını bildiği için zorunlu olarak vazgeçtiklerinden ben, en canlı ve sağlıklı dönemimde, hatta gelişme dönemimin doruğundayken vazgeçtim ve onları akrabalarımaya dağıttım. Sanırım, onlar benim bu iyilikseverliğimle yetinmesini bilmeliler ve onlar için bir de bir kralın hizmetine girmemi beklememeliler" dedi.

"Güzel söyledin" diye bağırdı Petrus. "Ben kralın hizmetine değil, kralın yanına demiştim."

"Bunların arasındaki fark, bir sözcükten ibaret" dedi Raphael.

"Bunu nasıl adlandırırırsan adlandır, ama benim dediğim, senin bu görev sayesinde, hem başkalarına yardımcı olabileceğin hem de kendi durumunu iyileştirebileceğinden ibaret" diye yanıtladı Petrus.

Raphael şöyle karşılık verdi: "İyileştirmek mi? Tüylerimi diken diken eden bir yolla mı? Aslına bakılırsa ben, çok az sayıda saygın adamın sahip olabileceği bir yaşam sürüyorum. Ortalık, hükümdarlara dalkavuklukta yarışanlarla dolu. Sanırım onlar da ben ve benim gibilerin yokluğunu hissetmiyorlardır."

Bunun üzerine ben de söze karıştım:

"Anlaşılan sevgili Raphael, sen ne servet, ne de güç peşinde-sin. Sen ve senin gibilerin bu anlayışına, en az büyük hükümdarlara olduğu kadar saygı duyduğumu bilmeni isterim. Fakat, eğer önüne, kendi kişiliğinden biraz ödün vermek şartıyla yeteneklerini ve emeğini topluma sunabileceğin bir fırsat çıksaydı, buna rağmen sana ait olan bu soylu ve filozofça düşünceye uygun davranışta ısrar eder miydin? Kanımca bunu en faydalı bir şekilde, herhangi bir prence doğru ve sorumlu önerilerde bulunarak, ki bunu sen çok iyi yaparsın, yerine getirebilirsin. Çünkü prenslerdir sonuçta iyiliği ve kötülüğü halkın üzerine, sonsuz bir şe-

lale gibi boca edenler. Ama sen, özel bir iş deneyimin ve eğitimin olmadığı halde, öyle derin bir birikime sahipsin ki, sadece dünyayı dolaşıp görmüş olman sayesinde herhangi bir krala mükemmel bir danışman olabilirsin."

"Sevgili More, iki yönden de yanılıyorsun" diye yanıtladı. "Birincisi benim kişiliğimle, ikincisi de konunun içeriğiyle ilgili olarak. Birincisi ben, senin düşündüğün gibi bir yeteneğe hiç mi hiç sahip değilim. Ayrıca bana atfettiğin bu yeteneklere en üst derecede sahip olsaydım ve kolları sıvasaydım bile, devlete hiçbir yararım dokunmazdı. Çünkü bir kez, prenslerin büyük bir çoğunluğu barış işleriyle uğraşmaktansa, benim hiç anlamadığım ve de açıkçası anlamak istemediğim, savaş sorunlarıyla ilgileniyorlar. Öyle ki, henüz egemenlikleri altındaki ülkeleri daha doğru dürüst yönetmeden, bin bir türlü dalavereyle başka toprakları ele geçirmeyi planlıyorlar.

"Ayrıca, kralların danışmanlarına gelince; onlar ya gerçekten başkasının tavsiyelerine ihtiyaç duymayacak kadar bilgedirler ya da başkasının tavsiyesinden hoşlanmayacak kadar kendilerini bilge sanıyorlar. Ondan da öte, bunların tek amacı, dalkavuklukla kralların iltifatlarını kazanmak ve bu yolla kendilerine fayda sağlamaktır. Bunun bedeli, kralların en akıl almaz kararlarını bile bile destekleyerek yaltaklanmaktır.

"Doğaldır ki herkes, kendi yarattığıyla avunur ve mutlu olur. Tıpkı karganın ve maymunun kendi yavrularıyla mutlu olması gibi.

"Ola ki bu fesatçıların ve kendini beğenmişlerin arasından biri, o da başka bir yerde gördüğü veya okuduğu bir yeniliği ortaya atma gafletinde bulunsun; anında diğerlerinin şimşeklerini üzerine çeker. Sanki, bu yeniliği onlar ileri sürmediler diye, herkes onların bilgisiz ve cahil olduklarını düşünecek! Aslında on-

lar, yalan üzerine inşa ettikleri bilgelik yapılarının çökeceğinden korkuyorlar. Hiçbir çareleri kalmayınca da, hemen kaçamak ifadelere başvuruyorlar: Yok efendim, 'Ataları bu duruma ne dermiş' de; 'biz de atalarımız kadar akıllı olsaymışız' da! Bu safsanın ardından, mükemmel bir konuşma yapmış edasıyla yerlerine oturuyorlar. Sonra da sanki onların, atalarından daha bilgili olduklarının saptanması çok tehlikeli bir durummuş gibi, ödleri patlıyor. Zaten atalarımızın akıllı gelenek ve göreneklerini huzur içinde yaşatmaya devam ediyoruz. Ancak onlarınkinden daha iyisini bulduğumuzda da hemen onlarınkine yol veriyoruz ve kendi buluşumuza can havliyle sarılıyoruz. Bu türden kibirli, anlamsız ve cahilce önyargılara her yerde ve özellikle de İngiltere'de çok rastladım."

"Yapma! Yoksa bizim oralarda da mı bulundun?" diye hayret ettim.

İngiltere Deneyimi: Kardinal John Morton¹⁴

"Tabii ki. Hatta orada birkaç ay kaldım. Hani şu Batılı İngilizler, krallarına karşı ayaklanmışlar ve katliama varan bir şekilde bastırılmışlardı ya. İşte o katliamdan kısa bir süre sonra. Ayrıca o sırada, çok değerli din adamı John Morton'la tanışma şerefine nail olduğumu da belirtmeliyim. Hani hem Canterbury Başpiskoposu Kardinal hem de aynı zamanda dönemin İngiltere Başbakanı olan. Sevgili Petrus, insan onun –gerçi More'a yeni bir şey anlatmış olmuyorum, o zaten biliyor– aklına ve yeteneklerine, en az temsil ettiği kurumlar kadar saygı duyuyor.

14 John Morton (1420-1500): Canterbury başpiskoposu, daha sonra İngiltere Başbakanı ve Kardinal. Thomas More eğitimini esas olarak John Morton'dan almıştır.

"İnsan, orta boylu bu adamın kaç yaşında olduğunu, ilerlemiş yaşına rağmen tahmin edemiyor. Duruşu insanda korku değil, fakat saygı uyandırıyor. Karşılıklı sohbette insan onu, itici değil, ama mesafeli ve vakur buluyor. Bir şey isteyenleri sınamak için, bazen sert davranmaktan da hoşlanıyor. Ama bunu kötü bir amaç uğruna değil de, insanların ne türden bir yapıya sahip olduklarını ve onların kendisinde de bulunan bir karaktere sahip olup olmadıklarını anlamak için yapıyor. Bunu da günün siyasi uygulamalarını dikkate alarak, küstahlığa kaçmadan yapıyor. Özenli ve etkili konuşuyor; yasalara vâkıf, zekâsı çok keskin, hafızası ise hayret verici derecede sağlam. Yapısından gelen bu özelliklerini deneyim ve eğitim yoluyla daha da kuvvetlendirmiş.

"Orada bulunduğum dönemlerde kral, en çok onun tavsiyelerine güvenir ve hükümet de onları uygulardı. Saray onu henüz gençken keşfetmiş ve himayesine almış. Genç yaştan itibaren devlet işleriyle haşır neşir olmuş. Daha başından itibaren pek çok fırtınalı dönemden geçmiş ve hepsinden de büyük bir yaşam deneyimi kazanarak çıkmış. İnsan bunları bir kez edince, bir daha hiç mi hiç kaybetmiyor."

İngiliz Ceza Yasalarının Eleştirisi

"Bir gün onunla aynı yemek masasını paylaşıyordum, yanımda da sizin yeniyetme hukukçulardan biri bulunuyordu. Bu hukukçu, bilmediğim bir nedenle, birden bire ve heyecanla, sert İngiliz hukukunu göklere çıkarmaya başladı. Hani şu, hırsızlık yapanı hemen olduğu yerde sallandıran ve söylediğine göre bazen günde yirmisini birden ipe gönderen yasayı. Ardından da, çok az

hırsız ipten kurtulduğu halde, hırsızlık olaylarının azalmamasına şaşırıldığını belirtti.

"Ben de bunun üzerine –Kardinalin yanında kurallara bağlı kalmadan rahat konuşabiliyordim– şunları söyledim:

"Bu duruma çok şaşırılmamalıdır, çünkü hırsızların çarptırıldıkları bu ceza, adaletin sınırlarını aşıyor ve ayrıca devletin de yararına değildir. Çünkü bu yasalar, hırsızlığı cezalandırmada çok fazla sert, ama tümünden ortadan kaldırmada yetersizdir. Sıradan bir hırsızlık olayı, kelleyi kaybedecek kadar büyük bir suç değildir. Ayrıca hiçbir yasa, günlük yiyecek ihtiyacını karşılayamayacak kadar çaresiz durumdaki bir insanı hırsızlıktan alıkoymaz. Bu konuda yalnız siz İngilizler değil, dünyanın büyük bir çoğunluğu da yanlış bir uygulama içinde. Siz çocuğunuzu eğitmektense dövme tercih ediyorsunuz.

"Çalmaktan başka hiçbir çaresi olmayan insanlara ağır ve korkunç cezalar verileceğine, onlara geçimlerini sağlayacak kadar iş olanağı yaratılmalıdır. Böylece insanlar önce çalıp sonra da canından olmaktan kurtulmuş olurlar."

O adam, "Bu konuda yeterince çaba gösterildi. Serseri serseri dolaşacaklarına bir zanaatla veya tarımla uğraşsınlar" dedi.

"Bu yolla benden kurtulamazsın" dedim. "Savaşlarda ya da iç çatışmalarda yaralanan ve kötürüm kalanları bir kenara koyalım. Hani şu son Cornwallis¹⁵ ayaklanmasında veya kısa bir süre önceki Fransa seferinde yaşamlarını ve bedenlerini, yurtları ve kralları için feda edenlerde olduğu gibi. Bu durumda savaş malullerinin eski mesleklerini sürdürmelerinin olanağı yoktur. Yaşları dolayısıyla yeni bir meslek de öğrenemezler. Bu nedenle, bunları bir kenara koyalım, zira bunlar bize savaş-

15 Cornwallis: İngiltere'de bir bölge.

ların faturasıdır. Ancak istersen bu sorunu, her gün karşılaştığımız tipik olaylar ışığında yeniden ele alalım.

"Sence hiçbir iş yapmadan, bir asalak gibi başkalarının emeğiyle geçinen ve topraklarını kiraladıkları köylüleri iliğine kadar emen aristokratların sayısı kaçtır? Bunların iş olarak yaptıkları tek şey, başkalarını çarpmak ve ayrıca bir de har vurup harman savurmaktır. Eğer bunu yapmasalardı, açlıktan ölmek için dilenmek zorunda kalırlardı. Öte yandan, bunların etrafında sayıca kalabalık bir asalak takımı daha vardır ki onlar, yaşamları boyunca, ekmeklerini kazanacakları bir meslek bile öğrenmemişlerdir. fiunu bil ki, onları kollayan baron öldüğünde veya bu yalaka takımı hastalandığında, anında sokağa atılmaktadırlar. Sağlıkları yerinde olduğu sürece asalak takımını besleyecek kadar paraları vardır. Fakat yalakalar iş göremez hale gelince, birden bire, mirasın bir tek kendilerine yeteceğini söyleyerek onları sokağa atmaktadırlar. Bu arada cesaretle çalamayan namuslular, açlık içinde kıvrana-caklardır. Bunlar hem sağlıklarını hem de üst başlarını kaybettikten sonra, aç ve sefil dolaşarak ne yapsınlar ki. Hasta, kir pas içinde ve pejmürde bir haldeyken soylular onları eve almaz, köylü ise işe yaramaz ve tembelliğe alışmış olduklarını hemen fark eder. Yıllarca kılıç kalkan kuşanmış, etrafına korku salmış, insanları küçümsemiş ve fiyaka satmış, eline bir çapa ve kazma almamış, az ücretle kıt kanaat geçinmesini bilmemiş ve bir efendiye sadakatle hizmet etmemiş birini kim ne yapsın?"

Araya giren hukukçu, "İşte özellikle de bu insanlara destek vermemiz gerekiyor! Çünkü bu insanlar, köylüler ve zanaatkârlardan daha asil bir ruha sahip olmanın ötesinde, savaş kapıya dayandığında, ordunun güç ve kuvvetini temsil ediyorlar" dedi.

Köylü Sorunu

Ben de, "Aslında savaş uğruna hırsızların teşvik edilmesi gerektiğini de söyleyebilirdin" diye karşılık verdim. Ardından da devam ettim:

"Siz bunları korudukça, sayılarının azalmasından yana hiçbir sıkıntınız olmayacak. Savaşçılar yağmadan geri durmadıkları gibi, hırsızlar da fena savaşçı sayılmazlar. Böylece her iki zanaat da birbirine uyum sağlıyor. Ne var ki, bu sorun bir tek burada görülüyor. Bütün halkların baş belasıdır.

"Sözgelimi Fransa. Başlı bir başka hastalıkla belada: Tüm ülke barış zamanında bile –buna da şayet barış denebilirse– haydut ve askerlerin işgali altında. Ki bunlar, tıpkı sizin asalak memur takımını başınızda tuttuğunuz gibi, bir cinnet döneminde göreve çağrıldılar.

"Bilge ahmaklara bakılırsa, ortalıkta ne kadar askerî birlik göze çarparsa, halkın da sıhhati o kadar yerinde demektir. Bu tipler, özellikle de eski askerlere güveniyorlar, çünkü yeniyetmelerin bu işlerin altından kalkamayacağını düşünüyorlar. Ardından da bu askerler, Sallustius'un¹⁶ 'El ve duygular uyuşmamalı' öğüdüne uyularak, insan katleden yeni savaşçılara dönüştürülüyorlar.

"Bunun nasıl bir yıkım olduğunu, Fransa bizzat kendi deneyimiyle yaşadı. Geçmişte Romalıların, Kartacalıların, Suriyelilerin ve diğer halkların yaşadığı gibi. Çünkü bu profesyonel ordular, ellerine geçen ilk fırsatta yalnız hükümetlerini devirmiyor, aynı zamanda hem ekili arazileri mahvediyor, hem de kentleri yağmalıyorlar. Bunun ne kadar akılsızca olduğunu, çocuk yaştan itibaren savaş talimiyle yetiştirilen Fransız askerleri çok iyi kanıtlıyor. Çünkü onlar, sıkı eğitimlerine rağmen, İngiliz or-

16 Sallustius (MÖ 86-35): Romalı tarihçi. Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının esas nedenini Cumhuriyet'te arıyordu.

dusunu pek de sık yendiklerini iddia edemezler. Daha fazla da konuşmak istemiyorum, çünkü bu size dalkavukluk ettiğim şekilde anlaşılabilir.

"Ne var ki, soyluların bu sefih takımından ne şehirli zanaatkârlar, ne de sizin kaba ve itilip kakılmış köylüleriniz korkuyor. Sadece, bedenleri yeni kahramanlıklar gösteremeyecek kadar yıpranmış ve çektikleri acılar nedeniyle cesaretleri kırılmış olanları bunun dışında tutuyorum. Aslında bir bakıma, eğitim almış, sağlıklı ve güçlü adamlar bu yöntemle uyuşturuluyorlar. Ardından da, ya hiçbir işe sokulmayarak ya da kadınca işlerde çalıştırılarak yumuşatılıyorlar. Gerçi bugüne kadar aristokratları, hep özel seçilmiş adamlar mahvetmeye yeltendiler.

"Her neyse. Bana göre bu uygulama, devletin bekası açısından pek de sağlıklı görünmüyor. Siz zaten kendiniz savaş istemediğiniz, böyle bir tehlikeyle karşı karşıya kalmanız mümkün değil. Peki o zaman neden, ne yapacaklarını kestiremediğiniz ve en az savaş kadar tehlikeli olan bu kalabalığı besleyerek içinde bulunduğunuz barışı tehlikeye atıyorsunuz? Bu arada şunu da belirteyim: Bunlar, hırsızlığın tek nedeni değildir. Bir nedeni daha vardır ki, sanırım bu, daha özel bir durum arz ediyor."

Bunun üzerine Kardinal, "Nedir ki o?" diye sordu hemen.

Ben de, "Sizin bir zamanlar uysal ve yetinmesini bilen konyunlarınız" dedim. "Ama şimdi, öyle açgözlü ve habis olmuşlar ki, meraları, çiftlikleri ve köyleri talan etmiş, ıssız bırakmışlar. Hatta şimdi de insanları yemeye başladıkları söyleniyor. Öyle görünüyor ki, ülkenizde ince ve kaliteli yünün üretildiği yerlere, yüksek tabakadan olduğu gibi, daha altlardan da her türden soylu, hatta kutsal din adamları, özellikle bazı manastırların başrahipleri çöreklenmiş. Sanki seleflerinden kalan arazilerin yıllık kazançları ve ayrıca istiflemiş oldukları servetleri yetmezmiş gibi. Zaten halka da bir faydaları yok. Bir köşede aylak aylak otu-

rup ellerindekilerle de yetinmiyorlar. Anlaşılan onlara rahat batıyor. Bir parça arazinin bile işlenmesine izin vermiyorlar. Tümünü çitlerle çevirmişler ve otlak haline getiriyorlar. Evleri yıkıyor, köyleri de yerle bir ediyorlar. Geriye sadece koyun ağılı olarak kullanılmak üzere kiliseler bırakılıyor. Sanki avlanmaya ve hayvanlara bırakılan meralar yetmezmiş gibi, şimdi de bu soylu adamlar, bir de yerleşim yerlerini ve işlenmiş toprakları tahrip ederek çöle çeviriyorlar.

"Yani tek bir sefa pezevengi –ki bunlar aslında ülkeleri için bir vebadan farklı değildir–, birkaç bin dönüm araziye ele geçirmek için tüm icarcıları yerinden yurdundan ediyor. Yalan ve dolanla aldatılan ve göçe zorlanan bu insanların ellerinden arazileri, kimi zaman baskı ve şiddetle, kimi zaman da taciz edilerek satış yoluyla alınıyor. Ama bu garibanlar, her durumda göç etmek zorunda bırakılıyorlar: Erkekler, kadınlar, kocalar, karılar, yetimler, dullar, bebekli ana-babalar, varlıklı değil ama çok nüfuslu aileler.

"Ne yazık ki, yaşadıkları ve alıştıkları baba ocağından kovulan bu insanların dertlerini anlatacakları bir kapı da yok. Elleri-deki tüm alet ve edevatı –ki çoğu zaman kelepirci fiyatına, o da bir alıcı bulabilirlerse– satmak zorunda bırakılıyorlar. Göçebe bir yaşama zorlanan bu insanlara, ellerindeki bir avuç parayı da tüketince, çalmaktan ve sonra da –tabii hak ve hukuka uygun bir biçimde– asılmaktan başka hangi yol bırakılıyor? Ya da bunları, önce köşe bucak dilenmek ve ardından da haylazlıktan dolayı hapsi boylamaktan başka ne bekliyor?

"Durum öyle vahim ki, istedikleri kadar kendilerini sunsunlar, onları işe alan birisi de bulunmuyor. Çünkü bunların elinden bir tek çiftçilik geliyor, o da artık hiçbir yerde yapılmıyor. Eskiden işlemek için çok sayıda ele ihtiyaç duyulan araziler, artık yalnızca davar otlatmak için kullanılıyor. Bu işe de tek bir çoban yetiyor.

"Aynı nedenle tahıl fiyatları birçok yerde birden fırladı. Hatta yün fiyatları da öyle bir yükseldi ki, dokumacılık yapanlar, çalışanlarının ücretlerini ödeyemez duruma geldiler. Bu nedenle çok sayıda işçi atölyelerin kapısına kondu, işsizlere katıldı. Gel gör ki, meralara el konduktan ve bunlar otlakçılığa açıldıktan sonra, bir salgın hastalık tüm koyunları kırıp geçirdi. Sanki tanrı açgözlülüğü bu yolla cezalandırmak istedi. Öte yandan, koyun sayısı bu kadar arttığı halde, fiyatlar düşmek bilmiyor. Hatta yükseliyor, çünkü tekel olmamakla birlikte, bunların satışı, az sayıda insanın elinde toplanmıştır. Bu durumu 'oligopol'¹⁷ diye adlandırabiliriz. Öyle ki, koyunlar yine varlıklı, yani davalarını elden çıkarmak zorunda olmayan o zengin insanların ellerinde toplanmıştır. Bu nedenle de fahiş fiyatı tutturana kadar koyunları elden çıkarmıyorlar.

"Dolayısıyla, diğer büyükbaş hayvan fiyatları da buna bağlı olarak fırladı. Çünkü tarımın ve hayvan çiftliklerinin tahrip edilmesinden sonra, bu hayvanların besisi işlerinden anlayan insanların sayısı olağanüstü azaldı. Öte yandan, bu mal sahipleri, koyunların ve büyükbaş hayvanların yavrularını besleme zahmetine girmiyorlar. Önce diğer bölgelerin gelişmiş ama cılız hayvanlarını ucuz topluyor ve ardından da bunları kendi meralarında besili hale getirerek, fahiş fiyata satıyorlar. Ancak bu durumun yarattığı tahribat, henüz bütün boyutlarıyla fark edilemiyor, çünkü pahalılık şimdilik talebin yoğun olduğu bölgelerin dışına taşmış değil. Ama bir gün hayvanların besisi süresiyle tüketim süresi arasındaki fark kısalırsa, işte o zaman hayvan kıtlığı, onların ucuz satın alındığı bölgelerde de baş gösterecek.

17 Oligopol: Az sayıda satıcının kurduğu tekel. Oligarşi kavramı da buradan türetilmiştir ve birkaç ailenin yönetimi anlamına gelir.

"Ne var ki, ilk anda adanın bir şansı olarak görülen bu az sayıdaki insanın lanetli açgözlülüğü, ülkenizde bir felakete neden olmuş durumda. Bu pahalılık nedeniyledir ki, artık herkes yanında çalışan işçiyi kapı dışarı ediyor. Peki sorarım size: Bunlar dilencilik, haydi daha şövalyece ifade edelim, gaspçılığın değil de neyin kucağına itiliyorlar?"

"Peki bu açlık ve sefalet eşlik eden israfa ne demeli? Soylulara hizmet veren zanaatkârların, köylülerin ve diğer tabakaların arasında hem giyecek hem de yiyecek bakımından büyük bir israf söz konusu. Kahvehanelerde, batakanelerde ve kerhanelerde olan bitenden ise, hiç bahsetmeye gerek yok. fiaraphaneler ve birahaneler tıklım tıklım. Hele bir de şu, her türden zarın atıldığı, bahsin tutulduğu, kâğıdın ve diğer bilmediğimiz oyunların oynandığı kumarhaneler yok mu? Peki para da suyunu çekince ardından ne gelir? Tabii gasp ve hırsızlık."

Değişimin Zorunluluğu

"Kurtarın yeryüzünü bu salgından! Öyle bir düzenleme yapın ki, çiftlikleri ve köyleri yıkıma uğratanlar ya bunları yeniden inşa etsinler, ya buraları inşa edecek olanlara devretsinler, ya da tamamen başka yeni yerler inşa edilsin. Arazilerin zenginler tarafından satın alınmasını ve bunun tekel haline gelmesini kısıtlayın! Bu kadar insanın aylak aylak dolaşmasına izin vermeyin! Tarımı yeniden inşa edin! Canlandırın dokumacılığı yeniden! İşsiz güçsüz takımının yeniden ahlaklı bir iş edinmesinin yolunu açın ki, hem açlığın hırsızlık yoluna ittiği, hem de şu anda henüz haylaz haylaz ortalıkta dolaşan veya zenginlerin etrafında dört dönüp duran, ama en yakın zamanda hırsızlığın yolunu tutacak olan insanlar yeniden topluma faydalı olsunlar."

"Bu kötülüklerin çanına ot tıkamadan, hırsızlığa karşı yürüttüğünüz, faydalı ve adil olmaktan ziyade göz boyamaya yönelik mücadelenizle övünmeniz boşuna! Soruyorum size: İnsanları kötülüğe yönlendirdikten ve onlara daha çocukken ihtiyaç duydukları düzgün eğitimi vermedikten sonra, yetişkinliklerinde işledikleri suçtan dolayı cezalandırmanın ne faydası var? Onları asmak için mi önce hırsızlığa yönlendiriyorsunuz?"

Ben böyle konuşmaya devam ederken o hukukçu da alışılmış, gösterişli bir tartışma havasına girmiş ve hafızasına güvenenlerde görülen, yanıt vermekten çok kendini tekrar eden bir tarzda, esas hakkında bir konuşma yapmak için hazırlanmıştı.

"Gerçekten" dedi, "çok iyi konuştuğun".

"fiimdi olgularla da tek tek kanıtlayacağım üzere, sen olayı, yakından tanıyan biri gibi değil de, daha çok kulaktan dolma bilen bir yabancı gibi ortaya koydun. Önce söylediklerini tek tek ele alacağım ve ardından da senin anlayamadığın ve yanlış yola sapmana neden olan durumumuzu açıklığa kavuşturacağım. En sonunda da, ileri sürdüğün görüşleri dayanaksız hale getirerek, bir bir çürüteceğim. fiimdi sana söz verdiğim gibi, birinci noktadan başlayalım. Bana göre sen dört..."

"Sus" dedi Kardinal, "Böyle başladığına göre, kısa bir yanıt vermeyeceğin görülüyor. Bu nedenle de seni şimdilik yanıt verme yükünden kurtarıyoruz. Ancak, sana gelecek buluşmanızda etraflı bir yanıt verme hakkını tanımak kaydıyla. Eğer senin ya da Raphael'in bir itirazınız yoksa, tartışmayı yarın sürdürebiliriz. Ama bu arada sevgili Raphael, senin neden hırsızlığın idamla cezalandırılmasına karşı olduğunu ve ayrıca toplumun da makul bulabileceği ne türden bir ceza öngördüğünü bilmek isterim. Sonuçta sen de, hırsızlığın hoşgörüsüyle karşılanmasından yana değilsin. Yaşamları ipten son bulacağı halde, insanlar hâlâ hırsızlıktan uzak durmuyorlarsa, onları hırsızlıktan hangi cezai işlem

alı koyabilir ki? Cezada bir yumuşama, hırsızlığı ödüllendirme yasası olarak algılanmaz mı?"

"Tabii ki sevgili peder" dedim, "ama bir insanı para çaldı diye idama mahkûm etmek, kabul edilebilecek bir şey değil. Kanaatimce hiçbir dünya nimetinin değeri, insan hayatıyla kıyaslanamaz. Tamam! Hak ve hukukun çiğnenmesini idamla cezalandırırım ama, para çalmayı değil. Yoksa, bu en yüksek adaleti en büyük adaletsizlik olarak nitelemek haklı olmaz mı? Kanımca ne en basit bir yasa çiğneme durumunda hemen kılıcı işleten Manlius¹⁸ Yasaları, ne de her türden suçtu tamamen aynı düzeyde gören, yani bir insan öldürmeyi bir kuruş çalmakla eşdeğer tutan Staocı anlayış doğrudur. Hukuk, cezayı suçla orantılı hale getirmelidir. Tanrı, öldürmeyi yasakladı. Biz ise, bir kuruş çaldı diye insan asıyoruz. Peki, şayet tanrının öldürmeyi yasaklayan yasasını genişletirsek; yani insanların yaptıkları yasalarla uyumlu hale getirirsek ve bir gün insanlar kendi aralarında anlaşarak, tecavüz, zina ve yalancı şahitlik için öngördüğümüz idam cezasını kaldırırlarsa, o zaman ne olur?"

"Tanrı, yalnız başkalarının yaşamlarına değil, kendi yaşamımıza kastetmeyi de yasakladı. Sözgelimi insanlar kendi aralarında bir anlaşmaya varsa ve cellatlara, tanrının kurallarına göre değil de, kendi anlaşmalarına uygun kurallara göre idam yetkisi verse ve onları tanrının tüm yasaklarından muaf tutsa, o zaman tanrının yasaları insan yasalarıyla sınırlanmış olmaz mı? Bundan sonra gelecek olan da, insanların, tanrının diğer tüm yasalarına keyfî bir şekilde bağlı kalmalarından başka bir şey değildir. Hatta sertliği ve acımasızlığıyla bilinen Musa'nın yasaları (Tevrat) bile –bunlar daha çok uşaklar ve uslanmazlar için öngörül-

18 Manlius Torquatus: Romalı konsül. Livius'un belirttiğine göre, MÖ 340 yılında ki büyük Trifanum Savaşı sırasında, emrini dinlemeyerek savaşa müdahale eden oğlunu oracıkta idam ettirmiş.

müştü– hırsızlığı idamla değil, para cezasıyla cezalandırıyor. Tanrı, merhametinin bir ifadesi olan Yeni Yasasını (Yeni Ahid) –o bir babanın çocukları üzerinde hükmettiği gibi hükmediyor– birbirimizi kırıp geçirelim diye çıkarmadı, değil mi?

"İşte bu nedenlerden dolayı, idam cezasını meşru bulmuyorum. Bir hırsız bir katille aynı derecede cezalandırmak –sanırım bunu herkes kabul eder– hem anlamsızdır, hem de toplumu çürütür. Çünkü bir hırsız, bir tek gasp nedeniyle bile idama mahkûm edileceğini bildiği için, bir adım daha ileri gidecek ve öldürmeyi düşünmediği insanı, gasp yaparken belki de öldürecek. Hatta belki öldürmek, ona daha güvenli bir yol gibi gelecektir, çünkü bu yolla olayın tek tanığını da ortadan kaldırarak yakalanma riskini azalttığını düşünecektir. Aslında sert yasalar, engellemek istediğimiz hırsızlık olaylarını azaltmamakta, aksine masum insanların katledilmesini de cesaretlendiren bir rol oynamaktadır.

"Tabii ki bundan sonra şu soru akla gelmektedir: Hangi ceza daha mantıklıdır? Kanaatimce daha iyi bir yasa, kötü bir yasadan her zaman daha kolay bulunabilir. Neden devlet ve yasa konusunda çok yetenekli olan Romalıların uygulamaları bizim için de geçerli olmasın? Örneğin, onlar ağır suç işleyenlere ömür boyu taş ve maden ocaklarında çalışma cezası veriyorlardı.

Polyeritler¹⁹ Örneği

"Bu arada dünyada hiçbir halkın, bu konudaki uygulamalarıyla, İran'a yaptığım bir seyahat sırasında gördüğüm, "Polyeritler" olarak adlandırılan halkın uygulamalarına ulaşabildiğini

19 Polyeritler: Yunancadan esinlenilmiş, "palavracı halk" demek.

sanmıyorum. Hiç de önemsiz olmayan bu halkın çok değerli, çok önemli yasalarını tanıdım. Tamamen özgür ve kendi yasalarıyla yönetilen bu ülkenin bir tek sıkıntısı, Pers krallığına haraç ödemek zorunda olması. Tamamen sıradağlarla çevrili ve denizden uzak olan bu ülkenin çok verimli toprakları var. Komşularıyla da ticari ilişkisi olan ülke, göreneklere uygun davranıyor ve başka ülkelerin topraklarına göz dikmiyor. Sahip oldukları zenginliği dış saldırılardan, hem dağlar hem de ödedikleri haraç koruyor. Bu nedenle de, onlarda askerlik görevi yok. Lüks içinde değil ama, iyi yaşıyorlar. Ne kibirliler ne de şöhrete düşkünler, ama mutlular ve bildiğim kadarıyla varlıkları, en yakın komşuları dışında kimse tarafından bilinmiyor.

"Bunların kurallarına göre, yakalanan hırsız çaldığı malı, başka yerde olduğu gibi krala veya prene değil, sahibine geri vermek zorunda. Orada, çalınan mala, en az hırsız kadar kral da sahip olamaz. Ayrıca çalınan mal kaybolduğunda, ona eşdeğer miktarda para hırsızdan alınır ve sahibine verilir. Geri kalan varlığına ise, eşi ve çocuklarına ait olduğu için dokunulamaz. Hırsızlara ayrıca zorla çalışma cezası verilir. Başka ağır bir suç işlemediği sürece, hırsızlara ne hapis cezası verilir ne de prangalar takılır. Serbest ve prangasız bir şekilde kamu işyerlerinde çalıştırılırlar. Çalışmayı reddedenler ve haylazlık edenler, dayak zoruyla çalıştırılır. Dürüstçe çalışanlara ise, en ufak bir eziyet uygulanmaz. Gece olduğunda, herkes ismiyle çağrılır ve toplu yatakanelere kilitlenir. Çalışma dışında karşılaştıkları bir eziyet yoktur. Yiyeceklerine ise, bir diyecek yok. Kim ki kamuya çalışıyor, burada olduğu gibi orada da kamu tarafından uygun bir şekilde beslenir. Bazı yerlerde ihtiyaçlar, halkın da cömert olduğu düşünülürse, bağış ve sadaka yoluyla gideriliyor. Böylece hem kimsenin geçimi tehlikeye girmiyor hem de başka birine

yüklenmemiş oluyor. Bazı bölgelerde, devlet gelirlerinin bir bölümü doğrudan doğruya bu işe harcanıyor. Bu iş için devlet, herkesten özel bir vergi alıyor. Bazı yerlerde, cezalandırılanlar, kamu işletmelerinde çalışmak zorunda kalmıyorlar, çünkü bazı işyeri sahipleri bu insanları biraz düşük de olsa, belli bir ücret karşılığında çalıştırıyorlar. Ancak, tembelleri kırbaç yoluyla çalıştırma hakkını da saklı tutarak. Böylece hırsızlar, hem kendi geçimlerini sağlıyor, hem de devlete ödeme yaparak topluma gelir kazandırıyorlar.

"Öte yandan bunlar, özel renkte bir giysiyle dolaşmak ve kulaklarının üst kısmından başlayan kısa bir saç tıraşıyla ayırtılmak zorundadırlar. Ayrıca kulaklardan biri de hafiften kırılır. Arkadaşlarından yiyecek ve içecek alabilirler, ancak para almak da, vermek de kesinlikle yasaktır ve cezası idamdır. Ayrıca özgür bir insanın, hangi nedenle olursa olsun, bir mahkûmdan para alması, en az bir mahkûmun –onlar bunlara köle diyorlar– silaha dokunması kadar tehlikelidir. Her bölgenin suçlularının taşınması gereken, kendine has bir işaret vardır; bunu çıkarmak insanı idama kadar götürür. Ayrıca bölge dışına çıkmak veya komşu bölgenin köleleriyle konuşurken yakalanmak da, insanı ipe götürebilir. Bir kaçış planı yapmak da, kaçmaya teşebbüs etmek kadar suç sayılıyor. Başkasının kaçış girişiminden haberdar olan bir köle, idamla cezalandırılır. Eğer bu, özgür biriye, cezası bundan böyle köle olmaktır. Buna karşılık, bu türden girişimleri ihbar edenler ödüllendirilirler. Özgür biri parayla, köle ise özgürlükle ödüllendirilir. Ayrıca her ikisi de, kaçış girişiminin ortakları olup olmadıklarına bakılmaksızın, ceza almadan kurtulurlar.

"İşte bunlar benim önerdiğim ve onayladığım cezalardır. Ne kadar insancıl ve işlevsel oldukları hemen göze çarpıyor. O ka-

dar sert ki, suçu engelliyor. İnsanı öyle koruyor ki, iyi huylu olmak dışında bir yol bırakmıyor. Ayrıca insan işlediği suçu, daha sonraki yaşamıyla telafi edebiliyor.

"Öte yandan, bu uygulama öyle etkili ki, suçluların yeniden suç işlemelerine bir neden de bırakmıyor. Bu arada, ülkeyi ziyaret eden bir yabancı açısından, suçluların arasından seçilmiş bir kılavuzdan daha güvenilir bir kimse de bulunamaz. Öyle ki bunlar, başka bir bölgenin sınırına geldiklerinde görevlerini hemen, yeni bir suçluya devretmektedirler. Çünkü yeni bir gasp –kaçma olanağı bulunmadığından ve eninde sonunda yakalanacak olmalarından dolayı– onların durumunu daha da ağırlaştıracaktır. Kaçışlarını nasıl gizleyebilirler ki; onları diğer yurttaşlara benzetecek, kendilerine ait bir tek giysileri bile yoktur. Çıplak mı kaçsınlar? O zaman da onları kesik kulakları ele verecektir.

"Peki devlete karşı bir komplo içinde olamazlar mı? Tabii ki bu bir olasılıktır. Ancak bunun başarılabilmesi için de farklı bölgelerdeki kölelerin ortak bir çaba için kazanılması gerekiyor. Peki, şayet diğer bölgelerin köleleriyle yan yana gelmek, konuşmak ve hatta selamlaşmak bile olanaklı değilse, bu nasıl başarılacaktır? Birbirlerine nasıl güvenecekler? Bilerek susmak çok tehlikeli, çünkü cezası ağır. İhbar etmek ise çok kazançlı. Ayrıca bir de bunların bazıları, içlerinde, itaat ederek, çalışarak ve başarı göstererek durumlarını iyileştirme ve hatta zamanla özgürleşme gibi bir umut taşıyorsa, o zaman durum, onlar açısından daha da tehlikeli bir hal almaz mı? Zira suçluların bir kısmı, her yıl iyi hal durumuna göre özgürlüklerine yeniden kavuşuyorlar."

Bu sözlerimden sonra, bu yasanın İngiltere'de, İngiliz hukukunun övdüğü yasalardan daha da başarılı bir şekilde uygulanmasının önünde bir engel görmediğimi belirttim. Tam da bu anda, o hukukçu yeniden lafa girdi:

"Devleti büyük bir tehlikeye atmadan bu yasayı İngiltere'de uygulamak olanaklı değildir" dedi ve kafasını sallayarak sessizliğe gömüldü. Bu arada diğer dinleyiciler de onun bu fikrine katıldılar.

Kardinal şöyle konuştu:

"Hiç denemeden, daha başından, bir yöntemin başarılı ya da başarısız olacağını söyleyebilmek kolay değildir. Ayrıca bir hükümdar, verilen idam cezasının infazını erteleyerek, şartlı tahliyeye hükmedebilir ve bu uygulamayı sınavabilir. Ancak kanaatimce bu yasayı, uygulamanın faydalı olduğu anlaşıldığında yürürlüğe koymak daha doğru olur. Bu arada zararlı olduğu anlaşılırsa da, hiçbir şey için geç kalınmış olmaz, çünkü o zaman devlet, daha önceden vermiş olduğu idam cezasını rahatlıkla infaz edebilir. Böylece devlet ne tehlikeli bir durum yaratmış, ne de adaletsiz davranmış olur. Hatta bana göre bu yolla, bugüne kadar hiçbir yasanın başarılı olamadığı gezgin serseri takımına da adil davranılmış olunur."

Kardinal sözlerini henüz bitirmişti ki birden, o ana kadar benim ağızımdan duyduklarını tiksintiyle karşılayan dinleyiciler, onun sözlerini ve özellikle de bizzat kendisinin eklediği gezgin serseriler bölümünü heyecanla desteklediler.

Keşişle Tartışma

Kim bilir, belki de bundan sonraki bölümü, gülünç olması nedeniyle anlatmamalıydım. Ama yine de anlatsam daha iyi olacak, çünkü birincisi, komikti, ikincisi, bir şekilde tartışma konusuna dahildi. Konuşmalar sürerken yanı başımızda, tesadüfen, açıkça bir soyтарыı oynayan –ki gerçekten bir soyтарыdı– bir sa-

raylı dikilmişti. Konuşmalara sürekli tatsız şakalarla müdahale ediyordu, ama insanlar, onun şakalarından ziyade gülünç durumuyla eğleniyorlardı. Zira adam, "sık sık zar atan, bir kez de olsa altıyı tutturur" misali, arada bir doğru laf da ediyordu.

Bu arada konuklardan biri benim konuşmalarımın hırsızları koruduğumu, Kardinalin de gezgin serseriler sorununu hallettiğini, devlete sadece yaşlılık ve hastalık nedeniyle çalışamayanların geleceklerini garantiye almak kaldığını belirtince, soytarı ortaya fırlatarak; "Bırakın o sorunu da ben çözeyim. Bu insanların ortalıktan kaybolmasını istediğim kadar, başka hiçbir şey istemiyorum. Çünkü bunlar beni öyle acıklı hikâyelerle, o kadar çok rahatsız ediyorlar ki. Ancak para almak konusunda bir kez bile başarılı olamadılar, zira her seferinde onlara ya hiçbir şey vermek istemiyordum, ya da verecek hiçbir şeyim olmadığından veremiyordum. Bu nedenle, artık akıllanmaya başladılar ve beni gördükleri anda kenara çekilerek yolu açıyorlar. Artık onlar da benden, tanrıdan ve bir din adamından alabileceklerinden daha fazlasını alamayacaklarını anladılar. Ben de böylece bir yaysayla, tüm dilencilerin Benedikt Manastırlarına dağıtılmasını ve onların, keşişlerin ifadesiyle, 'acemi kardeşlere' dahil edilmesini emrediyorum. Tabii ki kadınların da rahibe olmasını" dedi.

Bu konuşmayı bir tek Kardinal, o da şaka yollu gülümseyerek geçiştirirken, diğerlerinin suratı asılmıştı. Rahibeleri ve keşişleri hedef alan bu iğneleyici ifadelerden etkilenen ve normalde asık suratlı olan tarikat mensubu bir keşiş ise dayanamadı ve kendine göre bir şakayla yanıt vermeyi denedi:

"Biz keşişler için de bir çare bulmadan, onları kesinlikle manastıra kapatamazsın."

"Onların da icabına bakıldı" dedi Saraylı, "Bizzat Kardinal Bey, en üst düzeyde sizin için kafa yoruyorlar. O nedenle de

dilencilerin tutuklanarak zorla çalıştırılmalarını onayladı. Nasıl olsa sizler en kötü serserilersiniz."

Artık tüm gözler Kardinale çevrilmişti. Keşişin dışındaki herkes, Kardinalin bu şakayı da kaldırdığını görünce rahatlamış bir şekilde gülmüşler. Ne var ki, bu keskin ifadeler, keşişin üzerinde soğuk bir duş etkisi yapmıştı. Öyle hiddetlendi, öyle bir öfkeye kapıldı ki –ve ben de buna hiç şaşırmadım–, saldırgan bir dil kullanmaktan kendini alamadı, Saraylının haylazın teki olduğunu, insanlara hakaret etmekten ve kafa şişirmekten başka bir işe yaramadığını söyledi, arada bir kutsal kitaptaki ayetlere de atıfta bulunarak, ona lanetler yağdırdı.

Saraylının ise keyfine diyecek yoktu. "Öfkelenme be güzel kardeşim! İncil'de açık açık yazıyor: 'Sabrınızla ruhlarınızı kazanacaksınız' (Luca 21,19)" dedi.

Keşiş, "Peki, ben de onun cümleleriyle yanıt vereceğim: 'Öfkelenmiyorum kötü adam, en azından günah işlemiyorum. Çünkü Davut Peygamber diyor ki: 'Öfkelenin, ama günah işlemeyin! (Mezmurlar 4,5)" diye yanıtladı.

Bunun üzerine keşişi, öfkesi nedeniyle yumuşak bir tarzda uyaran Kardinal, "Hayır öyle değil! Efendim, ben yalnız olması gerektiği gibi kutsal heyecanla konuşuyorum; çünkü kutsal insanlar da samimi heyecan gösterirlerdi. Bu nedenle de orada şu yazar: 'Çünkü senin evinin gayreti beni yedi' (Mezmurlar 69,10). Ve ayrıca kilisede de şu şarkı söylenir:

İlyas'la²⁰ alay ediliyordu,
Tanrının evine giderken,
Öfkesiyle karşılaştılar,
Saçları dökülmüşün...

20 İlyas: *Tevrat*'ta bir peygamber. More burada keşişlerin bilgisizlikleriyle alay etmek için Latince kelime oyunu yapıyor.

"Kim bilir, belki bunu, Şu alay eden soytarı da hissedebilir." Ardından keşişi yatıŐtırarak, "Bence sen kutsal bir amaç uğruna böyle davranıyorsun, ama Şayet gŐlŐnç ve aptal bir soytarıyla gŐlŐnç bir tartışmaya tutuŐmazsan, kanımca daha kutsal ve bilge davranmış olursun" dedi.

Keşiş ise, "Doğru efendim. Ben bilgece bir davranış gŐsteremedim. Bilge SŐleyman²¹ der ki: 'Bir ahmağa ahmaklığından sonra yanıt ver!' (Spr.26,5) İŞte ben de ona, kendisine dikkat etmezse, dŐŐeceeđi çukuru gŐsteriyorum. Nasıl ki İlyas'la alay edenler ihtiyaın hıŐmından kurtulamamıŐlarsa, bu soytarı da, aralarında kuşkusuz çok sayıda dazlağın olduğu tarikat kardeşlerinin hıŐmını Őzerine ekecektir. Sonuçta elimizde Papa'nın, bizimle alay edenleri aforoz etme yetkisi var" dedi.

John Morton'la Yapılan Sohbetin Sonu

Tartışmanın sonsuza kadar sŐreceđini fark eden Kardinal, bir iŐaretle Saraylının çekip gitmesini sağladı ve ardından konuyu başka bir tarafa çekti. Kısa bir sŐre sonra bize veda ederek, mŐminlerin ricasını yerine getirmek Őzere masayı terk etti.

"Seni de sevgili More, sonu gelmez uzun hikŐyemle bayağı meşgul ettim" dedi Raphael. "fiayet sen beni anlatmaya zorlamasaydın ve ayrıca beni, hikŐyemin tek sŐzcŐđŐnŐ kaçırmak istemezmiŐ gibi can kulağıyla dinlemeseydin, inan ki bu kadar uzun uzadıya anlatmaya utanırdım.

"Yine de hikŐyemi biraz kısa tutabilirdim tabii. Ama tamamını anlatmamın nedeni, benim ağzımdan duyduklarını tiksintiyle karşılayan adamların nasıl birdenbire, Kardinalin onayı Őzerine yön

21 SŐleyman: İsrail oğullarının peygamberi. Davud'un oğlu.

değiştirdiklerini ve ayrıca Kardinalin saray soytarısıyla alay eden tutumunu da anlamayarak soytarının öne sürdüğü tedbirleri bile alkışlamalarını göstermekti. İşte gördüğün gibi. fiimdi gel de bu saray erkânının benim önerilerimi nasıl karşılayacağını tahmin et."

Ben de ona, "Gerçekten Raphael, seni dinlemek benim için bir zevkti. Söylediklerinin hepsi akıllı ve bilgeceydi. Ayrıca anlattıklarınla beni bir anda yurduma götürmekle kalmadın, aynı zamanda gençleştirdin ve bana Kardinalin medresesinde geçen çocukluğumun güzel günlerini de hatırlattın. Benim için zaten çok değerli bir insandın Raphael ama, kıymetinin, bu anlattıkların ve o adamdan bahsederken kullandığın saygı dolu ifadelerden dolayı kat be kat arttığını bilmelisin. Fakat bu anlattıklarından sonra da görüşlerimi kesinlikle değiştiremem. Hâlâ, senin, önyargılarını bir kenara koymak şartıyla, bir sarayda tavsiyelerde bulunarak halka yararlı olacağını düşünüyorum. Bu da senin gibi yetenekli bir insanın sorumluluklarının başında gelir. Senin Platon'un da 'Bir ülke ancak ya filozoflarca yönetilince mutlu olur, ya da krallar felsefe yapınca' demiyor mu? Mutluluk, kim bilir ne kadar uzaklarda olurdu, filozoflar krallara öneride bulunmaya tenezzül etmeselerdi!" dedim.

"Sen ama hiç hatır kıran biri değilsin" diye yanıtladı. "Bunu da severek yapardım. Zaten yayımlamış olduğun çok sayıda kitaplarınla yaptın da. Keşke o hükümdarlar senin tavsiyelerine uysalardı! Ancak bunu Platon da doğru öngörmüştü. Hiçbir hükümdar, eğer kendisi felsefeyle haşır neşir değilse, filozofların tavsiyelerine yürekten inanmaz. Çünkü çocukluktan itibaren yanlış düşünceler içinde büyür ve böyle de kemikleşir. Hatta Platon bunu bizzat kendisi Dionysios'un²² yanında yaşadı.

22 Dionysios (MÖ 430-367): Sicilya'da bulunan Syrakousai hükümdarı. Hükümdar, kayınbiraderi Dion tarafından davet edilen Platon'dan hoşlanmayınca onu Spartalılara teslim ederek, köle olarak satılmasına neden olmuştu. Platon buna benzer ikinci bir olayı Dionysios'un oğlu olan II. Dionysios döneminde yeniden yaşadı.

"Herhangi bir hükümdara yozlaşmış danışmanlarının ektiği yıcıcı tohumları ortadan kaldırması için mantıklı tedbirler önersem, sence de anında saraydan kovulmaz veya gülünç duruma düşmez miyim?"

Alışılmış Dış Politikanın Eleştirisi

"Bir an Fransa kralının²³ danışma heyetinde bulunduğumu düşün. Gizli bir toplantıdayım ve masada çok sayıda akıllı, deneyimli ama ihtiraslı danışman da var. Kral da toplantıya başkanlık ediyor. Toplantının tartışma konuları ise şunlar: Milano'yu²⁴ ne yapsak da elimizde tutsak; elimizden kaçırdığımız Napoli'ye yeniden nasıl diz çöktürsek; Venedik'i nasıl yerle bir etsek ve ardından tüm İtalya'ya hâkim olsak; önce Flander ve Brabant ve ardından da Burgund'un²⁵ tamamını nasıl işgal etsek; ve buna benzer, kralın düşüncesinde çoktan boyun eğdirilmiş başka halkların kaderi.

"Biri Venedik'le bir anlaşma imzalamamızı öneriyor, ama anlaşmanın süresini de bizim çıkarlarımız belirlesin istiyor. Buna göre, Venediklilerle ortak iş yapacağız, yağma edilen malların bir kısmını orada depolayacağız ve her şeyin planlandığı gibi yürümesi durumunda da, malların tümünü geri alacağız. Bir diğeri ise, Almanlara yaklaşmamızı öneriyor. Bir başkası, İsviçre'yi parayla satın almamızı doğru bulduğunu belirtti-

23 Franz (1494-1547): Fransa kralı. More'un da bahsettiği gibi, gizli bir kabine oluşturmuştu.

24 Milano: İtalya'da bulunan bir derebeylik. 1500-1512 yılları arasında Fransa'ya aitti.

25 Burgund: Maria'dan miras kalan ve Fransızlarla Habsburglular arasında on yıl süren bir çatışmaya neden olan bölge.

yor, bir üçüncüsü de, Kayser'in gönlünü parayla –noel hediyesi– satın almayı öneriyor. Bir diğeri ise, Aragon²⁶ kralıyla yeniden barışmamızı ve karşılığında da bize ait olmayan Navarra²⁷ krallığını bırakmamızı tavsiye ediyor. En sonuncusu, Kastilya prensini bir izdivaç yoluyla ele geçirmemizi ve saray erkânını da bir yıllık ödemeye satın almamızı öneriyor. Tüm bunlardan sonra sıra, düğümün esas kısmına; yani İngiltere konusunda neye karar verileceğine geliyor. Her halükârda, en azından bir barış görüşmesi yapılmalı ve her zamanki gevşek ittifak, kuvvetli sözlerle perçinlenmeli. İngilizlere dost olduğumuzu söyleyeceğiz, ama düşman gibi de göz hapsinde tutacağız. Bu nedenle İskoçları sınır muhafızları gibi elde tutmalı ve en ufak bir kıvıldanma anında İngilizlerin üzerine salmalıyız. Öte yandan, gizlice –açıktan yapmak anlaşmalara aykırı olurdu– saraydan sürülmüş asilzade takımıyla görüşmeler yapılmalı ve gerektiğinde onların krallık hevesine arka çıkarak mevcut kralın konumu zayıflatılmalı.

"Bu kadar kıymetli danışmanın, önemli devlet politikalarını görüştükları ve krala en iyi tavsiyeyi verebilme yarışı içinde buldukları bir ortamda ben; zavallı bir adam, kalkacağım ve dümeni başka bir tarafa kırmayı isteyeceğim. Ardından da İtalya'dan vazgeçmeyi, Fransa'nın yeterince büyük olduğunu ve onu ancak zar zor idare edebildiğimizi ileri sürerek, evde kalmayı tavsiye edeceğim. Tüm bunlardan sonra da saf saf onlara Ütopya adasının güneydoğusuna düşen Akhorierlerin²⁸ geleneklerinden bahsedeceğim.

26 Aragon: İspanya'nın kuzeydoğusunda bir bölge. 1469 yılında izdivaç yoluyla İspanya'yla birleşti. 5. Ferdinand (1452-1516), 1479-1516 yılları arasında Aragon kralıydı.

27 Navarra: Fransa ve İspanya'yı birbirine düşüren Bask bölgesi.

28 Akhorier: Ütopya'ya komşu olan bu ülkenin adı. Yunancada "topraksız" demek.

"Peki bu Akhorierler ne yapmışlar? Bir zamanlar, krallarına yeni bir ülke kazandırmak için komşularıyla savaşa tutuşmuşlardı. Kral, eski bir hısım ilişkisinden dolayı bu ülkenin kendisine miras kaldığını ileri sürüyordu. Sonuçta hedeflerine ulaşmışlardı. Fakat bir de bakmışlardı ki, mirasta ısrar etmek, en az orayı fethetmek kadar baş ağrıtırıcıymış. Bu arada hem içte sorunlar baş göstermişti, hem de fethedilen ülkede sorunlar bir türlü bitmiyordu. Bir yandan içteki başkaldırıyla, bir yandan da dışarıdaki saldırılarla uğraşıyorlardı. Kısacası, askerler bir türlü terhis edilemiyordu. Bu arada devlet hazinesi de boşalmıştı ve evlatlarının kanları yaban ellerde dökülüyordu. İçte yağmalar baş göstermiş, cinayetler işlenmeye başlamıştı. Kimsenin yasaları taktığı yoktu. Kral ise, iki ülke arasında bölünmüştü ve dikkatini ne eski ne de yeni ülkesine verebiliyordu.

"Halkın artık canına tak etmişti ve karar verme zamanının geçtiğini, krallarına büyük bir saygıyla bildirmişlerdi. Kral, iki krallıktan birini seçmeliydi, çünkü ikisini birden yönetmesi olanaklı değildi. Bir kralın iki ülkeye birden bölünmesi işleri zorlaştırıyordu. Sonuçta kimse kendi çobanını bir başkasıyla paylaşmak istemezdi. Bunun üzerine kral, öbür ülkeyi, kısa bir süre sonra kapı dışarı edilecek bir dostuna bırakmış, sonuçta, o topraklardan tümüyle vazgeçmek ve kendi topraklarıyla yetinmek zorunda kalmıştı.

"Ayrıca sevgili More, onlara tarihte, yeni topraklar uğruna yürütülen tüm savaşların, önünde sonunda devlet hazinesini boşalttığını; halkı sefil bir duruma düşürdüğünü; içte de huzursuzluklara neden olduğunu; aslında tüm çabaların beyhude olduğunu; bir kralın elindeki topraklarla yetinmesini ve bunu geliştirmesini, halkıyla bütünleşmesini, sertliklerden kaçınmasını ve kendisine her şeyiyle hizmet eden topraklarının ona yettiğini ve

diğer ülkelerle de uğraşmamasını söylesem, bunlar beni nerele-riyle dinlerlerdi acaba?"

Ben, "Doğrusunu söylemek gerekirse, kulaklarıyla dinlemezlerdi" diye yanıt verdim.

Alışılmış Para Politikasının Eleştirisi

"O halde devam edelim" dedi. "Örneğin bir an, danışmanlar heyetinin kafa kafaya verip, kralın hazinesini nasıl dolduracaklarını tartıştıklarını düşünelim. Biri, kral borç ödeyeceği sırada, paranın değerini yükseltelim, alacağını alırken de düşürelim; böylece azı çokla almış, çoğu da azla vermiş oluruz, dese. Bir diğeri de, savaşın eşiğinde olduğumuzu ilan ederek vergi toplamaya başlayalım ve sonra da düşmanla şaşaalı bir barış imzalayalım. Böylece, merhametli kralın, kullarının kanını dökmek istemediğini söyleyerek aptal halkın gözünü boyamış oluruz, diye tuttursa. Üçüncüsü, şu eski, çoktan güveler tarafından yenmiş, hiç kimsenin aldırmadığı, köhnemiş yasaları hatırlasa ve bu yasaları çiğneyenlere ceza kesmeyi önerse. Böylece hem ceza miktarı istendiği gibi belirlenebilecek, dolayısıyla ahlaksızlık yapılmış olunmayacak, hem de herkes ceza ödemek durumunda kalacağından, adil olduğuna inanılacak. Bir diğeri de, yeni bir buluşla ortaya çıkıp, halka bazı yararlar sağlayan yasakların gündeme alınmasını önerse. Bu yasakları ihlal edenler büyük para cezasına çarptırılrsa. Bu yasaklardan esas zarar görenler para karşılığında bu yasaktan muaf tutulsa. Böylece halka şirin gözükersen iki kat kâr edilse. Sözüm ona, hem bazılarının kâr hırsı dizginlenmiş ve halk korunmuş olacak, hem de bazıları bunlardan büyük para karşılığında muaf tutularak, adil bir kral görün-

mü verilecek. Tabii ki adil bir kral hiç kimseye bir imtiyaz tanımamalıymış, tanısa bile bu ancak yüksek bir ücret karşılığında olmalıymış. Beşinci danışman ise, kralı, hâkimlerin her seferinde kral lehine karar vermelerini sağlaması için ikna etse; onların sarayına gelmelerini ve kendisiyle ilgili davalara onun huzurunda bakmalarını sağlasa. Böylece, hiçbir davanın kaybedilmesi gündeme gelmeyecek, çünkü hâkimler davalardaki çelişkileri görmezden gelecek, ona karşı karar vermekten korkacak, yağcılık yapacak ve en sonunda onun lehine karar vermek için her türlü fırsatı değerlendirecekler. fiayet herhangi bir şekilde hâkimler arasında bir mutabakat sağlanamazsa, kralın tartışmaya karışma hakkı doğduğu iddia edilecek ve davaya, kendi lehine müdahale edebilecekmış. Diğerleri de korkularından ses çıkaramayacak ve karar bir üst mahkemece de onaylanacaktı. Nasıl olsa kralın lehine karar vermek için çok sayıda bahane bulunacaktı. Örneğin, ya adaletin kralın safında olduğu, ya da yasanın belli bir kelimesinin öyle olmadığı, ya da eldeki dokümanın yanlış yorumlandığı, ya da en sonunda, vicdanlı hâkimlerin hep yaptığı gibi, kralın her zaman öncelik hakkı olduğu şeklindeki bir bahaneyle davayı kral kazanacaktı.

"Aslına bakılırsa bunlar açıkça, Crassus'un²⁹ 'bir orduya sahip hükümdarın ne kadar serveti olursa o kadar iyidir' sözlerini onaylıyorlar. Hatta onlara göre, bir hükümdar, tebaasının bütün malına ve canına göz dikse bile yerindeymiş, çünkü herkes sonuçta, elindeki varlığının kralın bir lütfu olduğunu bilmeliymiş. Bir hükümdar için en akıllıca olanı ise, bu varlığın miktarını, tehlikeli olması nedeniyle, çok tutmamasıymış. Çünkü fazla malı ve özgürlüğü olan halk, bazen haddini aşabilirmiş. Bunlar, in-

29 Markus Licinius Crassus (MÖ 115-53): Romalı devlet adamı. Varlığıyla ünlüydü.

sanları baskıcı bir yönetime karşı isyana teşvik ederken, açlık ve sefalet onları köreltir ve sabırlı yaparmış. Ezilenler, ruhlarındaki asiliği dizginlerlermiş.

"Ben şimdi, bu durumda, kalksam ve tüm bu tedbirlerin bir kral için onursuzluk olduğunu ve onu çürüttüğünü; hem onurunun hem de güvenliğinin, kendi zenginliğinden çok halkın zenginliğine bağlı olduğunu iddia etsem. Halkın kendisini feda edercesine durmaksızın çalışarak, onu, onun hatırı için değil, kendi güvenliği için kral seçtiğini; kralın görevinin de kendini korumak değil –nasıl iyi bir çoban kendi yiyeceğini düşünmektense koyunlarının yiyeceğini ve güvenliğini düşünürse–, halkı korumak ve kollamak olduğunu söylesem, ne olur?"

"Her kim ki aç halktan zarar gelmez der, olguların da gösterdiği gibi, fena halde yanılır. Dilencilerin kavgaları başka kimlerde görülüyor? Kim mevcut durumdan memnun olmayanlardan daha hararetle devrim ister? Veya kim kaybedecek şeyi olmayan, ama kazanmak umudu taşıyan kadar her şeyi, hem de en büyük atılganlıkla devirmek isteyebilir ki?"

"Ama eğer bir kral tebaası tarafından sevilmiyor, onlara baskı uyguluyor, onları sömürüyor ve ellerinde ne var ne yok hepsini gasp ediyor ve hatta onları dilenmek zorunda bırakıyorsa, o zaman en iyisi o kralın istifa etmesidir. Kral bu tedbirlerle hükümlerini koruyor olabilir, ancak haşmetini kaybetmiştir.

"Bir kral dilencilere değil, varlıklı ve mutlu insanlara hükmetmelidir. Dürüst ve soylu Fabricius³⁰ da 'Zengin olmaktansa zenginlere hükmetmeyi' seviyordu. Gerçekten de, kralın çevresi mutlu ve varlıklı insanlarla dolup taşmalıdır. Fakat tersine, yakınan ve inleyen insanlarla doluysa, o zaman o bir kral değil, zin-

30 Fabricius Lucinus, Caius: Romalı bir konsül.

dancı başıdır. Bu şuna benziyor: Nasıl ki acemi bir doktor hastalığı başka bir hastalıkla iyileştiriyorsa, tebaasını mutlu bir yashamdan mahrum bırakan bir kral da, özgür insanları yönetemediğini kabul etmelidir. En iyisi o, ya uyuşukluğunu ya da kibirini terk etmelidir. Çünkü bir kralı halk nezdinde sevimsiz yapan, çoğu kez bu iki özelliştir. O, ayağını yorganına göre uzatmalı ve hakkıyla geçinmelidir. Halka eziyet etmemeli ve her fırsatta merhametini göstermelidir. Unutulmuş ahretlik yasaları yeniden yürürlüğe sokmamalıdır; özellikle de halkın unuttuklarını ve unutmak istediklerini. Hele hele kral, hiçbir zaman, bir hâkimin bile sıradan bir yurttaşa dayatamayacağı yasalara dayanarak, kimsenin malına el koymamalıdır. Aksi takdirde o, haksızlık ve vicdansızlık yapmış olacaktır.

"Ya bir de onlara, Ütopya'dan pek uzak olmayan Makarenzlerin³¹ uygulamalarını örnek verseydim? Onların kralı, kurbanların da kesildiği büyük taç giyme merasiminde, hazinesinde aynı anda beş yüz kilo altın veya ona eşdeğer miktarda gümüşten fazlasını bulundurmayacağına dair halkın önünde yemin eder. Bu yasa, kendi kesesinden çok, ülkesini düşünen mükemmel bir kral tarafından yürürlüğe konmuş. O krala göre, bundan daha fazla para, ancak halktan gasp edilerek birikirmiş. Ona göre bu kadar para, hem bir ayaklanmayı bastırmak, hem de yabancı bir saldırıya karşılık vermek için yeterliymiş ama, hasımların iştahını kabartacak kadar da büyük değilmiş. İşte bu, yasanın yürürlüğe konmasının esas nedeniymiş. Ayrıca bu yasayla, hem halkın günlük alışverişi sağlanmış oluyor, hem de kralı halktan zorla vergi toplamaya sevk eden israfından koruyormuş. Böyle bir kral kötülere öcü, halka da sevgili olurmuş.

31 Makarenzler: Yunancadan türetilmiş ve "mutlu insanlar" demektir.

"fiayet ben, tamamen ters bir anlayış içinde olan danışmanların huzurunda bu örneklerden bahsetseydim, eminim ki bu bir sağırlar diyalogu olurdu."

Ben de, "Kesinlikle öyle olurdu!" dedim. "Böyle bir durum benim için bir sürpriz olmazdı. Doğruyu söylemek gerekirse, dinlenmeyeceğini bile bile böyle bir konuşma yapmayı ve böyle öğütler vermeyi ben de doğru bulmazdım. Başka görüşte olduklarını bildiğim önyargılı insanlara, alışılmadık sözlerle hitap etmenin bir fayda sağlayacağını sanmıyorum. Dostlar arasındaki samimi bir konuşmada böyle kitabi felsefenin çok faydası olur ama, hükümdarların huzurunda yapılan ve büyük sorunların büyük bir ciddiyetle tartışıldığı danışma kurulu toplantılarında, bu konuşmaların yeri yoktur."

"Ben de zaten 'Kralların yanında felsefeye yer yoktur' derken bunu kastetmiştim" dedi.

"Kuşkusuz yoktur" dedim. "Her şey her yere uyar anlayışıyla hareket eden kitabi felsefeye tabii yer yoktur. Ama, kendi sahenesini bilen, mevcut oyunun senaryosuna uyan, rolünü sanatkârca ve saygı uyandıran bir tarzda oynayan, yani hayata uyum sağlayan başka bir dünyevi felsefe vardır. Sen de bunu uygulamalısın. Sen de Plautus'un³² hizmetçileri eğlendiren bir komedyası oynanırken, Senek'in Neron'la³³ tartıştığı Octavia³⁴ bölümündeki bir filozof gibi ortaya çıkıp nutuklarıyla gülünç olmak istemezdin. 'Söz gümüşse, sükût altındır' diye boşa dememişler. Sen, belki çok önemli, ama oraya ait olmayan konuşmalarınla o sahne oyununu bozardın, anlamının dışına çıkarırdın. Ortaya konmuş olan eserin uygun bölümünü oyna, o anda aklına gelen ve daha güzel olduğunu düşündüğün bölümünü değil.

32 Plautus (MÖ 254-184): Komedyalarıyla ünlü Romalı şair.

33 Neron (MS 37-68): 54-68 yılları arasındaki Roma kayzeri. Katliamlarıyla ünlüdür.

34 Octavia: Senek'e atfedilen tragedyanın başkahramanı ve Neron'un eşi.

"Devlet işlerinde ve hükümdarların kurullarında da böyledir: Yanlış düşünceleri kökünden kazıyamayınca, artık gelenekselleşmiş hataları iradenle ortadan kaldıramıyorsun diye, devlet işlerini ortada bırakarak, fırtınaya tutulmuş gemiyi terk edemezsin. Pek de dikkate alınmayacağını bildiğin, alışılmadık konuşmalarınla insanları zorla ikna edemezsin. Bunun yerine, kafa yormalı, anlatmak istediklerini dolaylı yoldan anlatmalı, ikna edemeyeceğini gördüğünde de kör gözüm parmağına tutumu yerine, en azından konuşmanın olumsuz bir hava yaratmasını önlemelisin. Çünkü her şeyin iyi yolda ilerlemesi olanaklı değildir. Yoksa her insan olumlu olurdu ki, doğrusu daha yıllarca bu aşamaya geleceğimizi beklemiyorum."

O ise, "Ama bu yolla hiçbir şey kazanılamaz, ben yolunu şaşırmışları düzeltereğim diye, neredeyse kendim yolu şaşıracam" dedi ve şöyle devam etti: "Gerçeği söylemem gerekirse, böyle konuşuyorum, çünkü böyle konuşulması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca takiye yapmanın bir filozofun görevleri arasında olup olmadığını da bilmiyorum. En azından benim ilkelerimin arasında yok. Konuşmalarımın onlar açısından hoş olmadığını veya can sıkıcı olduğunu kabul edebilirim ama, sözlerimi ahmaklık derecesinde abartılı bulmalarını, doğrusu kabul edemem."

"Öte yandan, Platon'un Devlet'indeki buluşlardan veya Ütopyalıların kendi devletlerinde uyguladıkları daha iyi yöntemlerden –ki bunlar gerçekten güzel uygulamalardır– bahsetseydim, bu bile onlara çok garip gelecekti, çünkü burada özel mülkiyet var, orada ise her şey ortaktır. Bu nedenle, onları uyaran ve karşı karşıya oldukları tehlikeleri gösteren konuşmalarım, çok farklı düşünen ve hemen kırmızıyı görmüş boğa gibi saldırıya geçen adamların kulaklarını tırmalardı. Ama onları, her ortamda konuşmanın ve uyarmanın dışında ne etkileyebilir ki?"

"İnsanın hoşlanmadığı her farklı düşünceyi kenara ittiğimiz zaman, İsa'nın bize öğrettiklerinin ve bize gizlemeyi yasaklayan buyruklarının da büyük bir kısmını Hıristiyanlardan saklamamız gerekecek. Öyle ki o, ilk başlarda havarilerinin kulaklarına fısıldadığı buyruklarını, sonradan açıktan yaymamızı emretmişti. Ne var ki, bunların büyük bir çoğunluğu bugünkü gelenek ve göreneklerimize ve ayrıca benim önerilerime de ters düşüyor. Ancak, kurnaz papazlarımız da senin tavsiyelerine uymuş gibi davranıyorlar. Çünkü onlara göre insanlar, İsa'nın vaaz ettikleriyle bugünkü yaşantılarının uyum içinde olmayacağını ve dolayısıyla, ikisi arasında kısmî bir uzlaşmanın yeterli olacağını düşünüyorlar. Ben ise burada, kötülerin pişkinliği dışında bir şey görmüyorum.

Filozof Ne Devlet Adamı Ne de Hükümdar Danışmanı Olabilir

"Kısacası, bir hükümdarın danışma heyetinde bulunarak başarılı olabileceğimi düşünmüyorum, çünkü ya farklı bir görüş ileri süreceksin –ve bu da hiçbir şey dememekle eşanlama gelir– ya da onlarla aynı görüşte olacaksın ve bu da Terenz'in³⁵ Micio'sunun³⁶ sözleriyle, 'mantıksızlığın yardımcısı olacaksın' demektir. Çünkü, sana göre tutmam gereken dolaylı yolun; iyi yapılamayan şeylerin kıvrakça ele alındığı ve olabildiğince az kötü biçimlendirildiği yolun ne olduğunu da tam olarak anlayamıyorum. Çünkü bu kurul, gözlerin kapatılması gereken bir yer değildir. Anlaşılan bu kurullarda, açıktan yıkıcı tavsiyeleri onayla-

35 Terenz (MÖ 201-139): Romalı komedyacı yazarı.

36 Micio: Romalı komedyacı yazarı Terenz'in "Adelphi" adlı eserindeki evde kalmış erkek figür.

yacağız, zararlı kararları da imzalayacağız; tıpkı zararlı uygulamaları istemeden de olsa onaylayan bir ajan, hatta bir hain gibi. Bu arada insan, düzeltebileceğini düşündüğü, ama en dürüst kişiye bile bozabilen bu adamlar tarafından sarılınca, faydalı olabileceği bir alan da yaratamayacak. Sonuçta insan bu adamlarla bu kadar haşır neşir olunca, ya kendisi bozulacaktır, ya da bozulmadan kalacak ama onların kötülüklerini ve ahmaklıklarını örtecektir. Yani önerdiğin dolaylı yolla bir iyileştirme gerçekteştirebilmem için, bayağı uzun bir mesafe kat etmem gerekecektir.

"Bu nedenle Platon, bilgelerin neden devlet işlerinden uzak durmaları gerektiğini, çok iyi bir benzetmeyle açıklıyor: Eğer bilge bir insan, yığınla insanın bir duldanın altına çekilmekten-se yağmur altında ıslandığını görüyor ama onları bir çatının altına gitmeleri için ikna edemeyeceğini düşünüyorsa, dışarı çı-kınca hiçbir Şeye ulaşamayacağını ama kendisinin de ıslanacağı-nı bildiğinden, çatının altında kalır. Başkalarının ahmaklığına çare bulamayacağına göre, en azından kendisi kuru olduğu için de memnundur.

"Doğrusu sevgili More, çok açık konuşmak istiyorum: Özel mülkiyetin olduğu, yani her Şeyin parayla ölçüldüğu bir yerde, doğru ve adil bir politika uygulanabileceğini düşünmüyorum. Ama bir insan, en iyi Şeylerin en kötülere verilmesini doğru buluyorsa veya her Şeyin küçük bir kesimin içinde –ki onlar arasında da bir eşişsizlik söz konusudur– paylaştırıldığını ve diğer çoğunluğın sefalet içinde yüzdüğünü gördüğu halde mutlu olabiliyorsa, o zaman durum farklıdır.

"Bu durumda çoğu kez aklıma, Ütopyalıların akıllı ve saygı-değer uygulamaları geliyor. Örneğin, orada her Şey, öyle işlevsel olarak düzenlenmiş ki, herkes emeğinin karşılığını en iyi Şe-kilde alıyor. Aynı zamanda herkese her Şey, eşişlik nedeniyle,

bolluk içinde sunuluyor. Onların uygulamalarıyla başka halkların sürekli denedikleri, ama birinin bile her şeyi tam düzenleyemediği uygulamalarını kıyaslayalım. İnsanlar, her edindikleri malı hemen özel mülklerine geçiriyorlar, ama hiçbir yasa, özel mülk denen şeyi korumayı ve yabancı mülkle arasına sınır çekmeyi başaramıyor. Bunu zaten bin bir türlü, sık sık görülen ve sonu hiç gelmeyen atışmalar da gösteriyor.

"Hatta bütün bu söylenenleri gözden geçirince, doğrusu insanın, ortak mülkiyeti kabul etmeyenler için yasa bile çıkarmaya gerek olmadığını söyleyen Platon'a hak veresi geliyor. Çünkü bu akıllı adam, yaşadığımız sorunu doğru bir şekilde öngörmüştü. Ona göre devleti iyileştirmenin yolu, ortak mülkiyetten geçiyordu. Ne var ki, özel mülkiyetin baş tacı edildiği bir yerde, bunu uygulamak zor bir iştir. fiayet bir yerde herkes kendi konumuna göre mal edinirse, ortada ne kadar çok mal mülk olursa olsun, bu, önünde sonunda küçük bir azınlık tarafından paylaşılır ve halkın büyük bir çoğunluğu sefaletle sürüklenir. Görüldüğü gibi, aslında bazıları, bazılarının yaşamlarını hak ediyor; kimileri gaspçı, ah-laksız ve tembelken, diğerleri kanaatkâr, sade ve çalışkandır.

"İşte bu nedenle, ancak özel mülkiyet ortadan kaldırılırsa, insanlar arasındaki eşitsizlik de ortadan kalkabilir ve herkes için mutlu bir yaşam sağlanabilir. Özel mülkiyet var olduğu sürece, toplumun en geniş, ama en namuslu kesimi sürekli olarak yoksulluk ve sefaletin ezici ağırlığı altında inleyecektir. İnsan bu yükü –kabul ederim ki– birazcık hafifletebilir. Ama onu tamamen ortadan kaldırmak –iddia ederim ki– olanaklı değildir.

"Gerçi yasayla, insanların belli bir miktardan fazla toprak edinmesi önlenabilir, hatta belli bir orandan fazla mülk edinmek de yasaklanabilir; hükümdarın olağanüstü güçlenmesi veya halkın aşırı şımarması önlenabilir; devlet kurumlarının para ve şö-

retle satın alınması engellenebilir; ya da bu kurumların, akıllı insanların atanmasını engelleyen zenginlerin servet edindikleri birer arpalık olmasının yolu da kesilebilir.

"Ancak, az önce de belirttiğim gibi, hasta bir bedenin acınası zayıflığını sürekli ilaç vererek gidermek gibi, bu kepaze durum da, bu yasalarla biraz yumuşatılabilir, hafifletilebilir sadece. Fakat herkes kendi özel mülküne sarıldığı sürece, ufukta, hastanın tamamen iyileşeceğine dair bir umut da gözüküyor. Bir yanda hastalık iyileştirilmeye çalışılırken, diğer yanda yara daha da azgınlaştırılıyor. Yani biri iyileştirilirken, diğerine hastalık bulaştırılıyor; çünkü birinden almadan öbürüne vermek olanaklı değildir."

Ben ise, "Kanaatimce ortak mülkiyetin olduğu yerde katlanılabılır bir hayat olanaklı değildir" diye karşılık verdim ve açıklamalarım şöyle devam ettim: "Çünkü herkes işten kaytarınca, üretilen ürün herkese nasıl yetsin ki? İnsan, zorlayan bir üretim dürtüsü olmazsa, yan gelip yatar; nasıl olsa başkasının üreteceğinden emin olacaktır. Ayrıca insanı zorlayan bir üretim faaliyeti olsa bile, hiçbir yasa onun ürettiklerini özel mülküne geçirmesine izin vermediğinden, toplum sürekli kargaşa ve cinayetlerle karşı karşıya kalmaz mı? Doğrusu, mevcut kurumların otoritesi ve insanların bu kurumlara olan saygısı zayıfladığında, eşit olan bu insanların bu kurumların yerine neyi koyacaklarını düşünemiyorum."

Ütopyalıların Ödedikleri Fatura

O ise, "Senin böyle düşünmene pek şaşırmadım" diye yanıt verdi. Ardından da şunları söyledi: "Bu durumu kafanda canlandıramıyorsun veya yanlış tasarlıyorsun. Eğer benim gibi Ütop-

ya'da bulunsaydın ve uygulamaları ve kurumları yerinde görseydin, sen de dünyanın hiçbir yerinde bu kadar düzenli bir ülke görmediğini itiraf ederdin. Onları beş yıl tanıma fırsatı buldum ve orayı, Ütopya'yla ilgili bilgileri yaymak için terk etmeseydim, şimdi hâlâ orada yaşıyor olacaktım.

Bu arada söze Petrus Aegidius da karıştı ve "Beni gerçekten de zorla, yeni dünyada, bildiğimizden daha iyi bir devlet düzeninin olduğuna mı inandırmak istiyorsun?" dedi. Ve şöyle devam etti: "Bizimkini de yabana atma. Sanıyorum bizimki, hem düşünsel köklerinin derinliği, hem de tarihsel geçmişi nedeniyle daha üstündür. Bu duruma gelene dek ne kadar deneyim geçirdiğimizi biliyorsun ve bunların yaşamı ne kadar kolaylaştırdığını da. Ayrıca en keskin zekânın bile düşünemeyeceği, tamamen tesadüf eseri olan buluşlarımızı belirtmeye gerek yok."

"Hangisinin daha eski olduğuna gelince, buna ancak onların tarih kitaplarını okuduktan sonra karar verebilirsin" diye yanıtladı Raphael. "Onların yazdıklarına bakılırsa, bizden çok daha önce şehirleşmeye adım atmışlar. Ancak insan aklının keşfettiği veya tesadüflerle bulduğu unsurlar, hem burada hem de orada var. Öte yandan, sanırım zekâ açısından onlardan ilerde olsak bile, çaba ve çalışkanlık açısından onlardan çok çok geriyiz. Onların tarih kitaplarının yazdığına göre, bizim 'Ultraaequinoktiale'³⁷ diye adlandırdıkları durumumuzu, biz oraya varana kadar bilmiyorlardı. Bildikleri tek şey, bundan 1 200 yıl önce bir geminin yolunu şaşırarak Ütopya sahillerine oturmuş olmasıymış. Gemide Ütopya'dan bir daha ayrılmak istemeyen Mısırlılar ve Romalılar bulunuyormuş.

37 Ultraaequinoktiale: Kelime anlamı geceyle gündüzün bir olduğu kutup bölgesi demek. Metinde daha çok Ekvator ötesi, bilinmeyen bölge anlamında kullanılıyor.

"Ama bir görün bakalım, bu candan insanlar durumdan nasıl faydalanmışlar? Onlar zanaatla ilgili olarak Romalılardan en ufak bir şey öğrenmek durumunda değillermiş, çünkü daha Romalılar oraya varmadan önce, Romalıların bildikleri her şeyi ya tesadüfen ya da kafa yorarak keşfetmişler. Tek kazançları, birkaç yabancı insanın onların sahillerine varmış olmasına ilişkin anılarınmış. Ama eğer onlardan birilerinin yolu bizim topraklara düşseydi, ki belki de düşmüştür, çoktan unutulmuş olurdu. Bir gün bizim torunlarımızın benim oraya gitmiş olmamı unutacakları gibi. Ayrıca aramızdaki önemli bir fark şudur: Onlar, bir karşılaşmada bile bizden öğrenebilecekleri her şeyi öğrenir ve uygularken biz, bu işi ağırdan alıyor, öğrenmek ve uygulamak konusunda ayak diriyoruz.

"Onların devletinin bizim devletten ayrılan önemli bir özelliğidir bu. Çünkü biz gelişmeyi ağırdan alırken, onların devleti, gelişmelere daha açık davranıyor ve bu nedenle de, daha işlevsel kurumlar icat ediyor."

"Öyleyse sevgili Raphael" dedim, "bize bu adayla ilgili her şeyi, ülkenin tüm özelliklerini; yani ırmaklarını, kentlerini, insanların, gelenek ve göreneklerini, kurumları ve yasalarını, özetle, diğer bilmek istediğimizi tahmin edeceğin her şeyi, ama lütfen kısa tutmadan, tek tek anlatmanı rica ediyoruz."

"Benim için bu bir zevk olurdu" diye yanıtladı. "Anlatacağım her şey elimde, ama her şeyin tabii ki bir zamanı var."

"Hele önce yemeğe oturalım. Sonra istediğimiz kadar sohbet ederiz" dedim.

"Pekâlâ" dedi.

Ve hep birlikte yemek salonuna geçtik.

Yemeğin ardından yeniden bahçedeki köşemize döndük, aynı banka oturduk ve hizmetçilere rahatsız edilmek istemediğimizi söyledik.

Petrus Aegidius ve ben, Raphael'den, bize verdiği sözü yerine getirmesini istedik. Bizim merak ve heyecanla beklediğimizi görünce, bir an sessiz ve düşünceli oturdu ve sonra anlatmaya başladı.

– BİRİNCİ KİTABIN SONU –

RAPHAEL HYTHLODEUS'UNEN
MÜKEMMEL DEVLET DÜZENİ HAKKINDA
RAPORU

Thomas More

İKİNCİ KİTAP

Ütopya Adasının Konumu

Ütopya adası, en geniş kısmı olan ortasından, tahminen 350 km genişliyor, sonra, iki ucundan içe doğru kıvrılarak yeniden daralıyor. 800 km olduğunu tahmin ettiğim sahilleri ise, sanki pergelle çizilmiş gibi yuvarlak ve bu da adaya biraz şişmanlamış bir hilal görünümü veriyor. Deniz, her iki boynuzun arasından tahminen 15 km girinti yapıyor ve böylece adanın bu kısmı, durgun sularla kaplı genişçe bir limana dönüşüyor. Ütopyalıların gemileri bu sayede, her türlü havada, hiçbir endişe duymadan, bu limandan her yöne gidip gelebiliyorlar. Bir taraftan denizin sığılığı, diğer taraftan kayalıkların sinsî pususu, adaya yanaşmayı çok tehlikeli hale getiriyor. Bu bölgenin tam ortasında ise, ancak bilenler açısından zararsız olabilecek bir kayalık yükseliyor. Gözetleme kulesi tam bunun üstüne oturtulmuş. Ama diğer kayalıklar suyun dibine sinsîce pusu kurmuşlar. Yerliler bu kayalıkları avuçlarının içi gibi biliyorlar, ama yabancı bir gemi, ancak yerli bir kılavuz eşliğinde ve sahilden işaret almak kaydıyla limana girebilir. Bu işaretleri biraz kaydırarak, düşmana ait bir filoyu batırmak her an mümkündür.

Adanın diğer tarafında çok işlek limanlar var. Fakat ada, her yerde hem doğa, hem de insanlar tarafından öyle iyi korunuyor

ki, küçük bir savunma ekibi, büyük bir düşman ordusunu rahatlıkla püskürtebilir.

Bu arada şunu da belirtmeliyim: Hem anlatıldığına göre, hem de çıplak gözle görüldüğü gibi, eskiden bu toprakların dört bir tarafı denizle kaplı değilmiş. Ütopos adında biri –adanın ismi de buradan geliyor, daha önceki adı Abraksa'yı¹– burayı ele geçirince önce kaba ve vahşi insanlara medeniyet ve görgü kurallarını öğretmiş. Onlar, bu eğitim sayesinde, bugün bütün diğer insanlardan daha üstündür. Ütopos burayı ele geçirdikten sonra, ana karayla birleştiren kıstağı 25 km kazdırarak Ütopya'yı bir adaya dönüştürmüş. Burada çalıştırılmanın bir hakaret gibi algılanmaması için, yalnız yerli halkı değil, askerlerini de bu işe koşmuş. O kadar çok insan çalışmış ki, iş inanılmaz bir hızla bitirilmiş. İlkönceleri yaptıklarını kayıtsızca seyreden komşuları, bunu beyhude bir çaba olarak görüyor ve onlarla alay ediyorlarmış. İşin başarılı olduğunu görünce, hayretler içinde kalmış ve onlara büyük saygı duymuşlar.

Kentler, Köyler ve Tarım

Ada'da, büyük ve görkemli 54 kent var. Kentler dil, görenek, kurum ve yasalar açısından birbirinin aynısı. Hepsinin birbirine benzeyen yapıları var ve coğrafi şartların izin verdiği ölçüde, görünüşleri de benziyor. Kentlerin birbirlerine uzaklıkları ise tahminen 30 km. Birbirlerine o kadar yakınlar ki, insan hızlı yürüyerek bir günde diğer kente ulaşabiliyor.

¹ Abraksa: Ütopya'nın eski ismi. Yunan harflerindeki yerlerinin karşılığı olan sayıların toplamı bir yıl kadar gün (365) yapıyor.

Her kentten üç deneyimli ve yaşlı insan, yılda bir kez Amaurotum'da² toplantı yapar. Bu toplantıda, adanın durumu ve ortak sorunlar görüşülür. Amaurotum, Ada'nın göbeği gibidir; tam ortada bulunan kente her yerden kolayca ulaşılabilir. Ayrıca, kurumsal açıdan da adanın en önde gelen kentidir.

Tarım alanları öyle planlı dağıtılmıştır ki, her kent en az 15 km'lik toprağa sahiptir. Uzaktaki kentlerin toprağı ise çok daha büyüktür. Hiçbir kent, diğer kentin topraklarına göz dikmez, çünkü kendilerini toprağın sahibi değil, işleyeni olarak görürler.

Köylük alanlarda ise, bütün bölgeye planlı bir biçimde dağıtılmış, tarım aletleriyle donatılmış çiftlikler vardır. Köyler, dönüşümlü olarak oraya göç eden insanlar tarafından iskân edilirler. Her çiftlik, en az 40 erkek ve kadını barındırır. Bu sayıya ayrıca, toprağa bağlı iki de hizmetçi eklenir. Çiftliğin yönetimi bir "aile babası" ve bir "aile anası"ndan oluşur. Her ikisi de deneyimli ve saygın insanlardır. 30 çiftlik, kendi arasında birleşerek idari bir birim oluşturur. Bu birimi bir "Phyle" yönetir. Her yıl, orada iki yıl kalmış olan 20 kişi çiftliği terk ederek yeniden kente taşınır. Onların yerini, kentten yeni gelenler alır. Bu yeni gelenler, orada bir yıldır bulunan deneyimliler tarafından eğitilirler ve bir sonraki yıl, bu görevi onlar üstlenir. Böylece işler, tarımdan anlamayan ve bilgi eksikliğinden ona zarar verebilecek acemilere bırakılmamış olur. İnsanları zahmetli köy hayatına zorlamamak için dönüşümlü olarak çiftçilik yaptırmak, gelenek olarak yerleşmiştir. Ne var ki, köy yaşamını ve tarımı sevenler, daha uzun kalmak için izin alabilirler.

Toprakları köylüler işliyor, hayvanları onlar besliyor ve odunları onlar kırıyorlar. İstedikleri zaman da deniz veya kara

2 Amaurotum: Yunancadan uydurulmuş bir kent. Londra'nın sisli havasını çağrıştırmak için imal edilmiş bir terim; "Sisli Kent".

yoluyla kenti ziyaret edebiliyorlar. Ayrıca, ilginç bir yöntemle inanılmaz sayıda kümes hayvanı da besliyorlar. Ütopya'da tavuklar kuluçkaya yatırılmıyor. Bu iş kuluçka makinesiyle yapılıyor. Yumurtalar belli bir sıcaklıkta tutularak civcivlerin yumurtadan çıkması sağlanıyor. Yumurtadan çıkınca da, anneleri olmadığı için, hemen insanların peşine takılıyorlar.

Atlara gelince: Bunları, bir tek gençler at koşturmasını öğretilenler diye, o da az sayıda ama kaliteli olmak üzere, yetiştiriyorlar. Çünkü tarlada ve zahmetli işlerde öküz kullanılıyor. Ütopyalılar da öküzlerin at kadar hızlı olmadığını kabul ediyorlar, ama öküzler daha sabırlı oldukları ve daha az hastalandıkları için onları tercih ediyorlar. Ayrıca, bunların bakımı hem çok kolay hem de daha ucuzdur ve bunun dışında, yaşlanınca insana etiyile de yararlı olurlar.

Tahıl bir tek ekmek için üretiliyor. Çünkü sadece şarap ya da elma ve armut sırası içerler. Ya da suyu, bazen saf olarak bazen de bal karıştırarak veya bol miktarda bulunan meyan köküyle kaynatarak içiyorlar.

Kentlerin ve çevre semtlerin temel gıda ihtiyaçlarının ne kadar olduğunu tamı tamına hesaplamışlar. Ancak, komşu ülkelere de vermek üzere, ihtiyaçlarından çok daha fazlasını üretiliyorlar. Köyde bulunmayan tarım araçlarını, alet-edevatı karşılıksız ve kolayca kent yöneticilerinden temin ediyorlar. Çünkü kentli-köylü eğlenmek için her ay bir kez bir araya geliyorlar.

Hasat zamanı gelince, Phylarkhoslar toplanıyor ve ne kadar insana ihtiyaçları olduğunu kent yöneticilerine bildiriyorlar. Hasat kaldırma işi öyle iyi planlanıyor ki, her şey bir günde yapılıyor. Yardıma gelen kentliler, köylülerle birlikte bütün işleri, hele hava da güzelse, bir günde bitiriyorlar.

İnsan onların kentlerinden birini tanırsa hepsini tanımış gibi oluyor. Bölge özelliklerinin elverdiği her yerde birbirlerine o kadar benziyorlar ki.

İşte bu nedenle, size Ütopyalıların herhangi bir kentini betimlemekle yetineceğim. Hangisi olduğu pek de önemli değildir. Ama hangisi Amaurotum'dan daha güzeldir ki? Hiçbiri. Hiçbir kent ondan daha önemli değildir. Bütün kentler ona, senatonun orada toplanması şerefini bahşettiler. Ve orada kesintisiz beş yıl yaşadığım için, en iyi bu kenti biliyorum.

Amaurotum bir dağın eteğine kurulmuş. Kentin zemini hemen hemen bir kare şeklindedir. Tepenin ucunun hemen altından başlayan şehir 3 km'ye kadar genişleyerek Anydros³ nehrine uzanır ve nehir boyunca devam eder.

Anydrus, kentten tahminen 120 km uzaktaki bir kaynaktan doğar, başka ırmaklarla birleşerek gittikçe gürleşir ve kentin üst tarafına vardığında genişliği 700 metreyi bulur. Nehir, tahminen 90 km daha dümdüz devam eder ve bu arada daha da gürleşmiş olarak okyanusa dökülür.

Kentin biraz üstünden başlamak üzere, bu 90 km'lik mesafe boyunca nehirde, her altı saatte bir gelgitler görülür. Deniz, adanın içlerine doğru 50 km kadar girince, nehrin akışını coşkun dalgalarıyla keser ve böylece onun genişlemesini sağlar. Bu sırada tuzlu su nehrin tatlı suyunu bastırarak tadını biraz bozar. Sonra da nehir, adım adım yeniden üstün gelir ve kentleri tatlı suyuyla besler. Bu kez de o, denizi girintisine kadar takip eder.

Kentin nehrin karşı yakasıyla bağlantısı, kıyıları bir kemer gibi oturtulmuş taş köprülerle kurulmuş. Hepsi öyle geniş ki, altından gemiler rahatlıkla geçip gidiyorlar. Bizim bildiğimiz, merteklerin üzerine inşa edilmiş ahşap köprüler burada görülüyor.

3 Anydros: Yunancada "suyu olmayan" demek.

Kent, ayrıca bu kadar derin olmamakla birlikte, daha sakin ve işlevsel bir ırmağa da sahip. Bu ırmak, kentin sırtını dayadığı dağdan çıkıyor. Kentin ortasından geçip diğerleri gibi Anydrus'a karışıyor. Amaurotumlular, bu ırmağın kaynağını özel bir yöntemle kapatmışlar ve suyu yeraltı kanallarıyla kente bağlamışlar. Bunu, ola ki düşman kenti işgale yeltenirse, suyu kesmesin, başka bir kanala çevirmesin ya da zehirlemesin diye yapmışlar. Kanalların döşemediği yerlerde ise, yaptıkları sarnıçlarda biriken suyla kentin geri kalan bölümünün ihtiyacını karşılamışlar.

Kenti ayrıca, tehlikeye karşı yüksek surlarla çevirmişler. Surların tepesine, belli aralıklarla gözcü kuleleri ve çıkıntılar yapmışlar. Ayrıca surun üç tarafına, geniş ve derin hendekler de kazmışlar ve kimse geçemesin diye, çeşitli engel ve dikenlerle kaplamışlar. Surun dördüncü tarafında ise nehir, doğal bir hendek işlevi görüyor.

Kentin sokaklarına gelince: Bunlar, ilginç bir plana göre inşa edilmişler. Böylece hem trafik sorunsuz akıyor, hem de insanlar rüzgârdan korunuyor. Evlerin görünümü kesinlikle kötü değil. Yan yana, bloklar halinde, caddenin iki yanında uzanırlar. Altı metre genişliğinde bir sokak blokları birbirinden ayırır. Bu blokların arka kısmına ise, boydan boya ve her evle bağlantısı olan bahçeler yapmışlar.

Her evin hem sokağa, hem de bahçeye açılan bir kapısı var. Kapılar iki tarafa açılan türden; hani hafifçe itince açılan ve bırakınca da kendiliğinden kapanan kapılar gibi. Özel mülkiyet yok ya; kapılar da, herkes sorunsuz girebilsin diye böyle işlevsel inşa edilmiş. Bu arada şunu da belirtiyim: Herkes evini, her on yılda bir kura yoluyla değiştiriyor.

Bahçeler Ütopyalıların gözdesi. Bahçede öyle bir cümbüş oluyor ki, doğrusu bunun gibisini henüz hiçbir yerde görmedim.

Herkes yeşilliğini, sebzesini ve çiçeklerini burada yetiştiriyor. Hem bunları yetiştirirken büyük bir heyecan duyuyorlar, hem de semtler arasındaki güzel bahçe yarışmasına hazırlanırken kendi aralarında da tatlı bir yarışa tutuşuyorlar. Kentteki yurttaşlara bu kadar tatlı bir heyecan veren başka bir uğraş görmedim. Anlaşılan Ütopos, bu bahçelerin inşa edilmesine gösterdiği özeni, başka hiçbir şeye göstermemiş.

Anlatıldığına göre, kentin planını da Ütopos bizzat yapmış. Bir insanın yaşamını kolaylaştıracak diğer süsleme ve yapıları ise, sonraki kuşaklara havale etmiş. Ele geçirilmesinden bu yana 1760 yıllık ada tarihi, yıllıklara özenle ve saygıyla kaydedilmiş. Anlatıldığına göre, evler ilk dönemde kulübe şeklinde basık, ahşaptan ve plansızmış. Duvarları çamurdan, çatıları ise dikçe ve hasırdanmış.

Bugünkü evler bizimkilerinin yanında saray yavrusu gibi. Üç katlı, gösterişli evler. Duvarlarını ya granit ya da çok sert taşlarla örmüş, içini alçı sıvayla kaplamışlar. Çatılar ise düzdür ve ucuz ama yanmayan ve kötü hava koşullarına karşı kurşundan daha iyi koruyan bir malzemeye kaplanmış. Rüzgârdan korunmak için pencerelere cam takıyorlar. En çok cam kullanıyorlar, ama pencereleri bazen de yağ ya da amber sürülmüş, çok ince, şeffaf bir örtüyle kapatıyorlar. Bununla çifte başarı sağlanıyor. Hem rüzgârı engellemiş, hem de içeriye daha fazla ışık almış oluyorlar.

Kurumlar

Her 30 aile, yılda bir kez olmak üzere, kendi aralarından, eski dilde "Syphogrant", yeni dilde "Phylarkhos" denen bir başkan

seçiyor. Aileleriyle birlikte her on Syphogrant'ın başına da, eskiden "Tranibor" denen bir Baş Phylarkhos yerleştiriliyor. Sayıları 200'ü bulan Syphograntlar, en yararlı, en yetenekli, en dürüst olanı seçeceklerine ant içtikten sonra, halkın onlara önerdiği dört kişiden birini, gizli oyla başkan seçiyorlar. Kent dörde bölünmüştür ve her bölge, kendi arasından seçtiği başkan adayını senatoya bildirmektedir.

Devlet Başkanı, diktatörlüğe bir eğilimi olmadığı sürece, bu görevi hayatının sonuna kadar sürdürür.

Tranibor seçimi her yıl yapılır, ama önemli bir neden olmadıkça aynı kişiler yeniden seçilirler.

Diğer görevliler, her yıl yeniden seçilmek zorundadırlar.

Traniborlar, her üç günde bir, gerekirse daha sık, devlet başkanıyla toplanıyor ve devlet işlerinin yanı sıra, özel anlaşmazlıklar gibi son derece nadiren görülen, daha sıradan sorunları da görüşüyorlar.

Her gün iki farklı Syphogrant, senatonun oturumuna davet edilir. Halkı ilgilendiren her önemli konu senatoda en az üç gün tartışıldıktan sonra karara bağlanır. Halkı ilgilendiren konularda, senatonun veya halk meclisinin dışında karar almak kesinlikle ihanet sayılıyor. Anlattıklarına göre bu uygulama, devlet başkanıyla Traniborlar, bir komployla anayasayı yürürlükten kaldırarak, halkı baskı altına almasınlar diye konmuş. Bu nedenle her önemli sorun, Syphograntların önüne konuyor ve kendi aileleriyle tartışmalarına fırsat veriliyor. Sonra, alınan karar senatoya bildiriliyor. Zaman zaman tüm ada halkının da katıldığı referandumlara başvuruluyor.

Ayrıca senato, hiçbir sorunu, önerenin verildiği gün görüşmez; kimse etraflıca düşünmeden gelişigüzel konuşmasını diye, tartışma bir sonraki toplantının gündemine alınır. Böylece herkes

sorunla ilgili düşünür, hazırlanır ve devletin selameti için en uygun olanı önerir. Bu sayede, hem temsilcilerin düşünmeden konuşmaları, hem de yanlış konuşmaktan dolayı prestij kaybetmeleri önlenmiş olur. Çünkü, pek fazla düşünme fırsatı bulamadığı için yanlış şeyler söyleyen bir kişi, onur meselesi yaparak yanlış olduğunu kabul etmeyebilir, devletin yararını düşünmek yerine kendini savunmaya çalışabilir.

Tarım, hem erkeklerin hem de kadınların ortak iş alanıdır. Kimse tarım işinden muaf tutulamaz. Herkes ilkokuldan itibaren tarımla ilgili olarak hem teorik, hem de pratik eğitim alıyor. Kentte yaşayan çocuklar, küçük yaştan itibaren komşu köylere götürülür ve orada oyun oynar gibi tarımla ilgili eğitilirler. Bu eğitimi, yalnız gözlem yoluyla değil, uygulamaya bizzat katılarak yaparlar.

Herkes, katılmak zorunda olduğu tarımsal etkinliğin dışında, ayrıca bir zanaat öğrenir. Bunlar genellikle dokumacılık, örmecilik, duvarcılık, demircilik, tesviyecilik ve marangozluktur. Bunların dışında önemli başka bir zanaat yoktur.

Giyecekler tüm adada birbirine benzer. Yalnız kadınla erkek ve bekârla evli, elbiselerinden ayırt edilir. Her yaştan insan, aynı tarz; hem güzel, hem rahat giysilerle dolaşır. Ayrıca giysi üretirken soğuk ve sıcak iklim şartları da hesaba katılır. Her aile tabii ki kendi giysisini kendisi üretir.

Her adalı; kadın erkek herkes, bir zanaat öğrenmek durumundadır. Ne var ki, kadınlar zayıf oldukları için hafif işleri seçerler; daha çok dokuma ve örme işlerinde çalışırlar. Daha ağır işler erkeklere bırakılır.

Genellikle herkes, küçük yaştan bu yana haşır neşir olduğu baba mesleğini tercih ediyor. Çünkü doğal olarak çoğu buna eğilim gösteriyor. Ama birisi daha farklı bir zanaata eğilim göster-

rirse, o zanaatla uğraşan bir aile tarafından evlatlık olarak alınır. Dürüst bir aile babasına verilmesi için, babası dışında devlet de uğraşır. Bir zanaat öğrenmiş olanlar, ikinci bir zanaat sahibi daha olabilirler. İki zanaatı da iyi kavramışsa, toplumsal ihtiyaca uygun düştüğü sürece, istediği alanda çalışabilir. Syphograntların en önemli ve hemen hemen tek görevi, aylaklığı ortadan kaldırmak ve herkesin gayretle zanaatını yapmasını sağlamaktır. Ama sabahın köründen gecenin karanlığına kadar hayvan gibi çalışarak değil. Çünkü bu, kölelikten bile kötüdür.

Başka ülkelerin zanaatkârları gece gündüz demeden çalışırken Ütopyalılar, bir günü 24 saat üzerinden hesaplar ve yalnız altı saatini çalışmaya ayırırlar. Öğleden önce üç saat çalışır, sonra yemeğe gider ve iki saat de dinlenirler. Öğleden sonra da üç saat çalışır ve işgününü akşam yemeğiyle kapatırlar. Öğle vaktini günün birinci saati olarak belirlediklerinden, akşam saat sekizde yatağa gider ve sekiz saat uyurlar.

Çalışma, uyuma ve yemek aralarında kalan zaman, herkesin kendisine aittir ve bu zamanı istediği gibi değerlendirebilir. Fakat bu, haylaz haylaz dolaşmak ve hovardalık yapmak şeklinde anlaşılmaz. Boş zaman, mesleğin dışında, faydalı bir uğraş için değerlendirilir. Çoğu kişi bunu, teorik eğitimler için değerlendirir. Çünkü Ütopya'da insanların, erken saatlerde kalkıp, üniversite eğitimi alanların katılmak zorunda oldukları derslere girmek gibi bir alışkanlıkları da var. Her sabah erkenden, her katmandan kadın ve erkeğin, ilgi alanlarına göre, toplu bir şekilde dersliklere doğru akın ettiklerini görürsünüz. Ama kendisini bu eğitimler için uygun görmeyenler de, tabii ki isterlerse, kendi zanaatlarıyla uğraşabilirler. Kimse bunu engellemez, hatta topluma sağladığı yarardan dolayı bu tutum övgüye layık bulunur.

Akşam yemeğinden sonra, bir saati eğlenerek geçirirler. Eğlence, yazın bahçede, kışın yemek yedikleri büyük salonlarda yapılır. Müzik çalınır, şarkılar söylenir, sohbetler edilir. Zar veya iskambil gibi yakışsız ve zararlı oyunları kimse bilmez. Fakat dama ve satranca benzer iki oyunları vardır. Bunların biri, "rakamların savaşı" denen bir sayı oyunudur. İkinci oyunda ise, kötüyle iyi, saldırı pozisyonuna geçer ve birbirleriyle savaşırlar. Bu ikinci oyunda iyiler, kötüler arasındaki küçük çatlakları kullanarak, onların ortak davranışlarına karşı mücadele ediyorlar, aynı şekilde kötüler de iyilere karşı entrikalara başvurarak, onları zayıflatma yoluna gidiyorlar. İyiler de, ortak davranışlar geliştirerek kötülerin saldırılarına karşı koyuyorlar; onların aldatma ve tavlama sanatını boşa çıkarıyorlar. Sonunda başarılı olan oyunu kazanıyor.

Tam bu noktada, bir yanlış anlamayı önlemek için, bir hususu etraflıca aydınlatmak gerekiyor: Çalışma süresinin altı saat olması nedeniyle fazla üretim yapılmadığı ve bir kıtlığın söz konusu olabileceği düşünülebilir. Hiç de değil! Bu kadar zaman, zorunlu veya refah için gerekli olan bütün ihtiyaç maddelerinin üretilmesine yetiyor da artıyor bile. Diğer halklara mensup insanların büyük bir kısmının işsiz güçsüz kaldığını hesaba katınca, bunun doğru olduğuna siz de kanaat getirirsiniz. Bir kere toplumun yarısını oluşturan kadınların neredeyse tamamı çalışma hayatının dışında. Kadınların çalıştığı ülkelerde ise, çoğunlukla erkekler yan gelip yatıyor. Bunlara bir de hemen hiç çalışmayan papazları, yani büyük bir kalabalık olan ruhban sınıfını eklemelisiniz. Yanlarına bir de zenginleri koyun, özellikle de seçkinler ve aristokratlar diye adlandırılan şu büyük toprak sahiplerini! Haydi bunlara bir de onların hizmetçilerini

ve boş oturan silahlı güçlerini ekleyelim. Bunlara bir de, çalışabilecek durumda olan, ancak hastalık bahane ederek çalışmayan güçlü kuvvetli dilencileri katın. Bütün insanların ihtiyaçlarını, düşündüğünüzden de az sayıda insanın ürettiğini göreceksiniz. Ayrıca, bunlardan kaçının gerçek anlamda faydalı işlerde çalıştığını da düşünün. Bugün her şey parayla ölçüldüğünden, insanların bir kısmı, sadece zevk ve eğlenceye hizmet eden; topluma hiçbir faydası olmayan gereksiz işlerde çalışıp duruyorlar. Halbuki insanlar, doğal ürünleri işlevsel olarak değerlendirirler ve ayrıca topluma faydalı olan işlerde yoğunlaşırlar, gel gör o zaman emekçilerin nasıl daha az sürede çok daha ucuz ürün ürettiklerini!

Ama, bugün gereksiz işlerle uğraşan ve bir şey üretmeyip diğerlerinin ürettiklerinden iki kat daha fazlasını tüketen tembeller ordusu gerekli ve faydalı üretime yönlendirilse, o zaman harcanan zamanla, yalnız yaşamsal zorunluluğu olan ürünler değil, aynı zamanda doğal ve gerçek bir refah için de üretim yapılabilir.

Özellikle bunlar, Ütopya'nın farkını açıkça gösteriyor. Kentte ve kentin yakınında yaşayan tüm insanlardan; kadın ve erkeklerden, yaşı ve sağlığı itibarıyla çalışabilecek olanlardan yalnız 500'ü işten muaf tutulmuşlar. Bunlardan Syphograntlar, yasal olarak işten muaf tutuldukları halde, diğerlerine örnek olmak için çalışıyorlar. Ayrıca halk, yüksek eğitim almak durumunda olan bazı insanları da, din adamlarının önerisiyle ve Syphograntların gizli oylarıyla işten muaf tutuyor. Bunlardan başarısız olanlar, yeniden zanaatkâr yapılır. Ama tersi de olmuyor değil. Eğer bir zanaatkâr, boş zamanlarını iyi değerlendirir ve kendisini yüksek eğitim alacak kadar geliştirirse, işten muaf tutulur ve bilim adamı sınıfına katılır.

Elçiler, din adamları, Traniborlar ve hatta eski dilde "Barzanes"⁴ yeni dilde ise "Ademos"⁵ diye adlandırdıkları devlet başkanları, bu bilim adamı sınıfından seçilirler.

Halkın neredeyse tamamının, hem boş oturmadığı hem de gereksiz işlerde vakit öldürmediği düşünülürse, bu kadar zamanda ne kadar çok faydalı ve kaliteli işin yapıldığı da görülür.

Bu saydıklarımın bir de şunu eklemek gerekir: Yaşamsal alanların çoğunda işler, diğer ülkelerdekinden daha az bir emekle yapılır. Birincisi, başka yerlerde, binaların inşası ya da onarılması pek çok insanın sürekli emek vermesini gerektiriyor. Çünkü oralarda, hovarda mirasyediler, babalarının inşa ettiklerini sürekli ihmal ediyor ve yıkılıp dökülmesine neden oluyorlar. Bakımları yapılsaydı çok büyük masraflara gerek olmayabilirdi, ancak tamamen ihmal edilince, kökünden yeniden inşa edilmesi zorunlu hale geliyor. Hatta kimi zaman birinin büyük bir masrafla inşa ettirdiği, bir diğeri için şımarık beğenisine hiç mi hiç hitap etmiyor ve bu nedenle onu yıkıma terk ediyor ve bir başka yerde, kendi keyfine göre bir yenisini inşa ettiriyor.

Ama Ütopya'da, bütün bunlar düzenlendikten ve kamu ortaklığına geçtikten sonra, ev yapmak için arazi aramak da yok denemek kadar azaldı. Yalnız gözle görülenleri hemen onarmakla kalmıyor, aynı zamanda koruyucu tedbirler de alıyorlar. Bu ko-

4 Barzanes: Bu isimle ilgili farklı iddialar söz konusu. Çevirinin esas alındığı Almanca eser bu ismin, bir Ermeni veya Fars kralına ait olduğunu belirtiyor. *İslam Ansiklopedisi* ise Barzand (Berzend)'in Azerbaycan'ın kuzeydoğusunda bulunan bir yerleşim yeri olduğunu yazıyor (c.II, s.566). Bu bölge 12. yüzyıldan itibaren eşitlikçi ayaklanmaların da –Babek ve Hürremiler– merkezi oldu. Ne var ki, Irak'ın kuzeyinde de Mustafa Molla Barzani'nin doğum kenti olan Barsan diye bir Kürt kenti var. Ancak bize kesin bilgiyi eskiçağın ünlü tarihçilerinden Diodoros Sicilus (Sicilyalı Diodor) *Tarih* adlı kitabında veriyor. Diodoros 2. kitabında Barzanes adında bir Ermeni kralından bahseder ve onun büyük bir uğraştan sonra Asur Kralı Ninos tarafından teslim alındığını belirtir.

5 Ademos: Ütopya'nın Devlet Başkanı. Yunancada "halkı olmayan" demek.

ruyucu tedbirler sayesinde, Ütopya'daki evleri onarmak, küçük bir müdahaleyle olanaklı oluyor. Öyle ki, bazen yapı ustaları, evlerinde yapı kerestesi üretip taş yontarak yeni işlere hazırlanmaktan başka yapacak bir şey bulamıyorlar.

Giyimin de ne kadar az emek istediğine bir bakın! Herkes, deriden veya posttan yapılmış, yedi yıl dayanan, çok basit bir iş elbisesi giyiyor. Dışarı çıkınca da, onun üstüne, tüm adada herkesin giyindiği, yünün doğal renginde bir pelerin geçiriyorlar. Başka yerlere kıyasla çok daha az yünlü kumaş kullanılmış oluyor. Üstelik kumaşın kendisi de çok daha ucuza mal oluyor. Adada keten işlemek daha kolay olduğundan, daha çok tercih ediliyor. Keten de bir tek beyazlığa, yün de ise temizliğe dikkat ediliyor. Daha ince işlenmiş bir kumaş türü onların hiç ilgisini çekmiyor.

Başka ülkelerdeki insanlar, farklı renkte dört-beş elbise –hatta yüksek tabakadan olanlar on farklı elbise– ve bir o kadar ipek iç çamaşırını giyinirken, Ütopyalılar, en sıradan insandan tutun da en önemli insana kadar, tek bir elbiseyle idare ediyorlar; üstelik iki yıl süreyle. Çünkü daha fazlasına sahip olmak için hiçbir neden yok. Daha çok giysisi olsaydı, ne soğuga karşı daha iyi korunmuş olacaktı, ne de bir damla bile daha fazla saygı görecekti, itibar kazanacaktı.

Herkes faydalı bir işte ve yalnız altı saat çalışıyor ve ihtiyaçtan fazla üretim yapıyor. Bu nedenle sık sık, birçok işçi topluca, kamu binalarının ve sokakların onarılmasında görevlendiriliyor. Eğer yapılacak hiç iş yoksa, devlet iş saatini daha da kısaltıyor. Çünkü devlet yurttaşların enerjisini, onların iradesine rağmen gereksiz işlerle tüketmez. Çünkü bu devletin amacı, olanaklar çerçevesinde, bütün yurttaşları bedensel işten kurtarmak ve onların düşünsel etkinliğini teşvik etmektir. Onlara göre insanın mutluluğunun temeli de burada yatar.

Toplumsal Örgütlenme ve İşbölümü

Artık insanların nasıl yaşadıklarına, birbirleriyle ilişkilerinin nasıl olduğuna ve ürünün nasıl paylaşıldığına gelelim.

Kent, ailelerden oluşur ve bu aileler genellikle kan bağına dayanır. Kadınlar evlenme çağına gelir gelmez evlendirilir ve erkeğin evine taşınırlar. Bütün erkek çocuklar ve erkek torunlar ailede kalırlar ve babanın zihinsel bir sorunu yoksa onun denetiminde yaşarlar. Eğer baba bunarsa, ailedeki en yaşlı erkek onun yerini alır.

Her kent, köyleri hariç, altı bin aileden oluşur. Kent nüfusunun düşmesini ya da olağanüstü artmasını önlemek için, her ailenin en az 10, en fazla 16 yetişkinden oluşmasına dikkat edilir. Çocukların sayısını baştan belirlemek olanaklı değildir. Bir ailedeki fazla çocukları, az çocuklu bir aileye göndererek bu dengeyi, çok basit bir şekilde yeniden kuruyorlar. Kentin toplam nüfusunda bir artış görülürse, fazla nüfusu diğer kentlere kaydırıyorlar.

Tüm adanın nüfusunda bir artış söz konusu olunca, her kentten gönüllüler, adadaki yasayı uygulamak kaydıyla, anakarada işlenmeyen toprakların bulunduğu bölgelerde koloni kurma işiyle görevlendiriliyorlar. Anakaradaki yerlileri, birlikte yaşamak isterlerse ve uygulanacak yasaları kabul etmek kaydıyla, aralarına alıyorlar. Ve onlarla, aynı yaşam tarzı ve aynı gelenek ve görenekler çerçevesinde birleşiyor, her iki topluluğun da yararına olacak bir şekilde kaynaşıyorlar.

Çünkü Ütopyalıların düzeniyle, daha önce yeterli olmadığı sanılan toprakların her iki taraf için de yeterli hale getirilmesi sağlanabiliyor. Onların yasalarını kabul etmeyenler ise, bu bölgeden gönderilirler. Direnenlere silahla karşı konur. Çünkü Ütopyalılara göre, sahipsiz toprağı işlemek doğal bir haktır. İş-

lenmeyen toprakları özel mülke geçirmek, toprağı işleyerek yaşamını kazanması gerekenleri bundan alıkoymak bir savaş nedenidir.

Adada, herhangi bir nedenden dolayı nüfus azalması görülürse, ki bu iki kez veba salgını nedeniyle olmuş, o zaman yeniden kolonilerden nüfus aktarımı yapılıyor. Onlar kolonilerin dağılmasını, ada kentlerinin yıkılmasına tercih ediyorlar.

fiimdi yeniden halkın nasıl yaşadığına dönüyorum. Az önce de belirttiğim gibi, ailelere en yaşlılar önderlik ederler. Kadınlar erkeklerle, çocuklar ebeveynlere, gençler yaşlılara tabidirler. Kent, dört büyük semte ayrılır ve tam merkezinde, her türlü malın bulunduğu pazar vardır. Ailelerin ürettiği bütün ürünler belli merkezlerde toplanır, ayrıştırılır ve depolara dağıtılır. Bu arada aile sorumluları, yetkililere tüm ailenin ihtiyaçlarını bildirir ve hiçbir karşılık ödemededen istediği her şeyi alır. Her şeyde bolluk olduğuna ve birinin ihtiyacından fazlasını isteyeceği yönünde bir korku olmadığına göre, neden insanlara istedikleri her şeyi vermekten kaçınırlar ki? Peki, birinin ihtiyacından fazlasını alması söz konusu mudur? İnsan bolluk nedeniyle her istediğini alabildiğine göre, neden ihtiyacından fazlasını depolasın ki? Canlılar ya yokluk korkusuyla açgözlü ve yağmacı olurlar ya da gösterişle şan ve şöhret kazanacaklarını düşündükleri için. Bazıları, değersiz şeylerle fiyakaya heveslenir ve bununla diğer insanlar üzerinde otorite kuracaklarını düşünürler. Bu türden ahlak bozuklukları Ütopyalılarda görülmez.

Az önce bahsettiğimiz merkezlerin bitişiğinde yiyecek pazarları vardır. Burada yalnız sebze, meyve ve ekmek değil, balık ve et de bulunur. Köleler tarafından kesilen hayvanlar, kentin dışındaki özel yerlerde, akar suyla bütün kan ve pislikten arındırılır. Ütopyalılar, yurttaşların hayvan kesme işine alışmasını iste-

miyorlar, çünkü bu alışkanlıkla, doğamızın en insanî duygusu olan acıma duygusunun kaybolacağına inanıyorlar. Ayrıca onlar, havayı kirletecek ve hastalık yayabilecek olan pis ve çürümüş maddelerin kentin dışında kalmasını istiyorlar. Yurttaşların bunlarla temas içinde olmasından sakınıyorlar.

Her blokta, eşit aralıklarla oluşturulmuş ve özel isimler taşıyan büyük salonlar vardır. Bunlardan Syphograntlar sorumludur ve her birinde otuz aile toplu olarak yemek yer. Salonun iki yanına, 15'er aile oturacak şekilde sıralar dizilerek düzenleme yapılmıştır. Görevli aşçılar, belli zamanlarda pazara gider ve yemek yiyenlerin sayısını belirterek gerekli yiyecekleri alırlar.

Yiyecek konusunda öncelik hastanelerdeki hastalara verilir. Her kentte, surların biraz dışında dört hastane vardır. Öyle geniş ve ferahlardır ki, bu halleriyle küçük kentleri andırırlar. Bunların geniş ve ferah olmasının nedenine gelince: Böylece hem hastalar üst üste istiflenmemiş olurlar, hem de hastalığın diğer hastalara bulaşması önlenir. Hastaneler öyle yapılandırılmıştır ki, burada hastaların tedavisinde kullanılan her şey bol bol bulunur. Tedavi, saygı ve özenle yapılır. Sürekli hastanede bulunan doktorlar, öyle deneyimli ve sevecendirler ki, kimse hastane yerine evinde kalmayı tercih etmez.

Aşçı, doktorun talimatıyla pazardan getirdiği ürünleri insan sayısına göre salonlara dağıtır. Sadece Devlet Başkanı, başrahip ve Traniborlar özel bir muamele görürler. Ayrıca varsa, elçiler ve yabancılar da bu muameleye dahil edilirler ve onlara da özel bir salon ayrılır. Ama bu, sık rastlanan bir durum değildir.

İnsanlar bu salonlarda öğle ve akşam yemeği için toplanırlar. Bir trompet sesiyle tüm yurttaşlar, ki buna Syphograntlar ve hastalar da dahildir, sofraya otururlar. Yemek ihtiyacı karşılandıktan sonra, isteyen pazardan da yiyecek alabilir. Ama insanlar bunu

çok istisnai durumlarda yaparlar. Evde yemek yemek yasak değildir, ama hiç kimse bunu yapmaz, çünkü bu, görgüsüzlük olarak görülür. Ve salonlarda bol ve lezzetli yemekler varken, kimse evde yemek hazırlama zahmetine girmek istemez.

Salonlardaki pis ve zahmetli işleri köleler yapar. Yemeklerin yapılışından hazırlanışına kadarki tüm işlerden sadece kadınlar, tabii ki sırayla, sorumludurlar.

Masadaki insanların sayısına göre üç dört kez servis yapılır; erkekler salonu görecektir şekilde arkalarını duvara vererek, kadınlar ise iç tarafta otururlar. Böylece kadınlar, gebelerde sık sık görüldüğü gibi, mideleri bulandığı zaman, kimseyi rahatsız etmeden kalkıp emziren annelerin bölümüne gidebiliyorlar. Emziren kadınlar, yemeklerini onlar için özel olarak ayrılmış bir bölmede bebekleriyle birlikte yerler. Bu bölümde, sıcak soba ve temiz su hiç eksik olmaz. Bebekleri yatırmak için beşikler de vardır. Bölme sıcak olduğu için, istenirse, rahat etsin ve serbestçe hareket edip oynasınlar diye bebeklerin bezleri çıkarılır.

Her bebeği kendi annesi emzirir. Anne hastalanır ya da ölürse, Syphograntların eşleri hemen bir sütanne bulurlar. Bu da hiç zor bir iş değildir, herkes bunu seve seve yapar ve çocuklar da onları anneleri gibi benimserler. Beş yaşın altındaki çocuklar da emziren kadınlar bölümünde otururlar. Diğer reşit olmayan kız ve erkek çocuklar ise, sofrada hizmet ederler. Yaşları bu iş için henüz küçük olanlar sessiz bir şekilde ayakta bekler, sofrada oturanların verdiği yemeği yerler. Bunun dışında belli bir yemek saatleri ve yerleri yoktur.

Salona en hâkim yerde, masaların en başında ve onlara çapraz gelecek şekilde konmuş bir masa vardır. Herkesin görebildiği bu masanın ortasında Syphogrant ile eşi ve onların hemen yanında da, en yaşlı olan iki kişi oturur. Bu arada her masada dört

kişinin oturduğunu da belirtelim. Eğer bu semtte bir tapınak bulunuyorsa, en yaşlı iki kişinin yerini din adamı ve eşi alır. Bu masanın her iki tarafında gençler, bitişik masada yaşlılar oturur. Bu oturma düzeni, bir o yaş grubu, bir diğeri şeklinde böyle gider. Aynı yaşta olanların aynı masada ama diğeri yaştakilerle de yakın oldukları böyle bir düzenlemeye, gençlerin yaşlılara saygılarını kaybetmemeleri ve masada gereksiz sohbetlere dalmamaları için başvurulmuş. Çünkü herkes, söylediklerinin komşusunun kulağına gideceğini bildiğinden, daha özenli konuşur.

Yemek, ilk masadan başlayarak sırayla dağıtılmaz. Önce yaşlılara servis yapılır ve yemeğin en iyisi onlara verilir. Sonra sırasıyla diğeri masalara. Ama yemek herkese yetmezse, yaşlılar kendi yemeklerinin bir kısmını, istedikleri gibi çevrelerine dağıtırlar. Böylece, hem yaşlılara saygı artar, hem de herkes eşit bir şekilde yemek yemiş olur.

Her öğle ve akşam yemeğinde ahlaki değerleri esas alan bir parça okunur. Ama insanların tepkisine neden olmasın diye kısa tutulur. Bunun üzerine, yaşlılar ciddi ama kasvetli olmayan, neşeli bir sohbe koyulurlar. Ama bütün yemek boyunca uzun uzun konuşmaz, gençlerin konuşmasına da fırsat verirler. Hatta yetenekleri ve zekâları ortaya çıksın diye daha çok gençleri konuştururlar. İnsan doğaldır ki, yemek sırasında daha rahat konuşmaya eğilim gösteriyor.

Akşam yemeği öğle yemeğinden daha uzun sürer. İşin ardından, akşam yemeğini uzun tutmayı ve ondan sonra uyumayı, sindirim açısından daha sağlıklı buluyorlar. Akşam yemeklerinde müzik eksik olmaz ve mönüde mutlaka tatlı bulunur. Yemeği neşeli hale getirecek ne varsa yapılır. Tütsüler, buhurlar yakılır, güzel kokulu sular serpilir. Özellikle bu tarz eğlenceye çok önem verilir. Zararsız bütün eğlenceler mubahtır.

İşte kentlerdeki insanların yaşamı üç aşağı beş yukarı böyledir. Fakat köylerdeki insanlar, birbirlerinden uzak oturdukları için, yemeklerini evlerinde yerler. Hiçbir ailenin eksikliği bulunmaz, çünkü kentlileri de zaten köyler beslemektedir.

Eğer biri, başka bir kentte oturan arkadaşını ziyaret etmek veya öylesine bir seyahat yapmak isterse, özel bir engel olmadığı sürece, Syphogrant veya Tranibor'dan kolayca izin alır. Birden fazla insanın seyahate çıkması ise, ancak Devlet Başkanının özel izniyle mümkündür ve geri dönüş tarihinin kesin olması koşuluyla verilir. Seyahat, öküzlerden sorumlu bir kamu kölesinin hazırladığı kağıyla yapılır.

Seyahatte kadın yoksa, erkekler bir yük ve engel olarak gördükleri kağınyı istemezler. Bütün seyahat boyunca yanlarında hiçbir şey taşımadıkları halde, hiçbir eksikleri olmaz, çünkü her yer onların evi sayılır. Bir yerde bir günden fazla kalırlarsa, herkes lonca üyelerinin arkadaşça desteğiyle, kendi zanaatını icra eder. İzin almadan kendi bölgesinin dışında görülene kaçak muamelesi yapılır; aşağılanarak geri getirilir ve çok sert bir biçimde uyarılır. Aynı şeyi tekrar yaparsa zorunlu çalışma cezasına çarptırılır.

Ancak bir yurttaşın oturduğu kentin civarında dolaşma isteğine, eşi ve aile büyüğünün bir itirazı olmaması kaydıyla, kimse karışamaz. Ancak, gittiği yerin standartlarına göre ekmeğini kazanacak kadar çalışmamışsa, orada karnını doyuramaz. Bu şartlarla kent içinde istediği her yere gidebilir. Çünkü gittiği yerde de çalışacağı için, kente daha az yararlı olması söz konusu değildir.

Gördüğünüz gibi, Ütopya'da tembelliğe kesinlikle yer yoktur ve hiç kimse işten kaçamaz. fiarap evi yok, birahane yok, genelev yok, hovardalık yok, saklanılacak köşe bucak yok, se-

fahat yok. Herkesin gözü önünde çalışmak ve boş zamanı efendi efendi değerlendirmek var.

Üretim, Bölüşüm ve Paraya Bakış

Böyle özelliklere sahip olan bir halkın bolluk içinde yaşayacağı çok açık. Her şey herkese eşit paylaştırıldığından ne zengin var, ne de dilenci.

Daha önce söylediğim gibi, her kentin üç temsilcisinden oluşan senatonun her yıl Amaurotum'da yapılan toplantısında, hangi kentte neyin fazla, hangi kentte neyin az üretildiği tespit edilir. Ve hemen ürünler ihtiyaca göre değiş tokuş edilir. Bu iş, karşılığında bir şey almadan, yani karşılıksız olarak yapılır. Kısacası, bir kent ihtiyacı olan ürünü bir diğerinden alırken, kendisinde fazla olan ürünü de bir başka kente karşılıksız verir. Tüm ada tek bir aile gibidir.

Bir sonraki yılın hasadını kestiremediklerinden, sürekli iki yıllık erzak depoluyorlar. Kendilerine yetecek kadar ürünü alıkoymaktan sonra, kalanını başka ülkelere satıyorlar. Bu ürünler genellikle şunlardır: Her türlü tahıl, bal, yün, bez, tomruk, kök boyaları, kürk, reçine, içyağı, deri ve çeşitli hayvanlar. Bu ürünlerin yedide birini, o ülkenin yoksullarına karşılıksız dağıtıyorlar, geri kalanını ise, ucuza veriyorlar. Kazandıklarıyla, kendilerinde olmayan –gerçi demir dışında pek de eksikleri yok ya– ürünleri ve özellikle gümüş ve altın satın alıyorlar. Aslında bu madenleri çok uzun bir zamandır satın aldıkları için, inanılmaz derecede büyük stokları var. Peşin parayla ya da vadeli satışı pek de umursamazlar ve çoğu zaman senet karşılığı satarlar. Ama özel şahısların senedini kesinlikle kabul etmezler, o ken-

tin sorumlularının kefaletini ve mührünü isterler. Ödeme günü geldiğinde, kefil olan kent yetkilileri borçludan parayı alıyor ve faiz getirmesi için kent hazinesine koyuyorlar. Ta ki Ütopyalılar, alacaklarını isteyene kadar. Fakat Ütopyalılar çoğu kez alacakları miktarın tamamını talep etmiyorlar. Başkalarına yararlı olan bir şeyi, ihtiyaçları olmadığı halde istemeyi ahlaksızlık olarak değerlendiriyorlar. Bu paraları da genellikle, başka bir halka borç vermek gerektiğinde veya savaş durumunda istiyorlar. Ellerindeki hazineyi de zaten bir tek bu nedenle tutuyorlar. Yani, olağanüstü tehlikeli durumlarda kullanmak üzere. Savaş durumunda başka ülkelerden paralı asker kiralamak için. Çünkü kendi yurttaşlarının savaşlarda heder olmasını istemiyorlar. Hatta parayla düşmanın satın alınabileceğini, bölünebileceğini ve içlerinde karışıklık yaratılabileceğini de biliyorlar. Ölçülemez zenginlikteki hazineye bu nedenle önem veriyorlar. Ama bu, bildiğimiz hazineye pek benzemiyor. Bunu size nasıl anlatsam ki? Bana inanmayacaksınız diye korkuyorum. Çünkü bunu bizzat kendi gözlerimle görmeseydim, ben de kesinlikle inanmazdım. Bilindiği gibi, dinleyiciler, kendi alıştıklarından çok farklı olan bir şeye inanmakta zorlanırlar. Gerçi akıllı bir gözlemci, onların şimdiye kadar anlattığım geleneklerini dikkate alarak, altın ve gümüşü nasıl kullandıklarını tahmin eder ve anlatacaklarıma şaşırabilir.

Normal olarak Ütopyalıların paraya hiç ihtiyaçları yoktur, ama hemen hiçbir zaman olmayacağı düşünülen bir durum için de olsa, ellerinde bir servet bulunduruyorlar. Ayrıca, altın ve gümüşün değeri, onlar için doğada bulunduğundan daha yüksek değerlidir. Bunların değer sırasındaki yerleri, demirden çok çok sonra gelir. Ateşin ve suyun yaşam için önemi neyse, demirin değeri de odur. Yani demir vazgeçilmezdir. Ama altın ve gümüş olmadan da ha-

yatımızı sorunsuz devam ettirebiliriz. Ne var ki, akılsız insanoğ-
lu, doğada az bulunan bir nesneye aşırı değer verme konusunda
eşsizdir. Doğa ise, iyiliksever bir ana gibi en iyisini bolca sunu-
yor: Havayı, suyu ve hatta toprağı. En az ihtiyaç duyduklarımızı
ise, bizden çok uzağa atmış.

Eğer bu metalleri herhangi bir kulede saklayacak olsalar
–halkta zaman zaman görülen, ahmakça alışkanlık nedeniyle–
senato ve devlet başkanının halkı aldattıklarından ve kendi çı-
karları için bir dolap çevirdiklerinden kuşkulanılabılır. Bunlar-
dan çanak ve çömlek yapıp halka dağıtsalar ve ihtiyaç olunca
–yabancı askerlerin ücretini ödemek için– yeniden halktan top-
lasalar, bu da sorun olabilir, çünkü kimileri bu arada bunlara
alışabilir ve geri vermek istemeyebilir.

Bu soruna çözüm olarak, tam da onların anlayışına uygun,
ama bizim gibi altına çok önem veren insanların ilk anda anla-
yamayacakları, fakat deneyimli birinin hemen mantıklı bulacağı
bir yöntem bulmuşlar. Kendileri çok şık ama topraktan yapılmış
basit kap kacak kullanırken, altın ve gümüşleri hem umumi yer-
lerdeki, hem de evlerdeki tuvaletlerde kullanmışlar. Kölelerin
bağlandığı zincirler ve prangaları da bunlardan yapmışlar. Ayırı-
ca, suçlular, ceza olarak, altın ve gümüşten yapılmış küpe, yü-
zük, kolye ve taç taşımak zorunda bırakılıyorlar. Böylece altın
ve gümüş, halkın gözünde itibarını tamamen yitirmiş. Bunların
kaybolması veya çalınması, diğer ülkelerde büyük bir felaket
olarak algılanırken –insanlar sanki bedenlerinin bir parçasını
kaybetmiş gibi üzümlerler– Ütopyalılar bunu hiç fark etmezler bi-
le. Öyle ki, gerekli olduğu zaman, hepsini hiçbir acı duymadan
toplar ve teslim ederler. Bunun dışında deniz ve kayalık yerler-
den inci, zümrüt ve elmas da toplarlar. Ama bunları özel olarak

aramazlar, tesadüfen bulurlarsa alırlar veya bebekler için oyuncak ya da takı yaparlar. Çocuklar büyüyünce, bu zümrüt, inci ve elmastan oyuncakları, çocukluktan çıkmış olmanın bir ifadesi olarak bir kenara atarlar; tıpkı bizim oyuncaklarımızı bir kenara fırlattığımız gibi.

Ütopyalılara ait kurumların bir yabancıda yaratacağı duyguların ne kadar şaşırtıcı olabileceğini, en çok Anemolier⁶ elçisinin karşılaştığı durumda yaşadım. Benim de orada bulunduğum bir tarihte, Amourotum'da, önemli görüşmeler yapmak üzere yabancı bir elçi bekleniyordu. Daha önceden Ütopya'ya gelmiş olan elçiler, onların gösterişli kostümlerden hoşlanmadıklarını, ipek kaftanları küçümsediklerini, altın ve diğer takıları ise saygısızlık olarak addediklerini bilirlerdi. Bu nedenle, çok sade bir kıyafet içinde hazır bulunurlardı. Anemolierler ise, çok uzaktan geldikleri için, Ütopyalıların gelenek ve göreneklerinden habersizdiler. Gerçi bütün Ütopyalıların çok sade giyindiklerini haber almışlardı, ama bu alışkanlığı daha çok onların yoksulluğuna bağlamışlardı. Bu nedenle de, akıldan çok kibrin yönlendirdiği bir düşünceden hareketle, olabildiğince şatafatlı kaftanlar giymiş ve Ütopyalıların gözlerini kamaştırarak onları sindirebileceklerini düşünmüşlerdi.

Kente girişleri görülmeye değerdi. Üç elçi, yüze yakın refakatçiyle geldiler. Hepsi rengârenk ipek kaftanlar içindeydi. Elçiler kendi ülkelerinde soylular sınıfına ait oldukları için yaldızlı kaftanlar giymişlerdi. Altından yapılmış ağır kolyeler ve küpeler; yetmezmiş gibi bir de her parmağında bir altın yüzük. Daha bitmedi; baretlerinden de elmas ve pahalı taşların dizili olduğu zincirler sarkıyordu.

6 Anemolier: Yunancadan esinlenilmiş, palavracı, farfaracı demek.

Kısacası, Ütopya'da ya bir köleye verilen cezanın aracı, bir namussuzu aşağılamanın malzemesi olan ya da çocukların eline oyuncak diye verilen basit şeylerle süslenmişlerdi. Doğrusu onların, sokaklara akın etmiş Ütopyalıların giysileriyle kendi süslü püslü kıyafetlerini karşılaştırırken başlarını kibirle nasıl dik tuttukları görmeye değerdı. Öte yandan, nasıl bir düş kırıklığına uğradıklarını ve yaratmak istedikleri etkiyi yaratmaktan ne kadar uzak olduklarını gözlemek de zevkliydi. Onlar Ütopyalıları küçümsemek isterken, herhangi bir nedenle yabancı ülkeleri ziyaret etmiş ve bu kıyafetin anlamını bilen küçük bir azınlık dışında bütün Ütopyalıların gözünde, onların bütün bu parıltılı ihtişamı utanç verici bir şeydi. Bu nedenle Ütopyalılar, daha sade giyinmiş olan hizmetçileri saygıyla selamlarken, altın zincirleri yüzünden köle sandıkları elçilere, herhangi bir onurlandırıcı harekette bulunmadılar. Hatta oyuncaklarını henüz yeni atmış bazı çocukların, şapkalarındaki takıları işaret ederek annelerine şöyle dedikleri duyuluyordu: "Annenee şu mankafanın taşıdığı taşlara ve takılara bak! Anlaşılan bunlar halen kendilerini çocuk zannediyorlar." Annelere ise tüm ciddiyetleriyle, "Sus çocuk! Bunlar elçilerin soytarıları olmalı" diyorlardı. Bazı meraklılar ise, taşıdıkları zincirlerin yeterince kalın veya sıkı olmadığını, cezalıların bunlardan kolayca kurtulabileceklerini belirtiyorlardı.

Elçiler, birkaç günlük izlenimden sonra, altın zincirleri kölelerin taşıdığını; hatta bir kölenin taşıdığı altının onların tümünün taşıdıklarını tartabileceğini; ayrıca altının, özellikle tuvaletlerde ve pis mekânlarda kullanıldığını gördüklerinde, altın ve mücevherlerin burada bambaşka bir anlamı olduğunu kavramış ve üst başlarındaki tüm takıları bir kenara atmışlardı. Bunu yapmadan önce, Ütopyalılar tarafından bu konuda enine boyuna aydınlatılmışlardı zaten.

Ütopyalılara göre, güneş ve yıldızların parlaklığı dururken, küçük bir taştan yansıyan zavallı bir ışığın insanı bu derece heyecanlandırması şaşılacak bir şeydir. Bunun dışında Ütopyalılar, insanın, istediği kadar ince işlenmiş olsun, sonuçta alelade bir koyunun sırtındaki yünden yapılmış bir kumaşa bürününce kendisini bir şey zannetmesini de garipsiyorlar. Hatta doğada hiçbir anlamı ve yararı olmayan altının bugünlerde dünyada bu kadar değer kazanmasını; yalnız insan için olan ve yalnız insan tarafından kullanılan altının insandan bile daha değerli olmasını da bir türlü anlayamıyorlar.

Bu altın sayesinde değil midir ki, birikimli ve cesur adamlar bile, içinde düşünce namına bir şey bulunmayan; altından da değersiz, teneke bir kafaya sahip bir ahmağın etrafında pervane oluyorlar? Çünkü o, tesadüfen bir parça altına sahip olmuş. Bu kaderden çok, yasaların eseri değil midir ki, alttakini üste çıkarıyor, üsttekini de alta indiriyor? Bu altın sayesinde değil midir ki, asalağın biri, altın ondan diğerlerine geçti diye, bir çırpıda hizmetçilerinin emrine giriyor? Ütopyalılar şunu da anlayamıyor ve öfkeyle soruyorlar: İnsanlar neden hiçbir başarı göstermemiş ve halka hiçbir yararı dokunmamış bu zenginlere, bir tek sahip oldukları altınları yüzünden, tanrıymış gibi saygı gösteriyorlar; üstelik, iliklerine kadar cimri olduklarını ve tüm yaşamları boyunca bu altından onların payına bir parça bile düşmeyeceğini bildikleri halde?

Eğitim, Bilim, Felsefe

Bu ve buna benzer anlayışları Ütopyalılar, kısmen aldıkları eğitimle, kısmen edebiyat ve bilimle kazanmışlar; onlar, bütün bu budalalıklara kilometrelerce uzak bir ülkede yetişmişler. Çünkü

Ütopya'da, her kentten eşit sayıda olmasa bile, daha baştan itibaren yetenekleri ve bilime olan eğilimleri keşfedilen, bu nedenle de bedensel çalışmadan muaf tutularak bilimsel araştırmalara yönlendirilen insanların dışındaki herkes; ama kadınlı erkekli herkes, çocukluktan itibaren belli bir bilimsel eğitim alır ve sonraki yıllarda da olanaklar çerçevesinde eğitim almaya devam eder.

Ütopyalılar her dersi kendi ana dillerinde öğreniyorlar. Zengin bir dile sahip oldukları için dersleri dinlemek keyif vericidir. Ütopyalıların dili, bölgeden bölgeye az ya da çok değişikliğe uğrasa da, dünyanın bu köşesinde yaygın olarak konuşulmaktadır.

Ben oraya gidene kadar, bizim için ünlü olan filozofların adını bile duymamışlardı. Ama, müzikte, diyalektikte, sayma ve ölçme bilimlerinde, bizim eski düşünürlerimizin buldukları her şeyi onlar da bulmuşlar. Bizim eskilerin keşfettiği her şeyi onlar da keşfetmişler ama, bizim modern diyalektikçilerin seviyesine henüz ulaşamamışlar. Bizim buradaki öğrencilerin "küçük mantık"tan ezbere bildikleri "zihinsel kısıntı",⁷ "tümevarım"⁸ ve "varsayım"⁹ kavramlarından bihaberler.

Bunun dışında, henüz "ikincil kasıt"¹⁰ da biraz olsun yaklaşılabilmiş değerler. Bu nedenle, her şeyi denememe rağmen, "insan" denen varlığın anormal gücünü; bütün devletlerden daha kudretli olduğumu, hiçbirine kavratamadım.

7 Zihinsel kısıntı: Ruhsal, zihinsel kısıtlama. Bir terimin sınırlı bir anlamda kullanılmasını sağlayan sınırlama. Örneğin "insan olarak insan" deyimini, insan teriminin kısıntılı bir anlamda kullanıldığını gösterir. (Kaynak: O. Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*.)

8 Tümevarım: Tekil ve tikelden tümeli, özelden geneli çıkararak mantıksal yöntem.

9 Varsayım: Bilimsel bir yasayı ortaya çıkarabilmek için bir olgular dizisine dayanarak temellendirilmiş, doğrulanması gereken bilimsel sanı.

10 İkincil kasıt: Geç skolastik dönemin bilgi teorisine göre "ikincil kasıt", soyut kavramı ifade eder. "Birincil kasıt" ise somut kavramı ifade ediyor. (Kaynak: O. Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*.)

Buna karşılık, gezegenlerin yörüngelerini ve gök cisimlerinin hareketlerini en ince ayrıntısına kadar biliyorlar. Hatta yeni buluşlar sayesinde geliştirdikleri aletlerle Güneş'in, Ay'ın ve ufukta beliren diğer gezegenlerin hareketlerini ve konumlarını, son kertesine kadar hesaplayabiliyorlar. Bu arada, gezegenlerin ya da diğer gök cisimlerinin ne faydasına ne de zararlı etkilerine inanıyorlar. Yıldız falı gibi hokkabazlıklara ise, en ufak bir zaman bile ayırmıyorlar. Yağmur, rüzgâr ve hava durumuyla ilgili diğer hareketleri, zengin deneyimleri sayesinde, belli bazı belirtilere bakarak tamı tamına tahmin edebiliyorlar. Derslerde, bütün bu olanların nedenlerini, denizin tuzunu ve akıntıyı, gökyüzünün ve yeryüzünün kaynağını ve doğasını, kısmen bizim eski filozofların teorilerine benzer, kısmen de bizimkilerden farklı bir şekilde öğretiyorlar. Fakat bu konularda kendi aralarında da bir görüş birliği yok. Hem yeni hipotezler ortaya atıyorlar, hem de mevcut teoriler hakkındaki tartışmaları yoğun bir şekilde devam ettiriyorlar.

Felsefede ahlak öğretisini, onlar da bizim gibi, aynı sorunları tartışarak ele alıyorlar. Onlar da, bedensel ve ruhsal ve dışsal iyilikleri sorguluyor ve hatta bu "iyi"nin tümüne ait bir özellik mi, yoksa yalnız ruha mı ait olduğunu tartışıyorlar. Erdem ve haz kavramlarını da inceliyorlar. Ancak bütün bunların içinde, ilk sırada insanın mutluluğu geliyor ve bunu, ortaya bir soru atarak tartışıyorlar: İnsanın mutluluğu, bir tek unsura mı, yoksa birçok unsura mı bağlıdır?

Görünen o ki, Ütopyalılar, insan mutluluğunun tamamen veya en fazla haz kavramına dayandığını ileri süren görüşe daha yakınlar. En çok şaşırtan da şu: Yaşam sevincini öğütleyen ilkelerini, aslında ciddi ve sıkıcı, karamsar ve itici olan dinî öğretiye dayandırmaları. Mutluluk kavramını açıklarken de

mutlaka, dinî öğretilerden alınmış normları akla dayalı felsefeyle birleştiremiyorlar. Bu ilkeye dayanmayan öğretinin yeterince mantıklı olmayacağını ve dolayısıyla, mutluluk kavramının zayıf bir temele oturacağını ileri sürüyorlar.

Bu ilkeler ise şunlardır: Ruh ölümsüzdür ve tanrının lütfuyla sonsuz saadet için yaratılmıştır. Bu yaşamdan sonra, erdemli ve iyiliksever davranışlarımız ödüllendirilecek, günahlarımız ise cezalandırılacaktır. Bunlar dinî görüşlerdir ama, insan akıl ve mantık yoluyla da onlara inanmalı ve kabul etmelidir. Ütopyalılar ayrıca, hiç kimsenin, ahmaklık edip bunların tümünü reddetmeyeceğini ileri sürüyorlar. Onlara göre, bu kadar kuvvetli kanıtlar dururken, hiç kimse, kendini her türlü hazdan men edecek ve küçük zevkler için büyük hazlardan vazgeçecek ya da ardından acı getirecek zevklerin peşinden koşacak kadar budala değildir. Zira onlar, erdemlin zorlu ve sıkıntılı patikasını takip etmenin ve yalnız yaşamın hazlarından vazgeçmekle kalmayıp, hiçbir fayda sağlamayacağı halde gönüllü bir şekilde acıya katlanmanın büyük bir ahmaklık olacağını düşünüyorlar. İnsan tüm yaşamını haz almadan, hatta sefalet içinde geçirir ve öldükten sonra da eline bir şey geçmezse, böyle yaşamının ona ne faydası vardır ki?

Ütopyalılar, sonsuz saadete her türden zevkle değil, sadece dürüst ve erdemli zevkle ulaşılabileceğini düşünürlər. Onlara göre, doğayı en yüksek iyiliğe erdem yönlendiriyor. Diğer felsefi akımsa, mutluluğun erdemlin kendisi olduğunu belirtiyor. Onlar erdemi, doğayla uyumlu yaşam olarak tanımlıyor ve tanrının bizi bunun için yaratmış olduğunu düşünüyorlar. Onlara göre, her kim ki bir şeyi arzu eder veya ondan sakınırken mantığı takip ediyor, doğanın kurallarına da uyuyor demektir. Ayrıca mantık insanları, hem diğer insanlara yardım etmek, hem de bizi biz

yapan ve sonsuz saadete kavuşturan yüce tanrıya minnet duymak için coşkulandırıyor. Bunun dışında bizi, hem yaşamımızı tasasız ve mutlu geçirmemiz, hem de bir toplum oluşturduğumuz insanlarla yardımlaşmamız için teşvik ediyor. Karanlık çehresiyle erdemi vaaz eden ve hazzı lanetleyen, bize uykusuz geceleri ve perhizi dayatan biri henüz görülmemiştir. Fakat o, yine de bizi, sıkıntı ve acılar içinde olanlara yardıma koşturur ve ardından da başkasını sağalttı ve teselli ettik diye, insanlık namına göklere çıkarır. Eğer insaniyet, insan doğasına da aykırı olmayan, başkalarının yardımına koşmak, sorunlarını gidermek ve bu yolla onların yaşamlarına yeniden mutluluk ve kıvanç katmaksa, o zaman doğa, insanların kendi yaşamlarında da bunu uygulamalarını neden teşvik etmesin ki?

Ya yaşamı lezzetli hale getiren bu şeyler lanetli şeylerdir; o zaman kimseye yardım etmemeli ve hatta bunları, zararlı ve ölümcül şeyler diye tüm gücümüzle uzaklaştırmalıyız ya da bunlar başkalarına da sunmak zorunda olduğumuz çok güzel şeylerdir. Peki o zaman bunları neden kendimize de hak görmüyoruz ki? Biz diğer insanlardan daha mı önemsiziz? Bizi, başkalarına yardım etmeye teşvik eden doğa, bizi kendimize karşı neden acımasız ve zorba olmaya zorlasın ki?

Yani Ütopyalılar, doğanın, biz insanları, mutlu bir yaşam sürmeye ve hazzı, davranışlarımızın itici gücü olarak görmeye zorunlu kıldığını düşünüyor ve bu ilkelere göre yaşamayı erdem sayıyorlar. Doğa aynı zamanda insanları, daha mutlu bir yaşam için karşılıklı yardımlaşmaya da teşvik ediyor. Haklı olarak böyle yapıyor, zira, insanın kaderine bu derece hükmeden, onu doğanın nimetleriyle şımartan ve onunla bağlantılı tüm varlıklara eşit derecede sevgi veren bir başka güç yoktur. Bu nedenle de, kendi mutluluğumuzu gözetirken diğer varlıklara zarar vermemiz konusunda bizi sürekli ama sürekli uyarıyor.

Bundan dolayı Ütopyalılar şöyle düşünürler: İnsan, yalnız kendi sorumluluğunu yerine getirmekle kalmamalı, yaşamsal ürünlerinin dağılımını öngören toplumsal yasaların da harfi harfine uygulanmasını sağlamalıdır. İster iyi bir hükümdar tarafından adilce çıkarılmış, isterse zorbalığın baskısı ya da düzenbazlıkla aldatılmamış bir halkın ortak iradesiyle çıkarılmış olsunlar, bu yasalar çerçevesinde kendi mutluluğunu düşünmen, yalnız senin için değil, aynı zamanda toplumsal barış için de zorunludur. Bunun ifadesi de, hemen yanı başındakini sevmektir. Ama kendi mutluluğun için başkasınıkini tepelemek haksızlıktır. Tersinden bakarsak: Kendini ihmal ederek bir başkasına iyilik etmek, insanlık görevidir ve bu bir erdemdir. Bu bizim aleyhimize de değildir. Çünkü bir başkasına yaptığımız iyilikle ve onu mutlu ettiğimiz düşüncesiyle, vazgeçtiğimiz bedensel hazzın çok daha fazlasını hissederiz yüreğimizde. Sonuçta din, tanrının geçici ve küçük bir mutluluğa, tarif edilemez ölçüde büyük ve ebedi bir mutlulukla karşılık vereceğini vaaz ederek, yufka yürekliyi kolayca ikna ediyor.

Bu nedenle Ütopyalılar, tecrübeleri sonucu şu kanaate varmışlar: İyilik ve erdemın tek amacı, insanı mutlu bir yaşama ve sonsuz saadete kavuşturmaktır.

Ütopyalılara göre haz, bedenın ve ruhun zevk olarak algıladığı her hareket ve durumdur. Doğal arzu da insanı, bunlara boş yere yönlendirmez. Onlara göre, yalnız insan ruhu değil, aynı zamanda mantık da, sonucu acı olmayan fedakârlıklarda bulunur ve karşılığında, doğadan, yaşanmasıyla daha büyük hazlar duyulacak şeyler edinir. Ayrıca, insanların, doğaya aykırı bir şekilde, kendi aralarında anlaşarak bazı şeylerin tabiatını değiştirmek istemeleri, yalnız mantıkla değil, sonsuz saadette de bağdaşmaz. Onlara göre, doğaya aykırı bu davranışlar, mutlulukla bağdaş-

maz. Çünkü, aslında mutluluğu ve hazzı insan hayatından sürüp atan bu uygulamalar, bütünüyle yanlış bir haz kavramından hareket ederler. Zira, doğada o kadar iğrenç, ama o derecede de hazzı kıskırtan şeyler vardır ki, bazı insanlar, bunları bir kenara atmaz, aksine yaşamın en önemli özellikleri arasında sayar.

Onlara göre, yukarıda bahsettiğim ve üst başlarıyla bir meretebe daha yükseldiklerini düşünen insanlar bu gruba girerler. Aslında bunlar iki kat yanılmaktadırlar: Eğer kendilerinden çok, üstlerindeki kaftanları daha önemli buluyorlarsa, daha da fazla yanılıyorlar demektir. Eğer sorunu üst baş ekseninde düşünürsek, ince işlenmiş yünden yapılmış bir giysi neden diğerinden daha önemli olsun ki? Bu gerçeğe rağmen bunlar, burunları bir karış havada dolaşarak, kaftanları yüzünden insanlardan, normalde göstermeyeceklerini düşündükleri saygının hem de iki katını göstermelerini bekliyorlar. İnsanlar aldırış etmeyince de, fena halde öfkeleniyorlar. Bir yanılsama içindedirler.

Kibirli ve anlamsız saygı gösterilerine düşkünlük, az önce bahsettiğimiz mantıksızlığın bir türevidir değil midir? Bir başkasının şapka çıkarmasında veya diz çökmesinde ne gibi bir doğal ve gerçek mutluluk olabilir ki? Bu davranışlar, dizlerinin ağrısını mı geçiriyor, yoksa beyninin zirvalığını mı iyileştiriyor? Bunun gibi, bazıları kendi kendilerine hayranlık duyuyorlar. Neymiş efendim, onların ataları, varlıklarıyla ve özellikle de topraklarıyla zenginmişler. "Soyluluk" denen şey de bu değil mi? Ayrıca, atalarından onlara hiçbir şey kalmasa veya kendileri bu zenginliği har vurup harman savursalar bile, bu beyler, soyluluklarından hiçbir şey kaybetmediklerini düşünüyorlar.

Ütopyalılara göre, sahip oldukları taşlarla gözleri kamaşan ve kendilerini tanrı zanneden insanlar da, bu gruba girerler. Hele bir de bunlar, diğer insanların önem verdikleri en güzel taşlara sahiplerse, artık keyiflerine diyecek yoktur. Halbuki her yer-

de her şey, aynı öneme ve değere sahip değildir. Bunlardan bazıları vardır ki, bütün mücevherleri çıldırmışçasına satın almaya hazırdır; yeter ki satıcı onların gerçek olduğunu temin etsin. Sanki sahte bir taş, hakiki bir taştan daha az göz boyuyormuş gibi. Neden bir bakışta sahte olduğu anlaşılmayan bir taş, hakiki bir taştan daha az mutlu etsin ki? İkisi de bir körün gözünde aynı değerde değil mi?

Öte yandan bunlar, bu kadar taşı biriktirerek ve bunları hayranlıkla seyrederek, gerçek bir mutluluktan mı hareket ediyorlar, yoksa bir yanılsamaya mı hayranlık duyuyorlar? Peki ya şu, hiçbir zaman kullanmayacakları altınları, kaybetme korkusuyla bir yere gömerek kaybedenlere ne demeli? Bütün insanlardan ve hatta kendinden bile sakınarak yere gömdüğün altınların anlamı olabilir ki? Yere gömülü altınlarla şişiniyor ve onları emniyete aldığını düşünüyorsun. Peki, eğer sen bilmeden hazinen çalınmışsa ve sen de on yıl boyunca bu altınların emniyette olduğu düşüncesiyle yaşadıktan sonra rahmetlik olursan, bu on yılda hissettiklerinin sana ne gibi bir faydası olur? Nasıl olsa, öyle ya da böyle onların bir faydasını görmedin.

Bunun gibi, kendilerinin bizzat yaşamadıkları ama duydukları, şans oyunlarına ve avcılığa meraklı olanlar hakkında da olumsuz düşünüyorlar. Bir tahta üzerine sürekli atılan ve istenen sayının gelmesi için sabırla beklenen bir zar oyunundan ne zevk alınabilir ki? Hele şu korkunç köpek sesleri eşliğinde yapılan süre avlarına ne demeli? Neden bir köpeğin tavşanın peşinde koşması, bir köpeğin bir başka köpeğin peşinden koşmasından daha heyecanlı olsun ki? Her iki durum da aynıdır: Eğer kovalamaca sana mutluluk veriyorsa, her iki durumda da birisi kovalanıyor; ha tavşan, ha köpek. Yoksa ölümü mü; köpeğin tavşanı parçalamasını mı görmek istiyorsun? Halbuki köpeğin

tavşanı, güçlünün zayıfı, vahşinin korkak ve zavallıyı, zalimin garibanı parçalaması, senin merhametini uyandırmalı.

İşte bu nedenle Ütopyalılar, özgür bir insanın onuruna yakışmayan avlanma işini, yukarıda bahsettiğim, kasaplık görevinden sorumlu kölelere bırakmışlar. Onlar avcılığı, kasaplığın en adi kısmı olarak değerlendirirken, mezbaha bölümünü faydalı ve dürüst buluyorlar. Zira hayvan mezbahada hem daha fazla acı çekmiyor, hem de zorunlu olarak öldürülüyor. Oysa avcılar, zavallı hayvancıkları sırf zevk için kesip katlediyorlar. Ve Ütopyalılara göre, bu katliamı seyretmek, vahşi hayvanlarda bile vahşet duygusunu uyandırıyor ya da sürekli tekrar edildiğinde, barbarlıktan zevk alma duygusu yaratarak yozlaştırıyor.

Bu ve buna benzer sayısız hazzı, doğanın sunduğu gerçek hazlar olarak görmüyorlar. Bunların duygulara hoşluk verdiğini ve insanı mutlulukla bezediğini kesinlikle kabul etmiyorlar. Onlara göre bu duygu doğadan gelmez, fakat insanın yanlış yönlendirilmiş alışkanlıklarından gelir. Tıpkı insanların tatlı yerine acıyı, gebe kadınların kara sakız ve içyağını bala tercih etmeleri gibi. Ancak, hastalık ve alışkanlığın yozlaştırdığı anlayışlar, başka şeylerin doğasını değiştiremediği gibi, mutluluğun tadını da değiştiremeyecektir.

Gerçek haz olarak kabul ettikleri hazları iki grupta sınıflandırıyorlar: Bedenin ve ruhun hazzı. Ruha ait olan haz, hem mantıklı bir işin yapılması durumunda, hem de gerçeğin incelenmesiyle ortaya çıkar. Bu da kendisini, erdemli bir yaşam sürdürmek ve geleceğe umutla bakmak şeklinde ifade eder.

Ütopyalılara göre bedensel hazlar da ikiye ayrılır: Birincisinde ruhumuz hazla dolar. İnsan bunu, enerji harcadıktan sonra ortaya çıkan ihtiyacı yeniden doyurmak için yiyecek ve içecek alarak hisseder. Bir de bedeninde fazla bulunan sıvıyı

dışarı atarak hisseder. Örneğin, bağırsaklarımızı boşaltırken, çocuk yaparken veya bir yerimizi kaşırken. Kimi zaman da, bedenimizin bir şey almaya veya dışarı atmaya ihtiyacı olmadığı veya bizi rahatsız eden bir durum bulunmadığı halde, bir müzik parçası dinlediğimizde hissederiz. Bu bizi, gizemli bir şekilde mutlu eder ve dikkatimizi oraya yöneltir.

İkinci durum ise, bedenin kendisiyle barışık ve uyumlu olduğu durumda ortaya çıkar. Bu durumda insan kendini hastalıklıktan uzak ve tamamen sağlıklı hisseder. Eğer bir ağrınız yoksa, dışardan bir etki yapılmadığı halde, bedeniniz sizi mutlu kılar. Bu kendini belki bir yemek veya içecek kadar kuvvetli hissettirmez, ama Ütopyalılara göre bu durum aynı zamanda, insan mutluluğunun ortaya çıkacağı ve üzerinde serpileceği vazgeçilmez temeli oluşturur. İşte yaşamı yaşanmaya değer kılan esas durum da budur ve bu olmayınca insan, hiçbir hazzın tadına varamaz. Ağrı hissedilmeyen hastalık durumunu onlar, duygusuzluk olarak ifade ediyorlar. Hatta onlar, etraflıca tartıştıktan sonra, "hiç ağrı hissetmeden sağlıklı yaşamak, gerçek mutluluk değildir, çünkü bu his bize, dışardan gelen etkiyle duyurulur" anlayışını da reddetmişler. Ütopyalıların neredeyse tamamı, sağlıklı bir durumu, özellikle haz verici buluyorlar. Çünkü hastalık ağrı demekse, o da hazzın düşmanı demektir; tıpkı hastalığın, sağlıklı durumun düşmanı olması gibi. Kesintiye uğramayan sağlık neden haz verici olmasın ki? Onlara göre acı, bir hastalığın ürünüdür; tıpkı hastalığın, acı veren bir durum olması gibi. Her iki durumda da etki aynıdır. Bu anlayışa göre, ister sağlık haz olarak algılsın, isterse hazzı, tıpkı ateşin ısıyı ortaya çıkardığı gibi, o ortaya çıkarsın, sağlık sarsılmadığı sürece mutluluk da ortadan silinmez.

Bunun dışında Şu soruyu soruyorlar: Peki sarsıntı geçiren sağlık, normalde açlığa karşı bir nlem olan yemeği, bu süre içinde nasıl değerlendiriyor? Yemekle sağlık bedende yeniden hâkim hale geliyor ve alışılmış kuvvetimizin yeniden yerine gelmesini sağlayarak mutlu olmamızı da sağlıyor. Bu mücadeleyi kazandıkça mutluluk duygusunu artıran sağlık, zaferini tam olarak ilan ettikten sonra, daha fazla mutluluk duygusu vermez mi? Mücadeleyi tek başına verdikten ve kavgadan baŐarıyla çıktıktan sonra sağlık, hissettirdiği mutluluk duygusunu daha da iletip tam tadına varmadan, onun bir noktada donmasını kabul eder mi? topyalılara göre, sağlığın hissedilmeyeceğini iddia eden görüş tamamen yanlıŐtır. Sağlıklı olmayandan başka, aklı yerinde olan kim sağlığını hissetmez ki? Kim donuk ve kr bir inanca sapmadan, sağlıklı olduğunu hissetmediğini söyleyebilir ki? Haz almak, mutlu olmanın bir diğer adı değil midir?

topyalılar özellikle ruhsal hazları anlamlı buluyorlar. Onlara göre bunlar, hazların içinde en soylu olanıdır ve büyük ölçüde erdemli ve bilinçli bir yaşam içinde ortaya çıkarlar. Bedenin hissettiği hazların en yoğunu ise, sağlığın mücadeleden zaferle çıktığı anda yaŐanandır. Zira onlar, yemek, içmek ve buna benzer diğer bedensel hazları önemsemekle birlikte, sonuçta bunların esas amacının, sağlığın yerine gelmesi olduğunu belirtiyorlar. Bu hazlar, kendi başlarına bir anlam ifade etmezler, sinsicce yaklaşan hastalığa meydan vermedikleri oranda görevlerini yerine getirmıŐ olurlar. Nasıl ki akıllı bir insan, hastalığı iyileŐtirmektense hastalığı önlemeyi, acıyı dindirmektense acıyı önlemeyi yeğlerse, bu hazlara alıŐmaktansa bu hazların ortaya çıkmasına yol açan nedenleri ortadan kaldırmak gerekir.

Bu türden hazları tatmaktan mutlu olduğunu ileri süren biri, yaşamını sürekli açlık ve susuzluk çekerek, kaŐınarak ve oraya

buraya sürtünerek geçirmeli. Kim böyle bir yaşamın yalnız berbat değil, aynı zamanda sefilce olduğunu göremez ki? Nitekim bu türden hazlar, saf olmadıkları için, bütün hazların en aşağılık olanıdır. Çünkü, insana acı vermeden kendilerini tattırmazlar. Aynı ölçüde olmamakla birlikte, yemekten alının haz da açlıkla bağlantılıdır. Ayrıca, acı, hazdan hem daha kuvvetlidir hem de daha uzun sürer. Zira hazdan önce ortaya çıkar ve ancak mutluluk duygusu kaybolduktan sonra yok olur.

Sonuçta topyalılar, bu türden hazzı, zorunlu olmadıkça pek anlamlı bulmuyorlar. Fakat, nasıl ki bir ana yavrularını hazlarla ödüllendirir, onlar da zevkleri doğa ananın bir lütfu olarak tatmaktan mutluluk duyuyorlar; ancak alışkanlık yapmamak kaydıyla. Bir düşünsenize, eğer insanlar, çok seyrek hastalandıklarında ilaç aldıkları gibi, açlık ve susuzluğa karşı da ilaçlar almak durumunda kalsalardı, yaşam ne kadar sefilce olurdu?

Buna karşın, güzelliği, gücü ve yeteneği, doğanın insanlara bir lütfu olarak çok önemsiyorlar. Hatta doğanın, insana daha yaradılışında kazandırdığı, koku alma, duyma ve görme yoluyla edinilen hazları da çok önemsiyorlar. Hiçbir canlı, doğanın güzel yapısını insan kadar fark edemez, kokunun farklı tonlarını algılayamaz veya müziğin uyum ve uyumsuzluğunu duymaz. Bunların hepsi de, yaşamın vazgeçilmez çeşnisini oluşturur. topyalılar bütün bu hazları tadarken, hazdan sonra rahatsızlığa neden olan düşük karakterdeki hazların yüksek karakterdeki hazları bastırmamasına kesinlikle dikkat ediyorlar. Onlara göre bu durum, ölçüsüz davranıldığında ister istemez ortaya çıkacaktır.

Fakat topyalılar şunlara kesinlikle karşılar: Beden güzelliğini zedelemek, gökten kuvvetten düşmek, hareket yerine uyuşukluğa yönelmek, perhizle bedeni zayıf düşürmek, sağlığı bi-

linçli bir şekilde bozmak, doğal hazlardan uzak durmak (ancak bu, kendisini devlet ve toplum yararına feda etmek amacıyla yapılırsa, tanrı katında en büyük hazlarla ödüllendirilir), yanlış bir erdemden hareketle, belki de hiçbir zaman karşılaşılmayacak eziyetlere gelecekte daha kolay dayanabileceğini düşünmek ve hiçbir yararı olmadığı halde, kendi kendine eziyet etmek. Kendi kendine zulmetmeyi ve kendisinin çok özel biri olduğunu düşünerek doğanın sunduğu hazları bir kenara itmeyi, ahmaklığın daniskası olarak görüyorlar.

İşte bunlar, Ütopyalıların haz ve erdem konusundaki görüşleri. Onlara göre, tanrının vahyi hariç hiçbir kural insan aklının üstünde olamaz. Doğrusu, onların haklı olup olmadıklarını zamansızlıktan dolayı inceleyemedim. Aslında gerekmez de; zira, benim amacım, onların kurumlarını anlatmaktı, onları haklı çıkarmak değil. Ne var ki, yeryüzünün hiçbir yerinde onlardan daha ileri ve mutlu bir topluluğun bulunmadığından çok, ama çok eminim.

İlk bakışta öyle gözükmemekle birlikte, bedensel açıdan hareketli ve çevikler, hatta güçlüler de. Beden ölçüleri de fena sayılmaz. Toprakları her yerde verimli ve iklimleri her yerde yumuşak olmadığından, sağlıklarını ölçülü bir yaşam tarzıyla koruyorlar. Ayrıca topraklarını öyle işliyorlar ki, dünyanın hiçbir yerinde, bu kadar ürün alındığını, bu kadar sağlıklı hayvan yetiştirildiğini ve bu kadar sağlıklı ve uzun ömürlü insan nesli olduğunu sanmıyorum. Sadece tarım alanında bildiğimiz yöntemleri titizlikle uygulamakla yetinmiyor, çorak toprakları, gübre ve büyük bir insan emeği harcayarak iyileştiriyorlar. Hatta başka bölgelerde yenisini dikmek için ormanları kökten söküyorlar. Böylece hem ürünün en iyisi hedefleniyor, hem de ulaşım olanakları değerlendiriliyor. Orman ya deniz ve ırmakların ya da kentlerin yakınında olmalı, çünkü tomruk taşımak olağanüstü zordur. Meyve ve sebzeği uzaklardan taşımak ise daha kolaydır.

Ütopyalılar bu özellikleriyle, gördüğüm en yetenekli, en yaratıcı ve hünerli insanlardır. Hem düşünsel etkinlik için boş zaman yaratmayı seviyorlar, hem de zorunlu görülürse, hiç yükünmeden, hep birlikte bedensel işe koyuluyorlar. Ancak, her fırsatı düşünsel etkinlik için değerlendirmeden de edemiyorlar.

Sosyal Bilimlerin Teşvik Edilmesi ve Kitap Basımı

Örneğin yanımızda eski Yunanlılara ait bazı edebî ve bilimsel eserler getirdiğimizi görünce, yardımımıza da başvurarak, bunları aç kurtlar gibi incelemeye koyuldular –anladığımız kadarıyla Romalıları, şair ve tarihçilerinin dışında pek fazla önemsemiyorlar–. Başlangıçta daha çok, yardımı esirgediğimizi düşünmesinler diye onlara okumaya başladık. Doğrusunu söylemek gerekirse, öğrettiklerimizi anlayacaklarını da pek düşünmüyorduk. Kısa bir süre sonra, gösterdikleri başarı ve çabayı görünce, yardımlarımızın sonuçsuz kalmadığını fark ettik. Öyle ki, gösterdiğimiz harflerin tıpatıp aynısını yazıyorlardı, kelimeleri olduğu gibi telaffuz ediyorlardı ve onları öyle hızlı bir şekilde kavıyor ve akıllarında tutuyorlardı ki, insan kolayca bunun bir mucize olduğuna inanabilirdi. Ancak, bunların büyük bir çoğunluğu, hem kendi istekleriyle hem de senatonun direktifiyle eğitime katılan, dönemin en iyi ve en yaşlı öğrencileriydiler. Üç yılda, iyi bir yazarı tek başlarına sorunsuz bir şekilde okuyabilecek kadar ilerlemişlerdi. Sadece eserlerde yazım hatalarının olduğu yerde tökezliyorlardı. Kim bilir, belki de bu edebiyatı, kendi edebiyatlarına yakın olması nedeniyle çok çabuk çözdüler. Ben şahsen, Ütopyalıların eski Yunanlılardan geldiğini düşünüyorum. Çünkü dilleri Farsçaya çalsa da, özellikle kent ve kurum adlarında Yunancanın izleri-

ne rastladım. Oraya dördüncü gidişimde, hemen dönmeye niyetim olmadığı için yanıma başka eşya yerine bol bol kitap almıştım. O kitaplar şimdi onların oldu. O kitapların arasında Platon'un çok sayıda eseri, Aristoteles'in¹¹ bazı kitapları ve bazı eksik sayfaları olmakla birlikte Theophrastos'un¹² "Bitkiler Üzerine" olan kitapları bulunuyor. Kitaplardaki eksikler ise tamamen benim kabahatimdi. Son seyahatimde gemide bulunan bir maymun, açıkta bıraktığım kitabın üzerine çöreklenmiş ve birkaç sayfasını yemişti. Ne yazık ki, bunu fark ettiğimde, çoktan iş işten geçmişti. Ayrıca onlara Lascaris'in¹³ gramer kitabını da bıraktım, Theodoros'u¹⁴ yanımda götürmemiştim. Yanıma Hesykhios¹⁵ ve Dioskoridos'un dışında sözlük de almamıştım. Plutarkhos'un¹⁶ kitapçıklarını her şeyden fazla sevdiler. Lukianos'un¹⁷ ince ve zeki nüktelerinden de çok hoşlandılar.

fairlerden Aristofanes,¹⁸ Homeros ve Euripides'ten¹⁹ başka Sofokles'in²⁰ Aldus²¹ baskısına ve ayrıca tarihçilerden de Tho-

- 11 Aristoteles (MÖ 384-322): Ünlü Yunan filozofu ve bilgini. Siyaset ve ahlak teorileriyle ünlüdür. Türkçede Aristo diye de bilinir.
- 12 Theophrastos (MÖ 372-287): Lesboslu filozof ve Aristo'nun öğrencisi. *Karakterler*'in yazarı.
- 13 Lascaris Konstantinos (1434-1501): Bizans gramerlisi. *Erotemata* adlı eseri ilk Yunanca baskıyı oluşturur.
- 14 Theodoros Gaza (1398-1475): Selanikli gramerli. "Yunan Grameri" ile ünlüdür.
- 15 Hesykhios (MS 4-5. yüzyıllarda yaşamış olduğu tahmin ediliyor): Yunan gramerli. Seyrek kavramlar üzerine bir ansiklopedi de çıkarmıştır.
- 16 Plutarkhos (40-125): Eski Yunanistan'ın aydınlanmacı tarihçisi. Ünlü Romalı ve Yunan devlet adamlarının hayat hikâyelerini yazdı.
- 17 Lukianos (125-180): Samsatlı Aydınlanma yazarı. Eşitlikçi düşünceleri dile getiren komedyalar yazmıştır. Bunların en ünlülerinden biri "Öbür Dünyadan Konuşmalar"dır.
- 18 Aristofanes (MÖ 450-388): Ünlü Yunan komedyalı yazarı. Materyalist ve barışçı komedyalarıyla ünlüdür. *Barış*, *Kadınlar Meclisi* gibi ünlü komedyaların yazarı.
- 19 Euripides (MÖ 484-406): Ünlü Yunan tragedya yazarı.
- 20 Sofokles (MÖ 490-406): Yunanlı tragedya yazarı.
- 21 Aldus Manutius (1449-1515): Eski Yunan klasiklerini 15. yüzyılda ilk kez ve kitap boyutunda basımını yapan ünlü Venedikli matbaacı. Onun yayımladığı eski klasiklerin, Avrupa'da hümanizmin yayılmasında çok büyük etkisi olmuştur.

ukydidés²² ve Herodotos'a²³ ve hatta Herodianos'a²⁴ sahipler. Unutmadan belirtiyim, yol arkadaşıım Tricius Apunatus'un yanında getirdiği Hippokrates'in²⁵ bazı küçük makaleleri ve Galenos'a²⁶ ait "Latrike Tekhne" (Tıp Sanatı) de orada kaldı. Özellikle bu kitaplara büyük bir özenle yaklaşıyorlar. Zira onlar, yeryüzündeki halklar arasında, tıbbın yardımına en az başvuran halk olmalarına rağmen, bu öğretileri, insanlığın yarattığı en bilimsel ve en faydalı eserler olarak görüyor ve onları büyük bir saygıyla el üstünde tutuyorlar. Bu eserleri inceleyerek hem doğanın mucizelerini keşfetme şerefine ereceklerini, hem de doğanın yaratıcısının takdirini kazanacaklarını düşünüyorlar. Ütopyalılara göre yaradan, yerkürenin görülmeye değer yapısına, bir sanatçı gibi şekil verdi ve insanların seyretmesi ve incelemesi için gözler önüne serdi. Onun sırrını çözmesi için, insana yetenekler bahşetti. Bu nedenle de yaradan, dikkatli bir gözlemciyi, bilime meraklı ve eserine hayran birini, bu mucizevi eseri öylesine; akılsız bir hayvan gibi kımıltısız izleyen bir yaratıktan daha çok seviyor.

Aldıkları bilimsel eğitim sayesinde Ütopyalılar, hayatın akışını kolaylaştıran araç ve yöntemler bulma konusunda çok yetenekliler. Ancak, özellikle iki buluşu bize borçlular: Matbaayı ve kâğıt üretimini. Tabii ki yalnız bize değil, aynı zamanda ve önemli ölçüde kendi yeteneklerine de. Öyle ki, onlara kâğıda ba-

22 Thoukydides (MÖ 460-400): Tarih biliminin babası olarak da bilinen Yunan tarihçi. Peloponnes savaşıını anlatan eseriyle ünlüdür.

23 Herodotos (MÖ 490-424): Bodrumlu tarih yazarı. "Tarihin babası" olarak bilinir.

24 Herodianos: MS 240'lı yıllarda yaşamış Antakyalı tarih yazarı.

25 Hippokrates (MÖ 460-377): Tıp biliminin kurucusu olarak bilinir.

26 Galenos Pergamēnos (131-201): Bergamalı hekim. Eserleri tıpta temel eserler arasında sayılır.

sılmış Aldini²⁷ baskılarını gösterdik, kâğıt üretimi yöntemini ve baskı tekniğini anlattık sadece. Açıklayamadık, çünkü hiçbiri-miz bu işi tam olarak bilmiyordu. Bir çırpıda zekice deneylere giriştiler ve hızla kâğıt üreterek basım işine başladılar. Daha önce, deri, lif ve kabuk üzerine yazıyorlardı. İlk başlarda çok başarılı değillerdi, ancak deneyimle öyle hızlı yol aldılar ki, ellerinde metinler olsaydı, bütün eski Yunan eserlerini anında basmış-lardı. Ama ne yazık ki, benim verdiklerimin dışında başka eser yoktu ve kısa bir süre içinde bunlardan binlerce kopya basmayı başardılar.

Yabancılar ve Köleler

Bu arada şunu da belirteyim ki, Ütopya'yı ziyaret edenlere kucak açılıyor. Hele, seyahatler sayesinde farklı diyarlardan çeşitli yetenek ve meslekler öğrenmiş olanlara. Bu nedenle bi-zi de çok iyi karşıladılar. Zira dünyanın diğer bölgelerinde olup biteni çok merak ediyorlardı. Ara sıra ticari gemilerin de uğradığı olmuyor değil ama, onlar altın, gümüş ya da demirden başka ne getirecekler ki? Kendi ihracat ürünlerine gelince; bunları başkası gelip alacağına, kendileri götürüyorlar, çünkü bu yolla hem diğer halkları tanıma fırsatı buluyorlar, hem de denizcilik bilgilerini unutmamış oluyorlar.

Kölelerine gelince; bunlar ne savaş esirleridir –eğer savaşı biz-zat başlatmamışsa– ne de kölelerin çocukları, ne de başka halklar-dan satın alınmış kölelerdir. Bunlar ya Ütopya'da suç işlemiş ve kölelik cezası almış veya başka ülkelerde çeşitli suçlar işlemiş ve idam cezası almış kişilerdir. Bu sonunculardan çok sayıda köleyi, ya çok ucuza satın almışlar ya da bedavaya getirmişler.

27 Aldini: Aldus tekniği kullanılarak basılan kitaplara verilen ad.

Yabancı köleleri hem işlerde çalıştırıyorlar, hem de prangalara bağlıyorlar. Ama kendi vatandaşlarından olan kölelere daha sert davranıyorlar, çünkü bu kadar güzel bir düzende, çok iyi bir eğitim aldıkları halde kötü yola başvurarak suç işlemiş olmalarına anlam veremiyorlar.

Orada başka bir köle grubu daha var: Ütopya'daki köleliği gönüllü olarak kabul etmiş, başka bir halkın çalışkan evlatları. Ütopyalılar onları kendi yurttaşlarından farklı görmüyor ve saygılı davranıyorlar. Bir tek fark var: Alışık oldukları için onlara daha fazla iş yüklüyorlar. Biri tekrar geri dönmek mi istiyor, ki bu çok istisnai durumlarda söz konusu olur, bunu engellemedikleri gibi, onu eli boş da göndermiyorlar.

Hasta Bakımı

Daha önceden de bahsettiğim gibi, hastalara özel bir ihtimam gösteriyorlar ve iyileşmeleri için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar. Öldürücü hastalıklara yakalanmış olanlara, hiçbir yardımı esirgemedikleri gibi, özellikle onlarla sohbet ederek, güç vererek manevi destek oluyorlar. Eğer hastalık hem öldürücüye ve hem de büyük acılar veriyorsa, gerek din adamları, gerekse yöneticiler hastayla konuşarak, ona her şeyin yapıldığını, ama acısını dindiremediklerini, eğer isterse yakınlarını ve kendisini bu yükten ve acıdan kurtarabileceklerini belirtiyorlar. Her gün acılar içinde kıvrandığı bu zindan yaşama isterse kendisinin, isterse başkalarının son verebileceğini açıklıyorlar. Bunun, onun için akıllı bir karar olacağını, çünkü ölümle kimseye bir iyilik yapılmadığını, ama kendisinin işkenceden kurtulacağını söylüyorlar. Ayrıca onun bu kararla, tanrının merhametine sığındığını, çünkü bu kararı tanrı kelamını en iyi bilen din adamlarının da desteklediğini

belirtiyorlar. Bu karara kesinkes vardıktan sonra, hasta, ya oruç tutarak yaşamına son veriyor ya da sağlık görevlileri, ölümü hissettirmeden, onu son yolculuğuna uyutuyorlar. Kimsenin yaşamına, kendi iradesi dışında son vermiyorlar ve ayrıca, ölmek istemezse, bakımını sonuna kadar devam ettiriyorlar. Ancak bu tavsiyeler ışığında ölüme karar veren, büyük bir saygı görüyor. Fakat öldürücü hastalık gibi herhangi bir acil nedeni olmadan yaşamına son verenler, din adamlarının ve senatonun özel kararı olmadan ne yakılabiliyor ne de defnediliyorlar. Bunun yerine cesedi, kınamanın bir simgesi olarak bataklığa atıyorlar.

Ütopya'da Evlilik

Kadınlar 18, erkekler ise 22 yaşından sonra evlenebiliyorlar. Ütopya'da evlilikten önceki cinsel ilişkinin çok büyük bir cezası var. Böyle bir şey yapanların evlenmesi, eğer devlet başkanı bu ağır suçu affetmezse, yasaklanıyor. Bu arada aile babası ve aile anası da, bu işe engel olamadıkları gerekçesiyle kınama cezası alıyorlar. Bu suça böyle ağır ceza verilmesinin gerekçesini şöyle açıklıyorlar: Eğer evlilikten önceki cinsel ilişkiye göz yumulursa, o zaman kimse evliliğe yönelmez; kimse hayatını yaşam boyu birlikte olacağı bir insana bağlamaz; kimse evliliğin zorunlu olarak birlikte getirdiği sıkıntılara katlanmazdı.

Yalnız, eş seçimi konusundaki kuralları bize pek şık gelmedi ve hatta biraz da gülünç buldum. Ütopya'da görücüye çıkmış erkek veya kadın, bakire veya dul olsun, evlilikten önce birbirlerini çırılçıplak inceliyorlar. Bu kurallarla ilgili şaşkınlığımızı belirtip gülümseyince, şu açıklamayı yaptılar: Aslında bu kuralı uygulamayan halklar akılsızca davranıyorlar. Onlar, altı üstü birkaç kuruşluk değer olan bir kısracı satın alırken, dişlerini

kontrol etmek için ağzının içine bakıyorlar, eğerini çözüp atın bir tarafının kırık olup olmadığını baştan sona inceliyorlar da, bunu, bir hayat boyu, güzel ve kötü günde birlikte olacağımız bir kadın veya erkekte neden yapmayalım? Normal koşullarda, onun yüzünden başka neyini görebiliyoruz ki? Ya, giysilerinin altında bir bedensel kusuru gizliyse? Ütopyalılar bu yolla, birlikte olacakları insanı etraflıca inceliyor ve sonradan pişman olacakları yanlış bir adım atmamış olduklarını söylüyorlar.

Ne yazık ki, herkes mantıkla hareket edip bir insanın karakterinin sağlamlığıyla yetinmiyor. Çünkü bedensel özellikler, akıllı insanların evliliğinde tayin edici bir role sahip olamazlar. Her neyse, sonuçta giysinin altındaki erkeği veya kadını yabancılaştıracak, ki bedensel kusurlar buna neden olabilir, bir özür bulunabilir. Fakat evlilik süresince ortaya çıkan bedensel kazalara kimsenin bir diyeceği olamaz ve herkes de kaderine katlanmak zorundadır. Ancak, birinin gözünü evlilikten önce boyamayı, Ütopya'daki kurallar yasaklıyor.

Evlilik konusunda Ütopyalılar, herkesten daha titiz olmak zorundadırlar, çünkü çok önemli bir neden olmadan boşanmak olanaklı değildir. Herkes evlilikle, göğün altında, kişi hayat boyu birlikte olacağı eşini, bir kez seçebilir. Evliliği bitirmeye ilişkin önemli bir nedeni olanlar ise, senatodan izin almak zorundadırlar. Boşanmaya neden olan, hayat boyu bir daha evlenemez ve ayrıca şerefi de kirlenmiş olur. Bunun dışında, kimse karısının başına bir kaza geldi diye ondan boşanamaz. Özellikle, birinin yardıma ihtiyacı olduğu bir anda terk edilmesi, büyük bir zulüm olarak görülür; hele insanların, yaşlılıkla birlikte gelen hastalıklar döneminde birbirine destek olması gerekirken.

Tabii ki zaman zaman evlilerin karakterlerinde uyumsuzluk da baş gösteriyor. Bu durumda, eğer ikisi de birlikte olabilecek-

leri başka eşler bulmuşlarsa, karşılıklı anlayış temelinde evliliğe son verip yeni birliktelilere adım atabilirler. Bu da ancak senatörlerin ve eşlerinin, araştırma yaptıktan sonra verdikleri özel izinle olanaklıdır. Bu adım özellikle zorlaştırılıyor, çünkü böylece insanlara, herkesin saygı duyması gereken evlilik kurumunu tahrip etmenin o kadar da kolay olmadığını göstermek istiyorlar.

Zina yapanlara gelince, bunlar en sert cezaya; zorunlu çalışma cezasına çarptırılıyorlar. Her iki taraf da evliyse, aldatılan eşler, eski eşlerinden boşanıp başkasıyla evlenmeye hak kazanıyorlar. Ancak aldatılan eşlerden biri, eşini sevmeye devam ediyorsa ve evliliğini bozmaya niyetli değilse, bu hak ona tanınır. O durumda aldatılan eş de, eşine verilen cezaya katlanmak zorundadır. Ancak her ikisinin de kopmaz sevgisi, suçlunun samimi çabası ve pişmanlık durumu göz önüne alınarak, senato tarafından verilen ceza yeniden temyize gider. Ne var ki, zina suçunu tekrarlayanın cezası idamdır.

Adalet Sistemi

Yasalar, diğer suçlar için kesin cezalar koymamıştır. Suçun durumuna göre senato, suçluya istediği cezayı verebilir. Genel ahlak kuralları açısından kamu yargılaması yapmaya gerek olmayan hafif suçlarda, kocalar karılarını, ebeveynler çocuklarını cezalandırabilirler. Ancak her durumda, en ağır ceza zorunlu çalışmadır. Suçlular hemen yatırılıp boğazlanmazlar. Bu, hem suçlu için, hem de toplum için faydalıdır. Bir kere suçlu ölüp yok olacağına, hem topluma el emeğiyle hizmet etmeye devam eder, hem de çalışma süresindeki ibretlik durumuyla suça eğilimli olanlara iyi bir ders oluşturur. Ancak suça direnen ve sağa sola saldıranları, eğer prangalar ve kafesler de durduramazsa, yola

gelmeyen vahşi hayvanlar gibi öldürüyorlar. Uslananlara ise, bir umut ışığı gösteriliyor. Eğer suçlular, aldıkları cezadan çok, işledikleri suçtan dolayı pişmanlık gösterir ve düzeldiklerine dair bir işaret verirlerse, ya Devlet Başkanı tarafından affedilirler ya da ceza halkın oylarıyla ertelenir, en kötü durumda da hafifletilir.

Bir kadını veya erkeği ayartma girişimi bile, en az eylemin kendisi kadar ağır cezalı bir suçtur. Eylemin gerçekleşmemiş olması cezayı hafifletmez. Daha doğrusu yasalar, bilinçli bir girişimi, sonucu ne olursa olsun, eylemi gerçekleştirmiş, suçun tüm unsurları yerine gelmiş gibi varsayar ve ona göre karar verir.

İlginçtir ama, Ütopyalılar delilerle eğlenmeyi bir meziyet olarak görüyorlar. Delilerle eğlenenler horlanmaz ama, onlara zarar vereni çok ayıplarlar. Zira onları eğlendirmeyi, en çok delilerin kendilerinin istediklerini düşünüyorlar. Eğer biri sert mi zaçlıysa, ona kesinlikle bir deli teslim edilmiyor, çünkü o aşırı ciddiyetiyle, onun ihtiyacı ve tek meşgalesi olan eğlenme talebine yanıt vermemiş oluyor.

Bunun yanında, kötürüm biriyle alay etmek büyük bir denizsizliktir ve toplum tarafından kınanır. Çünkü özürlü bir beden, sahibinin kabahati değildir; onunla alay etmek, alay edenin ahmaklığını ortaya koyar.

Ütopyalılar, birinin pejmürde bir halde dolaşmasını tembellik ve ihmalkârlık olarak değerlendirir, aşırı süse düşkün olanları ayıplarlar. Zira onlar, deneyimlerinden hareketle, hiçbir cilvenin, namuslu ve oturaklı bir kadının çekiciliğiyle yarışamayacağını iddia ediyorlar. Bazıları güzelliğe aldansa bile, hiç kimse erdemli ve sadakatli olanların yerini tutamazmış.

Ütopyalılar, yurttaşlarını, yalnız cezai yaptırımlarla değil, aynı zamanda ödüllendirerek de suç işlemekten uzak tutuyorlar. Bu amaçla, topluma büyük yararlar sağlanmış önemli insanların

heykellerini pazar yerine dikeyyorlar. Böylece hem onları şeref-
lendiriyor, hem de örnek göstererek yeni nesilleri eğitiyorlar.

Kim ki kariyer peşinde koşar, o tüm şansını da kaybetmiş
olur.

Herkes birbirine çok saygılıdır. Memurlar ne kabadırlar, ne
de kibirli. Onlara "baba" diye hitap edilir ve onlar da öyle dav-
ranırlar. Memurlara saygı göstermek zorunlu değildir, fakat bu-
nu hak etmişlerdir. Devlet Başkanını, kıyafetinden ayırt etmek
olanaklı değildir. Kafasında bir hale de taşımaz. Sadece, o gider-
ken önünde, başrahiplerde olduğu gibi, mumdan yapılmış bir
başak taşınır.

Ütopyalıların çok az yasaları olduğunu belirtmiştik. Diğer
kurumları sayesinde çok fazla yasaya ihtiyaç da kalmamış. Hat-
ta, diğer halkların, yığınlarca yasaya rağmen sorunların üstesin-
den gelememelerini de esefle karşılıyorlar. İnsanların, hiç oku-
ma fırsatları bulamayacakları kadar çok ve anlaşılmasız yasayla
sarılmış olmalarını da bir haksızlık olarak değerlendiriyorlar.

Avukatlara gelince; hem yasaları eğip bükmelerinden, hem
de dürüst olmayan tarzlarından dolayı onlardan hoşlanmıyorlar.
Bu konuda şöyle düşünüyorlar: Herkesin, savunmasını hâkim
önünde tek başına yapması daha doğrudur. Böylece fazla konu-
şmaya da gerek kalmaz. Ayrıca bu yolla, davayla ilgili gerçeğin
daha çabuk ortaya çıkması da sağlanmış olur. Eğer biri hâkim
karşısında avukatının hokkabazlıklarıyla donanmamışsa, hâkim,
onun ne demek istediğini anında anlar, garibanları ve kimsesiz-
leri onun saldırılarına karşı korur. Kalabalık ve uzun yasaları
olan ülkelerde bunu sağlamak aşırı zordur.

Öte yandan herkes yasaları, az olması nedeniyle, çok iyi bil-
mektedir. Peki yasalar nasıl yorumlanır? En basit şekilde ve ger-
çeğe uygun olarak. Onlara göre yasalar, insanların sorumluluk-
larını hatırlatmak için çıkarılmıştır. Ancak, zor anlaşılabilir ve fark-

lı yorumlanabilecek yasalar, çok az sayıda insan tarafından anlaşılacağından, yani çoğunluğa sorumluluklarını hatırlatamayacağından, amacına da ulaşmamış olacaktır. Bu nedenle, yasalar mutlaka basit ve herkes tarafından anlaşılır olmalıdır. Çünkü kuralları takip etmesi gerekenler esas olarak toplumun çoğunluğudur. Çoğunluğun anlamadığı, uzmanların bile çok uzun konuşmalarla tartışmak zorunda kaldıkları ve anlamlarını dar bir insan grubunun kılı kırk yarararak ortaya koyduğu yasaların, günlük ekmeğinde koşuşturan halka ne faydası olacaktır ki?

İttifaklar ve Savaşlar

Bütün bu düzenlemelerden dolayı, komşu halklar –bunların bir kısmını Ütopyalılar tiranlıktan kurtarmışlardı– onlardan, bazen bir yıllığına, bazen de beş yıllığına, kendi kurumlarını yönetecek memur istiyorlarmış. Süre dolunca da, onları övgüyle şereflelendirdikten sonra yolcu ediyor ve ardından yenilerini istiyorlarmış. Sonuç olarak, bu halklar devletlerine gerçekten büyük ve yararlı işler yapıyorlarmış. Bir devletin yükselişi ve çöküşü yöneticilere bağlı olduğu için, bu halklar bu uygulamayla en iyi kararı vermiş oluyorlarmış. Çünkü ödünç alınan bu memurları, görevlerini yapmaktan hiçbir rüşvet alıkoyamıyormuş. Gerçi alsalar da, o rüşvet nasıl olsa geri dönecekleri ülkelerinde hiçbir işe yaramayacak. Ayrıca geldikleri ülkenin yabancısı oldukları için, hiç kimse onları bir başkasına karşı kullanamıyormuş.

Ütopyalılara göre, bir devleti iki şey çürütür: Birincisi kayırma, ikincisi rüşveti kışkırtan açgözlülük. Bunların ikisi de bir kez hukuk alanına yerleşti mi, vay o devletin haline. Ütopyalılar, yönetici desteği isteyen bu halkları müttefik güçler diye ad-

landiriyorlar. İyilik yaptıkları diğerk halkları ise, dost ülkeler olarak görüyorlar.

Ütopyalılar, diğerk halkların bir imzalayıp, bir feshettiğı anlaşmalara kesinlikle itibar etmiyorlar. Neden bir de ittifak yapalım ki diyorlar, doğa insanı insana yeterince bağlamıyor mu? Doğanın yarattığı bağı önemsemeyen biri, imzalanmış bir kâğıt parçasına mı uyacak? Bu düşünceye, özellikle, dünyanın diğerk bölgelerine hükmedenlerin, imzaladıkları anlaşmalara sadık kalmamaları sonucu varmışlar.

Avrupa'da halklar ve özellikle Hıristiyan halklar, kısmen adil ve dürüst hükümdarlar sayesinde, kısmen de Papa'ya olan saygı ve korkudan dolayı, imzaladıkları kutsal anlaşmalara dokunmaz ve onları çığnemezler. Gerçi, Papa da vicdanıyla yüklenemeyeceğı sorumlulukların altına girmez ve söz vermez, ama gene de diğerk hükümdarların sorumluluklarını yerine getirmeleri ve sözlerinde durmaları için çağrıda bulunur. Hatta zaman zaman dinî otoriteyi de kullanarak onları buna zorlar. Tabii ki Ütopyalılar, kendilerini sözüm ona dini bütün gören hükümdarların bu türden anlaşmalarına güvenmemekte ve bu sözleri dürüst bulmamakta yerden göğe kadar haklılar.

Ekvator'un ikiye ayırdığı, gelenek ve görenekleriyle bizden farklı ve topraklarımızdan bu kadar uzakta olan bu bölgelerde yapılan anlaşmalara kesinlikle güvenilmez. Bu anlaşmalar ne kadar tantanalı ve kutsal bağlarla bağlanırlarsa, o kadar da çabuk çözülürlermiş. Kutsal bağlar öyle gevşekmiş ki, kasıtlı olarak kullanılan karmaşık ifadelere dayanılarak çözülür, sonra anlaşma oyunu yeniden sahneye konurmuş.

Normal olarak, yaptıkları özel bir anlaşmada sahtekârlık ve kalleşlik fark eden insanlar, karşı tarafı anında ipe yollamak isterler. Fakat gel gör ki bu insanlar, kendi hükümdarları kalleşliklerle dolu benzer anlaşmalar önerdiklerinde bunu, övgüye değer bir

davranış olarak görüyorlar. Aslında adaletle kastedilen şey, hükümdarın onuruna erişemeyen küçük adama uygulanan adi erdemden başka bir şey değildir. Ya da daha doğrusu, iki türlü adalet vardır: Biri, halkın hakkı olarak uygulanan adalet. O yaya yürümek zorundadır, yerlerde sürünür, her tarafından binlerce prangayla bağlanmıştır ve kafesinden bir adım kıvılcıdayamaz. Öbürü ise hükümdara aittir. O halktan bir hayli yüksekte bulunur, özgürdür ve her istediğini yapabilir.

Sanırım hükümdarların bu davranışından dolayıdır ki, Ütopyalılar, kimseyle kesinlikle anlaşma imzalamıyorlar. Bizim buralarda yaşıyolar belki bu düşüncelerini değiştirebilirlerdi.

Ayrıca onlar, dürüstçe uyulsa bile, böyle bir anlaşma geleneğinin yerleşmiş olmasını da çok yadırgıyorlar. Çünkü bu uygulamanın insanlara, ebediyen düşman oldukları ve ittifak kurmazlarsa birbirlerini yıkıncaya kadar da düşman kalacakları düşüncesini aşıladığını düşünüyorlar. Sanki doğanın küçük bir alanda yan yana getirdiği ve onları bir tek küçük derenin veya bir tepenin ayırdığı iki halk dost olamazmış gibi, diyorlar. Zaten bu anlaşmalara rağmen, eğer tüm kurallar ayrıntısıyla belirtilmemişse, yağmaların devam edebildiğini belirtiyorlar. Onlara göre, zarar görmediğimiz sürece herhangi bir kimseyi düşman olarak görmek ve ona göre davranmak doğru değildir. Ayrıca, insanın doğal bağı, bir ittifak sözleşmesinden daha sağlamdır; birbirine tahammül etme isteği bir anlaşmadan daha güvenilir ve iyi yüreklilik en sağlam sözden daha kuvvetlidir.

Savaşta en çok, hayvani bir şey olduğu; insanlar vahşi hayvanlardan bile daha büyük bir vahşet sergiledikleri için nefret ediyorlar. Hemen bütün halkların tersine, savaşla kazanılmaya çalışılan şan ve şöhret onlar için utanç verici bir şey. Gerçi onlar da belli günlerde savaş talimi yapıyorlar. Erkek, kadın deme-

den herkesin katılmak zorunda olduğu bu talimleri, hemen birine saldırmak için değil, sınırlarını savunmak veya dűşmanın saldırdığı bir dost halkı korumak veya zavallı bir halkı, tiranlığı artık ayyuka çıkmış bir zorbadan kurtarmak için yapıyorlar. Dostlarına, bir tek onları korumak için değil, yapılmış bir adaletsizliğe karşılık vermek için de yardım ediyorlar. Ve bunu, gerçekten sadece insaniyet namına yapıyorlar.

Bu adımı atmadan önce, sorunu etraflıca inceliyor, başka olanak olup olmadığını araştırıyor ve istenilen yardımın gerçekten yerinde olduğuna kanaat getirdikten sonra işe girişiyorlar. Yalnız dost ülkelerin başkaları tarafından talan edilmesi durumunda değil, aynı zamanda ve hatta özellikle, eğer bir ülkenin tacirleri, adil olmayan yasalara sığınarak ya da adil olanları kendi çıkarlarına göre yorumlayarak, haksız ve hukuksuz bir şekilde başka halkları sömürmeye kalkarlarsa da, savaş ilan ediyorlar.

Bizim oraya varışımızdan kısa bir süre önce, Nephelogetlerin safında Alaopolitlere²⁸ karşı bir savaş yürütmüşler. Bunun nedeni, Nephelogetli tacirlerin Alaopolitlerin ülkesinde haksızlığa uğramalarıymış. Bunun doğru mu yanlış mı olduğunu bilemem, ama her iki tarafta ateşlenen düşmanlık ve nefret öyle bir hal almış ki, savaş çevredeki bütün ülkelere de sıçramış ve sonunda çok sayıda ülke, ki bunların arasında gelişmiş ülkeler de varmış, felaketle sonuçlanan bir durumla karşı karşıya kalmışlar.

Savaşın sonunda Nephelogetlere yenik düşen Alaopolitler, hem diğerleriyle kıyaslanamayacak kadar refah içinde olan ülkelerini kaybetmişler, hem de onlara bağımlı hale gelerek köle durumuna düşmüşler. Ütopyalıların bu savaştan bir kazancı olmamış, çünkü onların amacı, müttefikleri Nephelogetlere yardım etmiş.

28 Alaopolitler: Yunancadan esinlenilerek uydurulmuş bir halk. "Görünmeyen devlet" veya "halkı olmayan yer" demek.

İşte Ütopyalılar, dost halkların uğradığı maddi haksızlıklara böyle yanıt veriyorlar. Kendilerine yapılan haksızlıklara yanıtları ise daha farklı oluyor. Kendi vatandaşları dolandırılır ama canlarına halel gelmezse, şiddet uygulamıyor ama o ülkele ticari ilişkilerini, uygun bir tazminat ödeninceye kadar kesiyorlar. Kendi vatandaşlarının değeri, dost ülkelerin vatandaşlarından daha az olduğu için değil; dost ülke tacirlerinin maddi zararları şahsi, kendi vatandaşlarının kayıpları ise devlete ait olduğu için böyle davranıyorlar. Ayrıca, Ütopyalıların ihraç ederken kaybettikleri mallardan zaten ülkede bol miktarda vardır –yoksa zaten ihraç etmezlerdi– ve bu kaybı pek de hissetmezler.

Ama, herhangi bir Ütopyalı başka bir ülkede, ister devletten isterse özel şahıslardan kötü muamele görür, taciz edilir ya da öldürülürse, elçileri vasıtasıyla olayı aydınlattıktan sonra, ancak suçlunun teslim edilmesiyle sakinleşirler. Aksi takdirde o ülkeye hemen savaş ilan ederler. Teslim edilen suçlu ya idama mahkûm edilir ya da zorunlu çalışma cezasına çarptırılır.

Kanlı bir zafer, Ütopyalılar için sadece iğrenç bir şey değil. Çok değerli bir şeye bile böyle yüksek bir bedel ödemenin ahmaklık olduğunu belirterek utanç da duyuyorlar. Ama zaferi, hile ve oyunla mı kazandılar; düşmana paranın yardımıyla mı üstün geldiler; işte bunu büyük bir zafer olarak değerlendirir ve masrafları devlet hazinesinden olmak üzere şöenlerle kutlar, zafer anıtı dikerler. Ancak böyle bir durumda kendileriyle övünür, gerçekten mertçe ve cesaretle savaştıklarını iddia ederler. Zira düşmanlarını tam da insana yaraşır bir silahla; zihinsel silahla yenmişlerdir. Onlara göre, ayılar, aslanlar, yabandomuzları ve kurtlar, köpekler ve diğer vahşi hayvanlar, yani bizden daha güçlü ve vahşi, ama daha az zeki ve daha az akıllı hayvanlar, bedensel güçle savaşırlar.

Onların tek amacı, savaşı zorunlu hale getiren şartları ortadan kaldırmaktır. Bunun için gerekli görürlerse suçluları, öyle bir cezalandırırlar ki, bir daha onlara haksızlık yapmaya kimse cüret edemez. Bu amaçla harekete geçer ve büyük bir hızla sonuca ulaşmaya çalışırlar. Ancak güven içinde yaşamak onlar için, şan ve şöhret kazanmaktan daha önemlidir. Bu nedenle, savaşın ilan edilmesiyle birlikte, hemen anında, düşman ülkesinde gizlice, kendi mühürlerini taşıyan çok sayıda ilan astırır ve hükümdarın başına yüksek ödül koyarlar. Hükümdarın başına konan ödül kadar yüksek olmasa bile, hükümdardan sonra gelen ve savaşın başlamasına neden olan kişilerin başına da ödül koydukları olur. Hatta başına ödül konanlardan birini canlı olarak Ütopya'ya getirene o ödülün iki katını veriyorlar. Daha da iyisi, başına ödül konanlardan biri, hedefte olan başka birini canlı olarak getirirse, hem ödülü alır, hem de özgürlüğüne kavuşmuş. Bu öyle bir hal almış ki, düşman ülkede, kimse kimseye güvenemez hale gelir ve herkes tehlikeli bir ortamda ve korku içinde yaşamış. Bunun geçmişte çok kez denendiğini ve hükümdarların tam da en çok güvendiği adamların ihanetine uğradığını belirtiyorlar. İşte görüldüğü gibi, kulağa hoş gelen yüksek ödül, herkesi ihanete götürebiliyor.

Ödülün bir sınırı yok. Eylemin boyutu ve tehlikesine göre ödül miktarı da yükseliyor. Anlatıldığına göre, bu girişimlerde olağanüstü miktarda para rol oynamış. Hatta, dost ülkelerin güvenli ortamında, geniş, verimli topraklar da ödül olarak konurmuş. Herkes bu sözün yerine getirileceğinden kesinkes emin olurmuş.

Ne var ki, ihanete zorlama girişimi, diğer halklarca kalleşlik ve yozlaşmanın bir belirtisi olarak görülüyormuş. Onlar böyle düşünmüyorlar. Onlara göre, bu, övgüye değer ve akıllı bir savaş yöntemidir. Zira bu yöntemle en büyük savaş kan dökme-

den kazanıyorlarmış. Ayrıca, uyguladıkları bu yöntemle kendilerini daha insancıl buluyorlar, çünkü az sayıda savaş suçlusu öldürülüyor ama çok sayıda insanın hayatı kurtuluyormuş. Zira savaşta canlarını feda edenlerin hiçbiri; hem kendi saflarındaki, hem de düşman tarafındakiler, savaşa gönüllü gitmiyor, çoğu zaman çılgın hükümdarların zoruyla savaşa sürülüyorlarmış.

Bu yöntemle başarılı olamazlarsa, daha sinsi bir planı devreye sokuyorlar. Ya hükümdarın kardeşini ya da aristokratlardan bazılarını yanlarına çekerek onlara tahta geçme konusunda yardım vaat ediyorlar. Bu da mı başarılı olmadı? O zaman, düşmanın bir komşusuyla arasındaki eski bir ihtilafı deşip ortaya çıkararak onları birbirlerine karşı kışkırtıyorlar.

Birine yardım sözü mü verdiler? Ütopyalılar bunu genellikle ortaya para koyarak yapıyorlar. İnsanlarını savaşa ya hiç sürmüyorlar ya da çok seyrek sürüyorlar. Onlara göre hiçbir müttefikin canı, kendi yurttaşlarınınkinden kadar değerli olamaz. Hatta müttefik bir hükümdarın canı için, bir yurttaşlarının bile canını feda etmiyorlar. Ama bu işler için biriktirdikleri altın ve gümüşü su gibi harcarlar. Hepsini harcasalar bile refah seviyelerinde bir düşme olmayacaktır nasıl olsa. Ülke içinde olduğu gibi, yurtdışında da çok miktarda servetleri var. Çünkü daha önceden de bahsettiğimiz gibi, çok sayıda ülke onlara borçlu. Bu servetle paralı asker ve özellikle de Zapoletleri²⁹ kiralarlar.

Zapoletler, Ütopya'nın 750 km doğusunda yaşıyor. Vahşi, ahlakattan yoksun ve kabalar, ama doğup büyüdükleri vahşi toprakları ve ormanları her şeyin üstünde tutuyorlar. Soğuğa ve sıcağa dayanıklı, sert, hazdan yoksun, toprağı işlemedini bilmeyen, giyime ve kuşama önem vermeyen, konuttan anlamayan ve sade-

29 Zapoletler: Yunancadan esinlenerek türetilmiştir. "Kendisini satan", "Satılık olan" anlamına gelir. O günün İsviçrelileri de bu özellikleriyle anılırlardı.

ce hayvancılıkla meşgul olan bir halk. Esas olarak avcılık ve yağmacılıkla geçinirler. Sanki bir tek savaş için yaratılmışlar. Savaş için her neden, onlar için mubahtır. Böyle bir fırsat mı doğdu; hemen akın akın ortaya çıkar ve kendilerini en ucuz fiyata sunarlar. En çok ucunda ölümün olduğu yaşamdan hoşlanırlar. Hizmetinde buldukları ülke için, tüm mertlikleriyle ve sadakatle savaşır. Ancak, sadakatleri, karşı tarafın yüksek bir ücret önermesiyle son bulur. Ama öbür gün yeniden, biraz daha yüksek bir ücrete geri dönebilirler. Bu nedenle, bunların sık sık ikiye bölünüp her iki tarafta da savaştıkları görülür. Sonuçta bir gün öncesinde aynı tarafta bulunan Zapoletler, bir avuç para karşılığında iki düşman kampa bölünür, birbirlerine karşı kışkırtılır, kan bağı ve dostluğu bir kenara atarak, tüm vahşetleriyle birbirlerine saldırır ve birbirlerinin bağırsaklarını deşerler. Bir kuruş daha fazlaya yeniden karşı tarafın emrine girer, yeniden dost ve akrabalarına karşı savaşır. Para hırsı gözlerini döndürmüştür. Oysa, kanlarıyla kazandıkları bu paraların onlara pek de hayrı dokunmaz; onu acınacak bir biçimde çarçur ederler.

Bu insanlar en çok Ütopyalıların safında savaşıyorlar, çünkü kimse Ütopyalılar kadar yüksek ücret ödeyemiyor. Ütopyalılar iyi insanlardan yararlanmayı nasıl seviyorlarsa, özünde kötü olan bu insanları kendi çıkarları için kullanmayı da o kadar meziyet sayıyorlar. Gerektiğinde onları büyük vaatlerle en tehlikeli işlere koşuyorlar, çünkü nasıl olsa çoğu bu tehlikeden sağ çıkarak dönüp söz verilene alamayacaktır. Vaat ettikleri parayı sağ çıkanlara mutlaka ödüyorlar ki onları bir dahaki sefere yine ateşe sürebilsinler. Ne kadarının cephede telef olduğu, Ütopyalıların pek umurunda değildir. Hatta onlara göre, insanlık, insanlığın yüzkarası ve tortusu olan bu halktan ne kadar çabuk kurtulursa, o kadar iyidir ve bunların yeryüzünden silinip gitmesinde bir emekleri olduğu için kendilerine minnet duyulmalıdır.

Zapoleterden sonra, yardımına koştukları ülkenin askerlerini ve ondan sonra da ittifak içinde oldukları diğer dost ülkelerin askerlerini cepheye sürerler. Ancak bütün bunlardan sonra, başlarına savaş deneyimi olan cesur bir komutanın yerleştirildiği, kendi öz kuvvetlerini savaşa sokarlar. Başkomutana ek olarak, iki de yardımcı komutan görevlendirilir. Ancak bu ikisi, sorumluluk onlara düşmediği sürece, sivil bir insanın yaşantısını sürdürür. Eğer birinci komutan savaşta esir düşerse veya ölürse ikinci, askerler arasında panik olursa üçüncü komutan da devreye girer.

Öte yandan, her kentten yalnız gönüllüler askere alınırlar. Gönülsüzlük, savaşta hem başarısızlığa hem de paniğe neden olduğundan, hiç kimse, ülke dışındaki bir savaşa zorlanmaz. Ama savaş tehlikeli bir hal alınca, korkaklar da, hem de firar edemeyecekleri bir cepheye gönderilirler. Hem korkaklığın utancı, hem arkadaşlarının kahramanlıkları, hem de firar edememek, onları zoraki cengaverlere dönüştürür.

Hiç kimseyi sınır ötesi savaşa zorlamadıkları gibi, kadınların kocalarıyla sırt sırta savaşmak istemelerine de ses çıkarmazlar, hatta bunu övgüye layık bulur ve teşvik ederler. Cephedeki kadınlar, kocalarıyla aynı hatta savaşır. Baba ve oğlun, enişte ve kayınbiraderin, diğer akraba ve hısımların aynı hatta savaşmalarına önem verirler, çünkü böylece askerlerin daha canla başla birbirlerine yardım etmeleri sağlanır. En büyük utanç, eşini veya babasını savaş alanında bırakıp dönmektir. Düşmanla göğüs göğüseye geldiklerinde, hele bir de düşman kararlı bir şekilde direnirse, kıyasıya savaşır ve çok kan dökülür. Gerçi Ütopyalılar, kendi yurttaşlarının savaşta yer almasını kesinlikle istemez ve onların yerine paralı askerler savaşır, ama bizzat katılmak dışında bir seçenek kalmayınca da, görülmemiş bir mertlikle, kanlarının son damlasına kadar savaşır.

Savaşta hemen saldırıya geçmez ve kuvvetlerini, sırayla ve birbirleriyle uyumlu olarak devreye sokarlar. Sonuca yaklaşıncaya, cesetlerini çiğnetir, ama kesinlikle geri adım atmazlar. Başka yerde birçok kahraman savaşçı, sırf geride bıraktığı ailesi için duyduğu kaygıdan dolayı yeteneklerini ortaya koyamazken, Ütopyalıların böyle sorunları yoktur. Geride kalan ailelerinin emin ellerde olduklarını bilmeleri, onların daha cesaretle savaşmalarını sağlar. Ayrıca, savaş meydanını yenik bir halde terk etmek, onlar için, cephede düşmekten daha ağırdır. Ayrıca, savaş zanaatında edindikleri tecrübe, kendilerine olan güvenlerini artırır. Devletin ve toplumun verdiği eğitim sayesinde, hafif davranışlarla yaşamı tehlikeye atmamayı ve kendini sakınmayı, gerektiğinde de dünya nimetine sarılmadan şan ve namus için hayatını feda etmeyi, çocukluktan itibaren öğreniyorlar.

Savaş bütün cephede birden kızıştığı zaman, birlikte ölmeye kayıtsız şartsız yemin etmiş gençlerden oluşan en atak ekip, düşman komutanına yönelik özel bir saldırı başlatır. Onu açıktan hedef alan saldırıya girilir, tuzaklar kurulur, uzaktan ve yakından saldırı taktikleri geliştirilir, yorulanların yerlerini yenileri doldurur, bir kama gibi düşman hatlarına dalarlar. Düşman komutan, eğer daha önceden ölmemiş ya da kaçıp canını kurtarmamışsa, bu saldırılardan nadiren kurtulabilir.

Savaşta zaferle çıkınca, esir düşenleri öldürmezler. Kaçanları öldürmek yerine teslim almayı tercih ediyorlar. Ayrıca kaçanları, tuzak endişesiyle çok uzağa kadar takip etmezler. Eğer tüm cephelerde birden savaş kazanılmışsa, dağınık güçlerle düşmanı takip etmektense, kaçıp kurtulmasına izin verirler. Çünkü bu olayı bir kez tersinden kendileri yaşamışlar. Düşman, kaçan Ütopyalıları, dağınık kuvvetleriyle takip etmeye girişince, geride bekleyen hazır bir Ütopyalı kuvvetin tuzağına düşmüş ve böylece kesin zaferi elinden kaçırmış.

Onların pusu kurmakta mı daha kurmaz, pusuya düşmemekte mi daha dikkatli olduklarını söylemek kolay değil. Bazen kaçtıklarını düşünürsünüz, oysa hiç öyle bir niyetle hareket etmemektedirler. Bazen de gerçekten geri çekilirler ama kimse anlamaz. Durumun onlar açısından iç açıcı olmadığını; sayılarının azlığını ya da konumlarının uygunsuzluğunu görünce, gecenin sessizliğinde geri çekilirler. Ya da çeşitli savaş hilelerine başvurarak, ama kesinlikle tedbiri elden bırakmadan, bu işi gündüz gözüyle yaparlar. Bazen de doğrudan saldırı yerine, geri çekilirken saldırıya geçme taktiği uygularlar.

Kamplarının çevresine önce derin ve geniş bir hendek açar, ardından da kazdıkları toprakları içeriye tepelik şeklinde yığarak mevzi oluşturur ve konumlarını güvenli hale getirirler. Bu iş için kiralık işçi tutmaz, gözcülerin dışındaki bütün askerlere yaptırırlar. Bu iş hep birlikte, el ele vererek yapılır, kısa bir sürede uzun bir güvenlik çemberi oluşturulur.

Silahlarına gelince: Düşman saldırısını etkisiz hale getirecek kadar dayanıklı, kıvraklığa engel olmayacak kadar hafiftirler. Hatta yüzerken bile silahlarını yanlarında taşıyabiliyorlar, zira askerlik eğitiminin daha ilk dersinden itibaren silahla yüzmeyi öğreniyorlar. Uzak mesafe savaşlarında, hem piyadelerin hem de süvarilerin hedeften vuran okları devreye giriyor. Yakın savaşta ise, kılıç yerine, ister vurarak isterse savurarak kullandıkları, öldürücü keskinlikte ve ağırlıkta baltaları var. İşlevsel ve akıllı savaş aletleri keşfetme konusunda üstlerine kimse yok. Düşman onları keşfedip Ütopyalıları gülünç duruma düşürmesin diye, bu aletleri savaşa kadar kesinlikle gizli tutarlar. Silah yaparken, her şeyden önce, kolay taşınır ve kolay kullanılabilir olmasına dikkat ediyorlar.

Düşmanla yapılan ateşkese sadık kalır, tahrik edilseler bile bozmazlar. Düşman topraklarını tahrip etmez, ürünleri yakmaz-

lar; hatta ekinlerin insan ve atlar tarafından çiğnenmesine bile izin vermezler, çünkü bu ekinden ileride belki de kendilerinin yararlanacağını düşünürler. Savunmasız birinin, ajan olmadığı sürece, kesinlikle kılına bile dokunmazlar. Teslim olan kentleri bağışlar, direnenleri yağmalamazlar. Yalnız kenti direnmeye teşvik edenleri idam ederler. Diğer suçluları köleleştirir, ama halkı kesinlikle rahat bırakırlar. Cezalandırılanların servetlerinin bir bölümü teslim olmayı teşvik edenlere, kalanı da paralı askerlere dağıtılır. Ütopyacılar ganimetten hiçbir pay almazlar.

Savaş masraflarını dostlarından değil, düşmandan tazmin ederler. Bu çerçevede, bir sonraki savaşa hazırlık olsun diye düşmandan biraz para, biraz da verimli toprak talep ederler. Çok sayıda ülkenin topraklarında, böyle oluşmuş servete sahipler ve bunların yıllık geliri 700 bin altını buluyor. Bu servetin yönetilmesi için, o ülkelere, saygı uyandıran ve oralarda çok iyi bir yaşam süren valiler atarlar. Bu paranın bir kısmını o ülkenin vatandaşlarına dağıtmalarına rağmen, devlet hazinesine de yüklü bir servet akar. Paranın tamamını aldıkları pek görülmez. Az önce bahsettiğim gibi, bu arazilerin büyük bir kısmını, saflarında savaşan diğer ülke vatandaşlarına bırakırlar.

Hükümdarın biri, silahını onlara çevirir ya da topraklarını istilaya kalkarsa, ona, kendi ülkelerinin dışında, çok büyük bir kuvvetle karşılık verirler. Kolay kolay kendi topraklarında savaşa girişmezler. Savaşmak zorunda kalsalar bile, hiçbir olağanüstü durumda, yardıma çağırarak yabancı askerlerin kendi adalarına ayak basmasına izin vermezler.

Ütopyalıların Dinleri

Dinî inançlar, yalnız Ada'nın tümünde değil, kentten kente de farklılıklar gösteriyor. Kimileri Güneş'e, kimileri Ay'a, kimileri de bir başka gezegene tapar. Bazıları ise kahramanlığıyla ünlü bir insana; hem de tanrılarının en büyüğü olarak tapar.

Fakat nüfusun büyük bir çoğunluğu, ki bunlara en mantıklı-ları da diyebiliriz, bu tanrılarının hiçbirine inanmıyor. Bunun yerine, gözle görülüp elle tutulmayan, ezeli ve ebedi, insan aklının ötesinde bir varlığa tanrı diye tapıyorlar. Bu varlık, maddesiyle değil, ama gücü ve etkisiyle bütün evreni kaplar. Ona "Baba" diyorlar. Yaradılışı, oluşumu, gelişimi, değişimi, her şeyin kaynağını ve sonunu, bir tek onunla açıklar ve ondan başka hiçbir şeye tanrısal paye atfetmezler.

Farklı inanca sahip olan diğer insanlar da, evrenin ve önsezinin, üstün bir varlık tarafından yaratıldığına inanıyorlar. Bu varlığı adadillerinde "Mythras"³⁰ olarak adlandırıyorlar. Ancak, bunun tam olarak ne anlama geldiği konusunda herkesin kendine göre farklı bir kavrayışı var. Fakat bir konuda herkes ortak düşünüyor: Her ne olursa olsun tüm halklar, bu varlığın etkisi ve merhameti sayesinde, benzer şekilde algıladıkları bir doğada yaşıyorlar.

fiunu da belirtmeliyim ki, gün geçtikçe, dinî farklılıklar ortadan siliniyor ve batıl inançlardan yavaş yavaş kurtularak akla uygun dinde buluşuyorlar. Din değiştirmeyi planlayanların tesadüfen yaşadıkları bazı talihsizlikler olmasaydı ve korkudan bunları tanrının gazabı diye yorumlamasalardı, bu dinî farklılıklar çoktan ortadan kalkardı.

Hıristiyanlıkla ilgili bilgi verdiğimizden bu yana, inanılmaz derecede çok sayıda kişi din değiştirdi. Özellikle İsa'nın öğretisine, yaşam tarzına, mucizelerine ve halkları hem onun, hem de

30 Mythras: Ön Asya'da Güneş Tanrısı.

havarilerinin şahadetleriyle nasıl etkilediklerine ilişkin bilgiler verince hızla, belki de tanrının yardımıyla ya da kendi dinlerine daha yakın gördükleri için, akın akın Hıristiyanlığa yöneldiler. Kim bilir, belki de Hıristiyanlığa yönelmelerindeki en önemli etken, İsa'nın önerdiği ve şimdi hâlâ bazı hakiki Hıristiyanlarda görülen, ortaklaşmacı hayat tarzıydı.

Her ne sebepten olursa olsun, sonuçta Hıristiyanlığa geçenler, takdis suyuyla vaftiz edildiler. Dördümüzün –sayımız çok azdı, o arada iki arkadaşımızı da kaybetmiştik– arasında herhangi bir papaz bulunmadığından, kutsal duayı okuma işini, anlamadıkları halde kendi başlarına yaptılar. Ama en çok istedikleri şey, hem duaların anlamını kavramak, hem de aralarından birilerinin papaz görevini üstlenmesini sağlamaktı. Ancak benim veda gününe kadar bu işi tamamlayamamışlardı.

Hıristiyanlığa geçmeyenlere öyle hoşgörülüydüler ki, onları taciiz etmek akıllarından dahi geçmiyordu. Ben oradan ayrılana kadar, din değiştirenlerden yalnız biri uyarı almıştı. O da şundan: Yeni dindaşlarımızdan biri, Hıristiyanlığı hırslı bir şekilde yaymakla kalmamış, aynı zamanda tüm uyarılarımıza rağmen, diğer dinleri aşığılamış, onlara inananların kâfir olduklarını ve öbür dünyada sonsuz ateşler içinde yanacaklarını söylemiş. Tabii ki sonunda tutuklandı ve dini yaymaktan dolayı değil de, toplumsal düzeni bozmaktan dolayı ceza gördü ve sürgüne gönderildi. Onların en köklü geleneklerine göre, hiç kimse, başkasının dinine dil uzatamaz.

Anlatıldığına göre Ütopos, daha ilk günden itibaren, yerlilerin kendi aralarındaki dinsel tartışmaların olumsuz etkilerine bizzat şahit olmuş. Yerli gruplar Ütopos'a karşı birleşeceklerine, her biri kendi tarikatında anavatan için savaştığından, onları yenmek kolay olmuştu. Ütopos, zaferden sonra herkesin istediği inanca bağlı kalmasına izin vermiş. Ancak onlardan, başkalarını kendi inancına kazanmayı mantıklı açıklamalarla ve ılımlı bir tarzda yapmalarını,

başka inançlara kesinlikle hakaret etmemelerini istemiş. Bu tartışmalarda hakareti ve kaba kuvveti kesinlikle yasaklamış. Bunu dikkate almayanlara sürgün ve zorunlu çalışma cezası verilirmiş.

Ütopos bunu, yalnız halk arasındaki barış ortamını sürekli zehirleyen ve onları güçsüz düşüren tartışmaları engellemek için değil, aynı zamanda bunun din açısından da faydalı olduğunu bildiği için uygulamış. Bu arada, hem halkın inançlarına saygıdan, hem de belki bizzat tanrının bu kadar çok dinî inancı yan yana görmek istemiş olabileceğinden dolayı, dinle ilgili kesin bir hükme varmamış.

Öte yandan dinin hakaret ve zorla kabul ettirilmesini ahmakça buluyormuş, çünkü birine doğru gözüken, bir diğerine farklı gelebilirmiş. fiayet bunlardan biri doğru ve diğerleri yanlış yol ise, o zaman hakiki yol kendisini akıllı ve ölçülü yöntemlerle nasıl olsa kabul ettirecektir. Hakikatin zora ihtiyacı yoktur ki. Peki buna rağmen zor kullanılırsa ne olur? O zaman en sıradan insanlar, en bağnaz müminler olurlar, ki bu da en hakiki dinin bağrını diken ve ayırkotlarıyla kaplamak anlamına gelir. İşte bu nedenle Ütopos, herkesin istediği dine inanmasına izin vermişti. Bunlardan yalnızca bir tanesine; ruhun bedenle birlikte yok olduğunu ve dünyanın da kendiliğinden yol aldığı iddia eden görüşe kesin yasak koymuştu.

Ütopyalılar, erdemlerin öbür dünyada ödüllendirileceğine, günahların ise cezalandırılacağına inanıyorlar. Aykırı görüşte olanı, insan ruhunu hayvani bir bedenine düşürmüş olması nedeniyle insandan saymıyorlar. Onu ayrıca yurttaşlar arasında da saymıyorlar, çünkü ceza korkusu olmasa, toplumsal kuralları hiçe sayabileceğini düşünüyorlar. Onlara göre, hiç şüphe etmeye gerek yoktur: Kendi çıkarları için ülkesinin yasalarını ve kurallarını sinsi bir şekilde hiçe sayan ve hatta bunları çiğnemekten bile çekinmeyen biri için, kutsal olan hiçbir toplumsal ve ahlaksal değer anlamı olmaz.

Onlara göre, bu anlayışta bir insana saygı göstermek, görev vermek ve hatta yönetimi teslim etmek, büyük bir hatadır. Böylece o, toplumda gittikçe saygı görmeyen ve değersiz bir insana dönüşmüştür. Ona herhangi bir zarar da vermiyorlar, çünkü kimse onun neye inacağına karar veremezmiş. Bunun dışında ona inancını saklaması için baskı da uygulamıyorlar, çünkü onlara göre en büyük kötülüklerden biri de takiye yapmak ve yalan söylemektir. Görüşlerini topluluk önünde açıklamasına izin vermemekle birlikte, görüşlerinin yanlışlığı anlaşılсын diye, özellikle papazların ve din bilginlerinin bulunduğu ortamlarda, inancını ortaya koymasını yönünde onu teşvik ederler.

Bunların dışında, zararlı olmayan ve hatta kısmen faydalı olan başka yaygın görüşler de var. Bir görüşe göre, insan ruhu kadar mutlu olmasa da, hayvanların da ruhu vardır. Bunun dışında, hastalık durumu hariç, insanları kesinlikle sonsuz saadetin beklediğini düşünüyorlar. Gerçi bazıları ölümden korktukları için, yaşamdan bir türlü kopamıyorlar. Bu davranışı, umutsuz ve suçlu bir ruha sahip olan birinin, hak edeceği cezadan ve ölümden korkmasının işareti olarak değerlendiriyorlar. Ayrıca onlara göre tanrı, çağrısına koşar adımlarla gitmeyen, geri duran ve ayak direyenleri hoş karşılamaz. Böyle birinin ölümüne tanık olunca da, onu mezara asık bir suratla taşırlar. Ardından da tanrıya, onun günahlarını affetmesi için dualar ederler.

Ölümü heyecan ve umutla karşılayan birinin yasını tutmaz, ruhunu hayırlı dualar okuyarak tanrıya emanet ederler. Cesedi şarkılar eşliğinde yakar ve onun adını taşıyan bir mezar taşı dikerler. Eve dönünce de ona methiyeler düzerler. Bu anma töreniyle, ölene saygı gösterilirken, yaşayanlar da adil olmaya teşvik edilir. Bu törenleri, sanki ölümler onların arasındaymış da, canlılar onları algılayamıyormuş gibi yapıyorlar. Çünkü onlara göre ruhlar, istedikleri yere gidebilirler, özellikle yaşam süresince birçok durum-

da aynı kaderi paylaştıkları ve özledikleri dostlarını ziyaret ederler. Hatta bu özlemin yaşamdan sonra daha da kuvvetlendiğini düşünüyorlar. Bu nedenle Ütopyalılar, ruhların insanların arasında dolaşarak onların sözlerini ve icraatlarını gözetlediklerine inanıyorlar. Bu inanç, onların kendi sorumluluklarını daha ciddiyetle yerine getirmelerini, kınanacak bir davranıştan uzak durmalarını ve atalarına yaraşır bir yaşam sürmelerini sağlıyor.

İki sıralar bazı ülkelerde moda olan batıl inançlara, işaret ve kehanetlere inanmadıkları gibi, bunlara gülüp geçiyorlar. Doğanın eseri olmayan mucizeleri ise, tanrının bir işareti ve lütfu olarak görüyorlar. Orada sık sık görüldüğünü iddia ettikleri mucizelere inandıkları gibi, çok önemli kararların arifesinde, toplu olarak tanrıya dua edip, başarıları için onun hayır dualarını alıyorlar.

Doğanın kutsanmasını ve hakkında yapılan araştırmaları ise, tanrıya inanmanın bir ifadesi sayıyorlar. Ne var ki, Ütopya'da bazı insanlar, özellikle dinî gerekçelerle, hem bilimsel araştırma yapmıyorlar, hem de yapana karşı çıkıyorlar. Ayrıca kendilerine rahatı da yasaklıyorlar. Onlara göre insanlar, inançlı bir yaşam sürmeli, yakınlarına iyilik etmeli ve sonsuz saadete kavuşmayı beklemelidir. Böyle düşünenlerden bazıları, kendilerini hayır işlerine adanmışlar. Kimi hastabakıcılık yapıyor, kimi yolları ve köprüleri onarıyor, kimi de mezarları süslüyor, ayırık otlarını temizliyor, taş kırıyor, ağaç kesiyor, tomrukları taşıyor ve hasadın toplanmasına yardım ediyor. Böylece, hem devlet ve topluma hem de özel şahıslara da hizmet ediyorlar; hem de bir köleden daha büyük bir sabırla. Nerede zorlu, yorucu ve kirlili bir iş varsa, onlar orada; nerede direnç, isteksizlik ve karamsarlık varsa, onlar orada; hem de canla başla. Bu çabalarıyla başkalarına rahat bir ortam sunarken, kendilerine cefayı ve bitmez tükenmez bir eziyeti reva görüyorlar. Ama bir karşılık beklemiyor, davranışlarıyla böbürlenmiyor ve rahat yaşıyorlar diye başkalarını lanetlemiyorlar. Kendilerini köle gibi yordukça, itibarları da o derece artıyor.

Bunlar kendi içlerinde de ikiye ayrılırlarmış. Bazıları kendilerine eğlenceyle birlikte evliliği de yasaklamışlar. Hayvan eti yemiyorlar. Hatta bazıları hayvanlardan üretilen hiçbir şeye el sürmüyor. Her türden dünyevi rahatı günah sayıyor ve reddediyorlar. Onlara göre esas mutluluk gelecek yaşamdadır. Bu nedenle, dur durak bilmeden ölesiye çalışıyorlar. Bu da onları hareketli ve dinç tutuyor.

Diğerleri ise hem çalışkandırlar hem de evliliği reddetmiyorlar. Onlara göre evlilik doğaya karşı görevlerini yerine getirmektir. Ayrıca vatanın çocuğa ihtiyacı vardır. Kendilerini işten alıkoymayan eğlenceden de uzak durmuyorlar. Dört ayaklı hayvanların etini de, insanlara kuvvet kazandırdığı için faydalı buluyorlar. Ütopyalılar bunları akıllı, diğerlerini daha mümin buluyorlar. Evlenmemeyi ve et yememeyi mantıklı gerekçelerle açıklasalardı, onlarla herkes alay edecekti, ancak bunu dinî nedenlere dayandırınca, akan sular duruyor ve bu tutum hayranlık ve saygı uyandırıyor. Ütopyalılar, dinî duygu ve inançları aşağılayan ifadeleri kınadıkları kadar hiçbir şeyi kınamıyorlar. Bu tarikatlara mensup insanları da, kendi dillerinde, Latincedeki karışlığı "tarikat kardeşi" olan "Buthreskler"³¹ diye adlandırıyorlar.

Ütopya'da din adamları fevkalade dindardırlar, bu nedenle de bunlardan çok fazla bulunmaz. Her kentte, kilise kadar din adamı vardır. Sayıları da en fazla 13'tür. Savaş zamanlarında bu sayı biraz daha artar. Zira bunların yedisi orduyla birlikte yola çıkar ve onların yerine yedekler gelir. Savaştan sonra herkes yeniden kilisesinin başına döner. Artakalanlara gelince; ölenlerin yerine geçene kadar başrahibe yardım ederler. Bunlardan biri her zaman başrahiptir.

Tıpkı diğer devlet memurlarında olduğu gibi, rahipler de halk tarafından seçilir. Seçimler sağlıklı olsun diye gizli yapılır. Seçilen-

31 Buthresk: Yunancadan esinlenilmiştir, "tarikat kardeşliği" demektir.

ler, kıdemli rahipler tarafından takdis edilirler. Görevleri, dinî yaşama ve ayinleri düzenlemektir. Bir nevi ahlak zabıtalarıdır. Onlar tarafından uyarılmak; hele bir de ahlaki nedenlerle uyarılmak ve azarlanmak büyük bir utanç vesilesidir. Uyarmak ve azarlamak, görevleri arasında olmakla birlikte, suçluyu yargılamak ve cezalandırmak, devlet görevlilerine ve devlet başkanına aittir. Ne var ki, suçluyu aforoz etmek din adamlarının vereceği bir karardır. Ütopya'da bundan daha ürkütücü bir başka ceza bilinmez. Çünkü bu cezayla adları lekelenmiş olur ve yüreklerini de dinin korkusu sarar. Kaldı ki, aforozla bedensel cezadan kurtulmuş olmuyorlar. Çünkü, hemen rahibe başvurup günah çıkarmazlarsa, senato tarafından yakalanır ve bu sefer de dinsizlikten dolayı cezaya çarptırılırlar.

Din adamlarının görevleri arasında çocukların ve gençlerin eğitimi de var. Gençler hem din ve ahlak dersleri, hem de bilimsel eğitim alırlar. Ütopyalıların en önem verdikleri işlerin başında, çocukların eğitimi gelir. Ağaç yaşken eğilir özdeyişine uygun olarak, çocukların ruhları, küçük yaştan itibaren devlete yarar sağlayacak anlayışlarla doldurulur. Bu anlayışlar ergenlik döneminde artık kana işlemiş olur ve etkisini, toplumsal düzen ve yasaların korunmasında gösterir. Bu insanların yoldan çıkışı artık sadece yanlış düşüncelerin etkisine girmekle olanaklıdır.

Din adamları ülkenin en iyi kızlarıyla evlendirilirler. Nadiren kadınlar ve özellikle çok yaşlı dullar da din görevlisi oluyorlar. Ütopya'da, bundan daha çok saygı uyandıran bir başka toplumsal görev yok gibidir. Hatta bu konuda o kadar ileri gitmişler ki, suç işlemiş bir din görevlisi normal bir mahkemede yargılanamaz. Çünkü o, bir tek kendisine ve tanrıya karşı sorumludur. Çünkü onlara göre, hiçbir insan eli, ne kadar da suç işlemiş olursa olsun, tanrının bir kurbanlık gibi kutsadığı birine değemezmiş. Bu geleneği orada uygulamak aslında çok kolay oluyor, çünkü sayıları az olduğu için, bu göreve gelenler çok özel seçilmiş kişilerdir. Tüm

iyilerin en iyileri arasından seçilen bu din görevlilerinin, bu kadar erdemli yaşadktan sonra, ahlaklarının suç işleyecek kadar bozulması, pek görülen bir şey değildir. Diyelim ki insan karakterinin değişebilirliği nedeniyle böyle bir durum ortaya çıktı, yine de bundan korkmaya gerek yokmuş, çünkü hem din adamlarının sayılarının az olması, hem de saygı görmekten başka bir güce sahip olmamaları, onların, topluma zarar vermelerine engel olurmuş.

İşte sayılarının sınırlı tutulmasının esas nedeni de, bu kurumun saflığını koruma kaygısıdır. Aksi takdirde bu kurumun özelliğine uygun şahsiyetler bulmak zorlaşır ve daha orta düzeyde olanlarla yetinmek zorunda kalınır.

Din adamlarının saygınlığı yalnız Ütopya'da değil, dış ülkelerde de çok yüksek. Bunu bizzat kendi gözlerimle gördüm. Bir savaşta, her iki ordu da göğüs göğüse mevzilenmiş ve savaşı kazanmak için son hazırlıklarını yaparken, din adamları da savaş meydanının bir köşesinde, görkemli kaftanları içinde diz çöker ve tanrıya yakarılırlar. Barış için dua eder ve tanrıdan, savaşın her iki taraf için de kanlı olmamasını, ama kendi halkına zafer kazandırmasını dilerler. Ütopyalılar kazanınca, hemen savaş meydanına fırlayıp ve düşmanların öldürülmemesi için ortalığı yatıştırıyorlar. Kim yüzünü ona çevirir ve canının bağışlanması için aman dilerse onun hayatı kurtulur. Her kim ki onun dalgalanan kaftanına dokunur, onun kılına dokunulmaz. Bu nedenle, çevredeki bütün halklar, bu din adamlarına büyük saygı gösterirler. Hatta zaman zaman düşman halkların bile, hem savaştan başarılı çıkabilmek, hem de yenilgi durumunda yurttaşlarının bağışlanması için, onların dualarına başvurdukları olurmuş. Fakat en azından şu kadarı kesin: Ne zaman Ütopyalıların savunma hattı dağılıp geri çekilme başlasa, bir kenarda dua eden din adamları hemen ortaya fırlar, vahşeti önleyerek her iki tarafa da barış şartlarını kabul ettirirler. Rahipler öyle bir dokunulmazlığa

sahiplermiş ki, onların yaşamlarına kastedecek kadar vahşi ve zalim bir halk henüz yokmuş.

fiölen, Eğlence ve Ayinler

Ütopyalılar her ayın ilk ve son günüyle, her senenin ilk ve son gününü kutsal sayıyor ve kutluyorlar. Aylara bölünmüş senenin uzunluğunu Güneş'in seyri, aylarinkini ise Ay'ın seyri belirliyor. Dillerinde birinci günü "Kynemern",³² son günü ise "Trape-mern",³³ yani "İlk yortu" ve "Son yortu" diye adlandırıyorlar.

fiölen gününde kiliseler olağanüstü süslenir. Her kentte, her biri sanat eseri olan büyük 13 kilise vardır. Fakat iç kısımları loş-tur. Bu bir mimari hata değildir; rahiplerin isteği üzerine öyle yapılmıştır. Zira onlara göre aydınlık, düşünceyi dağıtırken, loş ışık ve alacakaranlık ruhu yoğunlaştırır ve duayı teşvik edermiş.

Ortak bir dine inanılmasa ve farklı ibadet şekilleri bulunsa bile, sonuçta herkes, tanrısal bir varlığa tapıyor. Aynı noktaya farklı yollardan ulaşmaya çalışan yolcular gibidirler. Dolayısıyla, kiliseler herkesin ortak ibadet yeridir ve orada, ortak inanca aykırı gelebilecek hiçbir şey duyulmaz ve görülmez. Herkes, kendi tarikatına özgü ibadetini kendi dört duvarı arasında gerçekleştirebilir. Kamu kiliselerindeki ayin ise, herkesin dinine hitap edecek bir tarzda yapılıyor.

Herkes kendi tanrısına istediği gibi dua edebilsin diye, kiliselerde tanrı sureti yoktur. Kimse kendi tanrısını özel bir adla çağırılmaz. Herkes, herkesin ortak tanrısı olan "Mythras"a dua eder ve tabii ki kendi tanrısını kasteder. Dualar herkesin katılabileceği ve tekrarlayabileceği şekilde okunur.

32 Kynemern: Yunancadan uydurulmuş, "Köpek Günü", "İlk Gün" demek.

33 Trapemern: Yunancadan esinlenilmiştir, "dönüşüm günü" demektir.

"Son yortu" gününün akşamında, aç karnına kilisede toplanılır ve tanrıya, geçen ay veya geçen yıl için dualar edilir. "İlk yortu" günü olan ertesi günün sabahının erken saatlerinde yine toplanılır ve gelecek ay veya gelecek yılda mutluluk ve huzur için dua edilir. "Son yortu" ayinine gitmeden önce evde, kadınlar kocalarının, çocuklar ebeveynlerinin önünde diz çöker, geçmiş dönem için günah çıkarır ve hatalı davranışları için af dilerler. Böylece her evin dirlik ve düzeni yeniden kurulmuş ve anlaşmazlıklar giderilmiş olur. Bu sayede herkes ayine, temiz bir yürekle ve huzura kavuşmuş bir ruhla katılır. Ayine, herkesin mutlaka arınmış bir ruhla katılması şarttır. Biriyle kavgalı veya birine kızgınlarsa, ayinde ağır bir cezayı hak ettiklerini düşünürler. Bu nedenle de Ütopyalılar ayine, ruhen arınmış ve huzur içinde katılmayı önemsiyorlar.

Kilisede erkekler sağa, kadınlar sola geçerler. Herkes aile babasının veya aile anasının önüne oturur. Böylece eğitim ve davranışından sorumlu oldukları insanların ev dışındaki hareketlerini de izleme olanağı bulurlar. Oturma düzeninde, çocuklar kendi başlarına bırakılmaz, gençler yetişkinlerin yanında yer alır. Böylece çocukların, erdeme ilişkin eğitime ayrılan zamanın en değerlisini çocukça şeyler yaparak harcamaları engellenmiş oluyor. Çocukların orada, erdemi en çok geliştirecek olan, doğaüstü varlıklara saygıyı öğrenmesi beklenir.

Ütopyalılar kurban kesmiyorlar, çünkü canlıları yaratan ve onlara hayatı bahşeden tanrının kan ve cinayetten hoşlanmadığını düşünüyorlar. Tütsü ve başka hoş kokulu şeyler ve pek çok mum yakarlar. Ama dua gibi, bu yaktıkları şeylerin de tanrı için bir anlam ifade etmediğini bilirler. Sadece, tütsüler, buhurlar, hoş kokular ve mumlarla süslenen basit bir ayinin onları heyecanlandırıldığını ve huzur içinde tanrıya yakınlaştırdığını düşünürler.

Kilisedeki ayine herkes beyaz giysilerle gelir. Rahip ise, aynı kumaştan ama farklı renkte özel bir kaftan giyer. Kaftanın ne

sırması vardır, ne de pahalı taşlardan yapılmış düğmeleri. Fakat çeşitli kuş tüyleriyle bir sanat eseri gibi işlenmiş olan bu kaftan, insanı öyle etkiler ki, dünyanın en pahalı kaftanı bile bunun yanında hiç kalır. Kaftan, çeşit çeşit telek ve kuş tüyleriyle boydan boya kaplanır. Tüylerin düzenlenişinde, yalnızca din adamlarının bildiği ve bir sır gibi kuşaktan kuşağa aktarılan gizli ve mistik anlamlar saklıymış. Anlatıldığına göre bu, hem insanların tanrıya minnet duygularının bir ifadesi, hem de insanları birbirlerine karşı saygılı olmaya davet eden bir uyarıymış.

Rahip, kaftan içinde salona girdiğinde, herkes huşu içinde kendini yere atar. Salonda çıt çıkmaz. Öyle ki, dışardan bakan biri bile, kendini tanrının huzurunda hisseder ve törenden şiddetle etkilenir. Bir süre böyle yerde kalırlar. Rahibin işaretleriyle, herkes yeniden ayağa kalkar. Ve müzik aletleri eşliğinde ilahi söylemeye başlarlar. Bunlar, bizim alışık olduğumuz şarkılardan epeyce farklıdır. Ses tonu açısından bazıları bizimkilere benzese de, bir kısmı bizimkilerle kıyaslanamaz bile. Ama bir açıdan bizimkilerden üstün oldukları kesindir: İster müzik aletleri eşliğinde, isterse aletsiz söylesinler, doğal duyguları öylesine iyi veriyor, o kadar iyi ifade ediyor, sözle tınıyı öylesine güzel birleştiriyorlar ki, ister bir yakarı, isterse bir sevinci dile getirsin; ister yumuşak isterse coşkulu; ister hüznü isterse öfkeli olsun, bu şarkılar dinleyicinin yüreğine işliyor, onu esir alıyor ve son derece coşkulandırıyor.

Sonra rahibin önderliğinde ve hep birlikte, herkesin inancına uygun dualar okunur. Bu dualarda tanrı, yaratan, dünyayı yöneten, her şeyin kaynağı olarak anılır. Merhameti, iyilikleri ve özellikle onları mutlu bir toplumun bağrında dünyaya getirdiği ve onlara en hakiki dini gönderdiği için ona, şükranlarını sunarlar. Eğer yanılıyorlarsa, lütfedip onlara doğrunun yolunu göstermesi için dua eder ve işaret ettiği yere kadar onu takip etmeye hazır olduklarını beyan ederler. Eğer bu devlet düzeni ve inanç sistemi

tanrının en doğru yoluysa, o zaman bunların her ikisini de ebedileştirmesi için dua ederler. Eğer bu devlet ve inanç farklılıkları, onun bugün hâlâ keşfedilemeyen iradesinin bir sonucu değilse, diğer insanları da bu yola getirmesi için yakarılır. Sonra, onları, yumuşak bir ölümlle yanına almasını isterler. Tabii ki, bunun ne kadar erken ya da ne kadar geç olacağına herkes kendisi karar veremez; eğer tanrının yüceliğine bir hakaret olarak algılanmayacaksa, daha uzun yıllar sürecek mutlu bir yaşam bahşetmesi ve feci bir ölümü mümkün olduğunca uzak tutması için yakarılır. Bu duadan sonra yeniden kendilerini yere atar ve kısa bir süre sonra ayağa kalkarak öğle yemeğine yol alırlar. Günün geri kalan kısmını ise, oyun ve savaş talimleriyle geçirirler.

Ütopya'nın Devlet Düzenine Övgü

Size, kanaatimce devletler içinde gerçek anlamda "toplum düzeni" ifadesini hak eden ve sadece en iyisi değil, aynı zamanda eşsiz olan toplum düzenini ayrıntılarıyla ve olduğu gibi anlattım. Çünkü başka yerde, toplum yararı derken, aslında kastedilen herkesin kendi çıkarıdır. Ütopya'da ise "benim" diye bir şey tanımadıkları için, herkes gerçekten de toplumsal çıkarı düşünüyor. Her yerde insanlar işe iyi niyetle girerler. Ancak şu da bir gerçek ki, çoğu yerde insanlar, devletin içinde bulunduğu refaha rağmen, kendi çıkarlarını düşünmeseler aklıktan ölebilirler. Bu nedenle insanlar, toplumu, yani başkalarını düşünmektense, kendi çıkarlarını düşünmeye zorlanırlar.

Ancak Ütopya'da; her şeyin herkese ait olduğu bu yerde, insanlar, depolarda bulunduğu sürece bütün ihtiyaçlarının karşılanacağından eminler. Ürünlerin dağıtımında haksızlık olamaz, orada zengin de yoktur fakir dilenci de. Kimsenin hiçbir şeyi yoktur, ancak herkes zengindir. Bundan daha büyük bir zenginlik olabilir

mi? Tasasız, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmek. Günlük ekmeğin peşinde koşmadan, evde kadının yakınmalarını dinlemeden, oğlunun sefalet içinde yaşayacağını düşünmeden, kızının çeyizi için endişe duymadan, herkesin; kadının, çocukların, torunların, torunlarının torunlarının ve daha sonraki kuşakların mutlu bir yaşam süreceğinden emin olmaktan başka ne ister ki saygın bir adam? Hatta bir zamanlar çalışabilmiş, ancak bugün çalışamayacak durumda olanlar bile mutlu bir yaşama sahipler, çünkü onlar, bugün çalışmakta olanlar için de çalışmışlardı.

Başka halkların adaletini, bunların eşitliğiyle kıyaslamaya kalcan birini görmek isterdim? Bana bu eşitlik ve adaletin bir kırıntısını bile uygulayan bir başka yer göstersonler, anında yok olurum! Bu ne biçim bir adalettir ki, bir tarafta, her isteyen soylu, sarraf ve tefeci ve diğerleri; eli hiçbir iş tutmayan, tutsa bile halkın ihtiyacına yanıt vermeyenler, istediği gibi, refah içinde ve muhteşem bir hayat sürüyor da, diğer tarafta gündelikçiler, hamallar, zanaatkârlar ve köylüler böylesine ağır; yük hayvanlarının bile zar zor dayandığı işin altında inim inim iniyorlar? Bu ne biçim adalettir ki, bu insanlar olmadan bir devlet bir yıl bile ayakta kalamıyor, ama yine bu insanlar, bir öküzden daha az besleniyor ve tüm bunlar yetmezmiş gibi, bir de geleceklerinden emin olamıyorlar? Bugün karşılığını alamadıkları işlerin altında ezilen bu insanlar, bu yetmezmiş gibi bir de yarın, ilerleyen yaşlarında ve parasız pulsuz bir halde ne yapacaklarını bilemez durumda kalırlar. Bugün bile doğru dürüst karnını doyuramayan bu insanlar, yarın yaşlılık dönemi için nasıl tasarruf edebilsinler ki?

Bir devlet nasıl olur da, sözüm ona soylulara, sarraflara, tefecilere, boş işlerle uğraşanlara ve eli hiçbir iş tutmayan diğer yağcı takımına bu kadar imtiyaz tanırken; köylülere, kömürcülere, gündelikçilere, hamallara ve zanaatkârlara, kısacası emekleriyle devletin ayakta kalmasını sağlayanlara, en ufak bir destekte bu-

lunmaz? En verimli yıllarında emeğiyle onu ayakta tutmuş, ama sonradan hastalıkla karşı karşıya kalmış, yaşlanmış; artık iş yapamaz duruma gelmiş bu insanları, nasıl bir kenara atar ve onların sefalet içinde mahvolmasına göz yumar? Bunların gece gündüz demeden hayvan gibi çalışmalarını nasıl göz ardı edebilir? Peki, bir de bu kodaman takımının yalnız şahsi kanallardan değil, aynı zamanda yasal olanakları da kullanarak bu zavallıların emeğini gasp etmesine ne demeli? Eskiden yılmadan ve bıkmadan, emekleriyle devlete hizmet edenler, bunun karşılığında sadece vefasızlık görürlerdi. İşte Ütopyacılar bunu tersine çevirdiler, bunu yasalarla pekiştirdiler ve adını da adalet koydular!

fiimdi durumları iyi olan mevcut devletleri, az önceki anlayış çerçevesinde tek tek değerlendirdiğimde görmekteyim ki –tanrı yardımcım olsun– hepsi, kendi çıkarlarını korumak için, yasal devlet adı altında bir zenginler komplosu kurmuşlar. Amaçları, akla gelebilecek her türden oyun ve düzenbazlıkla gasp ettikleri ganimeti korumak ve yoksulların emeğinden faydalanmak ve ona en kolay bir şekilde el koymaktır. Ve bunu da, halk adına; yani aynı zamanda yoksulların adına imzaladıkları yasalara dayanarak yapmaktadırlar. Bütün açgözlülükleriyle el koydukları servete, ki bu tüm halka yetebilir, bakıldığında görülmektedir ki, bunların tümü birden Ütopyacıların yarattıkları servetin yanında çok küçük kalır. Ütopyacılar, parayı tedavülden kaldırarak hem ondan kaynaklanan paragözlülüğü yok ettiler, hem toplumu bütün sıkıntılarından kurtardılar, hem de bir sürü suçun kaynağını kökünden kuruttular. Aslında gördüğümüz şu yasal düzenlemelerle, dolandırıcılığın, gaspın, hırsızlığın, kavgaların, ayaklanmaların, anlaşmazlıkların, öfkenin, cinayetlerin, ihanetlerin ve buna benzer suçların ortadan kaldırılmadığını, yalnız engellendiğini kim bilmiyor ki? Ama paranın ortadan kaldırılmasıyla, yalnız az önce saydığım dertler değil, aynı zamanda korkunun, sıkıntının,

endişenin ve uykusuzluğun da ortadan kaybolacağını kim bilmiyor ki? Parasızlıktan kaynaklandığı düşünülen bu sefalet aslında, paranın ortadan kalkmasıyla birlikte tümünden yok olacaktır.

Bunu daha iyi anlayabilmek için, binlerce insanın açlıktan telef olacağı, verimsiz ve kurak bir yıl düşünün! fiunu iddia ediyorum: Bir tek zenginlerin depolarına bakılsa, orada o kadar çok yiyecek ve tahıl bulunacaktır ki, bunlar, kurak bir yılın ardından aç ve sefil kalanları doyuracağı gibi artacaktır bile. Herkesin geçimi çok basit bir şekilde ve kolaylıkla sağlanabileceken, sırf birileri para istiflediği için bunu gerçekleştiremiyoruz. Çünkü para yolumuzu tıkamaktadır.

Kuşkusuz bunu zenginler de fark ediyorlar. Yoksunluğun ihtiyaç olmayan ürünlerin israfından; yani tüm sefaletin bu istiflenmiş servetten kaynaklandığını, onlar da çok iyi biliyorlar. Diyelim ki, aklımıza bile gelmiyor bu yolun çıkarlarımız için en iyi yol olduğu. Peki efendimiz İsa da mı bilmiyordu, hangisinin en iyi yol olduğunu? O bize tüm bilgeliğiyle o yolu gösterdiği halde, onu takip etmedik ve o canavara; tüm kötülüklerin anası ve insanlığı felakete götüren kibre biat ettik. Halbuki ona kulak kabartsaydık, bütün ülkeler de çoktan bu yola girmiş olacaktı ve hep birlikte o mutlu yolda devam ediyor olacaktık. Bizi yolumuzdan alıkoyan o kibir ki, mutluluğunu kendi çıkarlarında değil, başkalarının zararında arıyor. Öyle ki o, hem halkları sefalete sürüklüyor hem de gücünü, onların felaketi üzerinde artırarak parlıyor. Ardında hükmedebileceği mutsuz insan kalmayacaksa, tanrı bile olmak istemez. Çünkü kibirli insan, başkasının mutsuzluğunda kendi mutluluğunu bulur. O, cennetten kovulmamıza neden olan yılan gibi işliyor insanların yüreğine ve onların, kendi çıkarları için doğru yolu bulmalarını engelliyor. İnsanların ruhuna öylesine derin işledi ki, artık onu oradan söküp atmak çok güç.

En azından Ütopyalıların bu devlet düzenini uyguluyor olması, benim için bir tesellidir. Öyle bir düzen kurdular ki, bununla, hem kendi ülkeleri mutluluk içinde olacak, hem de bu düzen, ebediyen sürecektir. Öyle bir düzen ki bu, kendine güvenen pek çok ülkeyi bile tepetaklak eden çatışmaların ve diğer suçların nedeni olan kibri kökünden kazımış. Kendi içlerinde barış ve uyum sürdürükçe ve yasaları ayakta kaldıkça, bu düzeni yıkmayı birçok kez denemiş ama başaramamış olan komşu hükümdarların gücü, onları ne sarsmaya ne de huzursuz etmeye yetecektir.

Raphael'in verdiği bilgiler bunlardı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, onların bazı uygulamalarını mantıksız bulmuştum. Bunlar, yalnız onların savaş yöntemleri, ayinleri ve diğer dinî kurumları değil, aynı zamanda ve özellikle toplumsal düzenlerinin temelini oluşturan ortaklaşmacı yaşam ve paranın tedavülden kaldırılmasıydı. Ama sevindirici olan, bu sayede, soylu sınıfını, kibri, ihtişamı, şan ve şöhreti, kısacası bugünkü devletin vazgeçilmez vitrini olan bütün süsleri de toptan ortadan kaldırmış olmalarıdır.

Raphael'in de anlatmaktan dolayı artık yorulduğunu fark etmiştim. Acaba itiraz kabul eder mi diye bir an düşündüm, fakat onun, yeni bir öneriyi akıl edemeyen, ancak sunulan başka ilginç önerileri de orasından burasından didiklemeyle ilke edinmiş insanları sert bir şekilde azarladığını işitmiştim. Ben de önce Ütopyalıların düzenini beğendiğimi ifade ettim ve koluna girerek onu yemek salonuna götürdüm. Ama daha önce, bu konuları düşünecek ve konuşacak çok zamanımızın olacağını fark etmiştim. Umarım bu fırsatı yakalarız!

Bu arada, onun çok derin ve deneyimli bir insan olduğunu bilmekle birlikte, anlattıklarının hepsini kabul ettiğimi söyleyemem. Ama itiraf ederim ki, Ütopyalıların ülkesindeki birçok şeyi bizim ülkemizde de görmeyi, umut edemesem de, dilerim.

